

નુકની દીકરીનું જરા કોહું તો જીવો!

ગિનાની સંસારી જાતના સૌનાર આપ-
રી અને જીગિનાની સારી માઠી વરત-
નુકથી ઘેરને ચતા કાયદા ગેરકાયદા
દેખાડનારી

સંસારી રમુજ વારતા.

જનનેવારી ૧૮૮૦ થી જૂન ૧૮૮૦ સુધીનાં
“દાતરડું” પત્ર ઉપરથી.

(બીજી આવૃત્તી.)

મુંબઈ મથે

મુંબઈ સમાચાર છાપખાનામાં
માણેકજી વરજેરજી મોનાચેહેર હામજીનાએ
છાપવું છે.

સને ૧૮૮૬ ઇસવી.

સલુકની દીકરીનું જરા કોહું તો જુવો!

પારસીઓની સંસારી હાલતનો ચીતાર આપ-
નારી અને સ્ત્રીઓની સારી માઠી વરત-
ગુકથી ઘેરને થતા કાયદા ગેરકાયદા
દેખાડનારી

સંસારી રમુજ વારતા.

જાનેવારી ૧૮૮૦ થી જુન ૧૮૮૦ સુધીનાં .
“દાતરડું” પત્ર ઉપરથી.

(ખીજી આવૃત્તી.)

મુંબઈ મઘે

મુંબઈ સમાચાર છાપખાનામાં
માણેકજી ખરજોરજી મીનાચેહેર હોમજીનાએ
છાપયું છે.

સને ૧૮૮૬ ઇસવી.

સલુકની દીકરીનું જરા કોહું તો જુવો !

“મરું મારી સલુકની દીકરી ! મારી ડા-
હી દીકરી ! મારી ગહવેર દીકરી ! પણ શું ક-
રયે માય ? જાંહાં મુઠું નસીયજ આરું થાયું,
જાહાં મુઠાં હાથનાં લાગતાંજ કમજત મલયાં
તાંહાં તેના શું આસરે ? અપ્પહ રહી તે તો
ધણાખી ઓરતા કરેય કે મહીરે રેહી મહીરાંને
સુખી કરે. કેહેતી ઓવરાઈ તે તો ધણાખી અ-
બખરા કરેય કે સાસરે જાઈ સાસરે ઘેર લી
લાલેહેર કરે. પણ તેમ થાએજ કેમ માય ?
અભાગણીની દેહે જોધયે તો ભાગેલાં હાંદલાં
જેવી; અભાગણીનું પાવાનું જોધયે તો ચ-
દ્ધીના દાણા જેટલું; અભાગણીના સવનાવ
જોધએ તો ખરીયલ છાણાં જેવા. તેખી માય
સંધુ વણાઈ જતે, જો મુઠાં તેનાં હાથનાં લા-
ગતાં પાધરાં હોતે તો. અભાગણીને મહીરે ઘેર
જોધયે તો ભાઈ ભાગ્નધનું દુખ; સાસરે
ઘેર જોધયે તો સાસુ સસરાનો જુલમ. અ-
ભાગીયો તેના ધણી થાતોખી જરા સુજ ગુ-
જનો હોતે તો હું એટલી ખરી મરતે નહી. હું

રાત ને દીસ એનાજ બલાપામાં તવાઈ ગલાઈ જાગ્ય. એ દીકરી વરે તો મારું જીવતર છે. મારે મનથી એ દીકરી નહીં પણ દીકરો છે. માય એની મદદના જીવને કંઈ થાશે કેની તો હું તો મારો જીવ કહાડી પછાડી નાખશ જો ! બધો જીવ આપી દેજો રે એને ! મર મારી સલુકની દીકરી ! ”

દોલીયાનાં ધનબાઈજી પોતાનાં ધરમાં રહેલી ભાડુતણીઓ આગલ એ મુજબ પોતાનાં દીલના ઉભરા કહાડે છે. તેમના આ ઊભરા જોઈને ચાંચનારી બાઈઓને તેમની ઉપર દયા લાગશે, અને તેણીઓ જાણવાને ખંટી થશે કે, ધનબાઈજીની આ “સલુકની દીકરી” કોણ છે હોમા તેની ઓઝાખાણ કરાવયે છઈયે. ધનબાઈજીની આ સલુકની દીકરીનું નામ હોરાંબાઈ કરીને છે. પણ માયની તે એકલી, લાડકી અને વલી “સલુકની દીકરી” હોવાથી ધનબાઈજી તેને હમેશ “હીલ્લા” એવાં લાડકાં નામથીજ બોલાવે છે. તેણી વીસ વરસની ખીલતી જીવાંનીએ પુગેલી છે. તેણી પરણેલી છે પણ કીયાં પરણેલી છે તે આપણે હવે પછી જોઈશું. તેણી કેવી હાલતમાં છે-સુખી છે કે દુખી-તે તો ધનબાઈજીના ઊપલા બલાપામાં આપણે જોઈ શકાં. પણ હવે હીલ્લાને પોતાને

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૩

જોધને આપણે ખાતરી કર્યે કે તે ખરેખર તેવીજ છે કે નહીં.

હજી તો ધનબાઈજીના ઊપલાબલાપાને જવાબ દેવાને તેવણનાં બાકુતો પોતાના હોટ પટપટાવે છે, તેણે આપણાં હીરાંબાઈ પોતે ત્યાં આવી લાગ્યાં. તેણે માથે તાણીને એક કાલા રંગનાં કપડાંનો પોટો બાંધેલો છે. વાંચનારી બાઈઓએ ધીઆનમાં રાખવું કે, હીરાંબાઈ પોતાને “સદાનાં માંદાં” ગણેછે, અને તેથી તેવણ ઘણું કરીને ઘરમાં બારે માસ માથે પોટો બાંધેલો રાખે છે. વલ્લી તેવણના પગમાં ગરમ ઇસતાકીંગ પેહોડેલાં છે. અંગમાં ફલાનજનું બદન છે. તેવણ ધીરે ધીરે કાંસતાં કુસતાં મોડું કચવાવતાં આવયાં. આવતાંને વાર જાણે કેવીએક થાક ચહડી હોય તેમ ફસડાઈને માયની આગલ એસી પડ્યાં. તેમને જોતાંજ માયનો જીવ સુકાઈ ઊગાઈ ગયો. તેવણ તે મનો ખરડો પસવારતાં અને તેમના હાથ પગ ચાંપતાં બોલ્યાં—“દીકરી હીલ્લાં, કાંય મદદ કુ હુરેચ કાંય ? શું છે તારા જીવને ?”

હીરાંબાઈએ આ સાંભળતાં મોડું તો એવું કીધું કે જાણે તેવણને જવાબ દેવાનીબી શકતી નથી. તેવણ તેવણ હંમેશ પોતાનાં માયના સખુતને માન આપતાં આવયાં છે, અને

તેથી તેવણના સપ્પુનનાં માન આતર તેવણ બોલયાં—“નાહી રે માયજી, જીવને શું હોય વલી મને કંઈ નથી. તમે ના અમથા જીવ બાલયા કરો. જે મુવાંને જીવ બાલવાના છે તેઓની અલાબલાને નહી, ને તમે બીચારાં શું કરવા અમથાં રનમસ થાવોય ?”

એટલું બોલતાંજ હીરાંબાઈએ આંખના ડોલા વીચી દીધા અને હાથ વટે માથું દાબવા માંડ્યું. તેવણને ઘણાંએક દીલાસો આપવા પછી ધનબાઈજીએ પુછ્યું—“દીકરી, તેં કંઈ મોંઝામાં નાખ્યું કે ?” આ બોલો સાંભળતાંજ હીરાંબાઈએ જાણે વામીટ થતું હોય તેમ મોઢું કવડું કીધું, અને ના ફેફવાને બદલે માતર “ચર” કરીને જવાબ દીધો. તેથી ધનબાઈજી જરા તણાઈને બોલયાં—“દીકરી, તું એમ શું મદદના સીના સેરવેચ ? એમ ખાવા પીવાનું બી મેલી દેશે તો પછી જીવશે કેમ ?” ધનબાઈજીનાં આ બોલવાને ટેકો આપવાને તેમના બાડુતોમાંનાં એક મકાઈ બોલયાં—“હીરાંમાય, તમે એમ ના કરો. મદદના જીવને નહીં ગમતું હોય તો બી બુકબાચક ખાવાનું તો રાખો. મુઠું ખાંધા પીધા વગર તો પેટમાં આકરવીકર થાય ને બિલટું દુખ વધે.” આથી ધનબાઈજીને હીરાંમાય આવી, અને તેવણ બોલયાં—“જોવ માય

તમારું પેટ તારું. તમે સમજોય તો જુન બાં-
જોય કેની ? જો દીકરી હોદનાં, હવે મારું નહીં,
તો પરાયાં માણસનું તો કહ્યું માન, ને જુક
ખાચક મોંડામાં નાખીને જીવડેરવ.”

હીરાંબાઈ ખાવાનાં તો મુદત્ત હતાંજ ન
હી, પણ જ્યારે માએ અને માસીને તોડનાં
બાડુતે એવી એવી ઘણી બોલોસ અને સાથે
કોકલુદી કીધી, તયારેજ તેવણે એક બે જુક મોં
ડામાં નાખવાને કજીવ કીધું. તેવણે ખવાડવા
માટે ધનબાઈજી તયાંથી ગિઠ્યાં. મકાઈ અને
ખીજી બાડુતણીએ પોતાને ડોકાણે ગઈ, અને
આ બંને માય દીકરાં પોતાની રાંધણીમાં ગયાં.
તયાં ખાવાની જે જે વાણી હતી તે ધનબાઈજી
એ હીરાંબાઈને દેખાડી. તેમાંથી હીરાંબાઈએ
કંઈજ નહીં લીધું, કંઈજ નહીં ખાધું, પણ મા
તર ઘઉંની એક જુરા રોટલી, રોસ કોથેલી મ
રઘીના તરણ ચાર કટકા અને તરેલો એક ઘમ
ણો લઈ જેમ તેમ કરી ગલે ઊતાર્યું. તે પછી
જરા પેટમાં ઠંડક વલે કરીને માએ થોડા કરી
ચાવત્ત આપયા તે સેરવયા. આવી રીતે બે જુક
ગિઠાલવાથી તેવણનું મોડું બગડ્યું હશે, એવું
ધારીને ધનબાઈજીએ મોડું સમારવા માટે તેવ
ણને થોડો મુરબો આપ્યો, જે ઠંડીના દણડામાં
ખાવાને માટે તુરતનોજ બનાવેલો હતો. તે

જોકે હીરાંબાઈ આવાનાં તો નહીંજ હતાં, તોયી માયના સખુતને ખાતર ધીરે રહીને સમ્મલો પેટમાં ઉતારયો, અને કંઠાલીને બાલ્યાં કે—“માંયજી હવે બસ !” પણ માયનો જીવ તે કંઈ રહે ? તેવણનાં એક સગાંને ઘેરથી એક મોડું “કરીસટમસ કેક” આવેલું હતું, તેમાંથી પા રતલ જીરો એક કપડો કાપીને આપયો તે બી હીરાંબાઈ ના કેહતાં ગયાં ને સવાદ લખ લખને ખાતાં ગયાં ! પણ આ સમ્મલી ચીજો મીઠી હતી; તે આવાથી હીરાંબાઈનું મોંડું વધારે બગડ્યું. તેથી તેવણે મોંડાનો સવાદ વાલવા મોટે કંઈ ખાતો ખારી ચીજ માંગી. સારે ભાવગે તે તકવાજી હતી. આ કેકનીજ સાથે કેટલીક ફરટ અને સુરતી પનીર આવેલાં હતાં. તેના ખુમચો એમનો એમ માએ દીકરીની આગલ ધરયો. તેમાંથી આ “સલુકની દીકરીએ” કંઈજ નહીં ખાધું, પણ બે પનીર ખાધાં; અને આઠ દથ લીલી દરાખ, એક બે કમલા બે તરણ સંતરા, એક કેલું અને એક દાડમ માતર વારા ફરતી મોંડામાં ઉછાલ્યાં. પણ તેથીયી હીરાંબાઈ નાં મોંડાનો પટ વલયો નહીં. તેવણનાં મોંડામાં કીકપરકીક આવવા લાગી. તે બંધ કરવાને મોટે માએ કેટલાએક સુકા મેંવા હાજર કીધો, અને તેમાંથી દીકરીએ બદામ, પસતાં, દરાખ, અં

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૭

જીર અને જરડઆલુને સારી પેઠે ઇનસાફ આ પયો. એ પછી કંઈબી વધુ ખાવાને હીરાંખાઈ એ સોગંદ ખાઈને ના કહ્યું; અને છેલે પીવાનું પાણી માંગ્યું.

પણ ધનખાઈજી તેથી છછણી પડ્યાં. તેવણે કહ્યું કે, “દીકરી, તું તો કંઈ સમજતીજ નથી. એમ તે કંઈ પાણી પીવાનું હોય ? તે ખાઈ ખાઈને ખાઈ શું કે વહી પાણી પીશે ? ખાલી પેટમાં પાણી જાય તો પેટ ઉપસીને પવન થાય!” આ ડાકટરી વાત હીરાંખાઈનાં ધવાનમાં તુરત ઉતરી. તેવણે પાણી નહીં પીવાને કબુલ થયાં, પણ “ત્યારે તરસે જીભ સુકાઈને જીવ તણાઈ આવેય તેનું કેમ ?” એવો સવાલ તેવણે પુછ્યો. માએ તે સાંભલતાંજ સોડવાટર અને લે મનેડની શીશીએ હાજર કીધી, પણ તે હીરાંખાઈને ગમી નહીં; અને બાલયાં કે, “માયજી જો હાય તો એક ટાનીક વાટરની શીશી પાવો કે પેટમાંની બાખાર જરા હેઠી પડે !” આ સાંભલતાંજ માએ ટાનીકની શીશી મંગાવી હાજર કીધી. તે પીતાંજ હીરાંખાઈએ એક “ધરરર” કરી મોટો અટકાર ખાધો. આ અટકાર તેવણનાં પેટમાંથી એવો જવાબ લાવ્યો કે, હવે બસ કરો, પેટમાં એક ઇચ્છીબી જગા ખાલી નથી !

આહી હીરાંબાઇને ધનસાફ આપવા આ તર વાંચનારી બાઇએને જણાવવાની હોમો જરૂર જોઇએ છે કે, તેવણે કંઈ પોતાનાં માનો સંખુત માનીને આએજ પેલા એવી રીતે બુક બાચક આપું છે એમ સમજવું નહીં; તેવણે હંમેશ એજ મુજબ જમતાં આવેલાં છે.

એવી રીતે બુકબાચક આધારી જેમ હીરાંબાઇનો પોતાનો જીવ હેડે પડ્યો તેમજ તેવણનાં માનો જીવ પણ હેડે પડ્યો. પછી તે વાગે કહ્યું કે, “દોકરી હીલ્લાં, હવે જરા પલંગ પર હોદી પોઢીને લેટી જા. મદદ ક્યારની ઠાકી હંફી ગઇય તે જીવને જરા કરાર થાય.” હીલ્લાં પોતાનાં માતાજીના સંખુતને માન આપી તુરત ઊઠ્યાં, અને કાંસતાં કુસતાં જઇને છતરીનાં પલંગપર લેટી ગયાં.

હીરાંબાઇ બુકબાચક મોડામાં નાંખીને જ વાં પલંગપર લાંબા થઈ લેટી ગયાં તેવાજ એક તરફથી તેમનાં મા ધનબાઇજી તેમને બંદુસ અને ગોદરૂં એઠાવવા મંડી ગયાં, અને બીજી તરફથી હીરાંબાઇ પોતે તેવણને પુછવા લાગ્યાં કે, “જીવોની માયજી, મારું અંગ ગરમ છે કે ઠંડું? જીવોની મારાં મોડાં ઉપર બોખાર દે આયય કે નહીં? જીવોની વાર મારા હાથ પગ કલેય કે નહીં?” ધનબાઇજી જોડે ડાકટર

સંલુકની દીકરીનું જરા કોઈં તો જુઓ ! ૯

તો છેજ નહીં તોપણ હીરાંબાઈનું શરીર ત-
પાસી બાંધ્યાં—“અરે દીકરી, બોખરનું શું
પુછેય ! બોખાર તે કંઈ મુઠ્ઠા બોખાર જેવી
બોખાર ! નરી જાણે તારાં દીકરાં તો આગ
સળગીય. તેના તાપ તો મારાં દીકરાં વઘીક
લાગેય. મરેરે મરે ! ક્યારે તારી મદદનો દડા
ડો પખોરાઈ જાશે !” આથી હીરાંબાઈની કા-
સણ કુસણમાં વધારે થઈ પડ્યો, અને ધન-
બાઈજીનો જીવ ઉડી જીડી જવા લાગો. હવે
કરવું કેમ તેના વીચારમાં તેવણ ગભરાવા લાગાં.
પણ તેટલે આદાની મેહરબાનીથી દાદરપર ધર-
ધર ચડુડતા ડાકટર સાહેબ આવી લાગા.

આ ડાકટર સાહેબ પોતાના આદાની ફર-
જ જાળવે તે આગમજ, વાંચનારી બાઈઓને
હોમો તેમની સાથે બોલખાણ કરાવી આપીયે
છઘયે. આ ડાકટર જાતે ફરંગી છે. તેવણનું
નામ ડી. એક્સ. પડેરા કરીને છે. તેવણ ધન-
બાઈજીને ઘેરના ખાસ ડાકટર છે. હીરાંબાઈની
“સદાની માંદગી”થી કંઈજ નહીં તો તેણે
થોડાક વરસમાં હજારેક રૂપયાનો તડકો મા-
ર્યો હશે. તેવણ જેવા આવયા કે હીરાંબાઈનો
ખોરડો તેમનાં ઘેરની બાહુતણીઓથી ભરાઈ
ગયો, અને આખાં ઘરમાં કંજાબલાટ થઈ ર-
હ્યો. ડાકટરને આવતા જોતાંજ હીરાંબાઈએ

ઊઠીને ખેસવા માંગયું. પણ તેવણુનો જીવ બગડી આવે માટે ધનબાઈએ તેવણુને તેમ કરતાં અટકાવયાં, અને ડાકટર સાહેબ પણ બોલયા—“અધરા, હીલ્લાંખોઈ, મત ઉરો, મત ઉરો; મો રહો.” એ પછી ડાકટર સાહેબે સોનાનું ઘડયાત્ર કહાડીને તેમાં ઘણીજ ગંભીરાઈથી જોવા સાથે હીરાંબાઈની નાડ તપાસવા માંડી; નાડ જોઈને જીભ તપાસી; જીભ તપાસીને બુંગલી મેલી છાતી પણ તપાસી; અને છાતી તપાસયા પછી વલી છાતીપર આંગલી ટોકી જોઈ; તે પછી વલી હીરાંબાઈની આંખના ડાઝા ચીરીને જોયા. તયાર બાદ છેલે તેણે હસતું મોઝું કરીને ડાક હીલવયું, અને ડાક હીલવીને પુછયું—“અધરા, હીલ્લાંખોઈ, તુમેરી તખીયત કયેસી હે ?” હીરાંબાઈએ જવાબ દીધો (અલખતે ફાંસીને)—“ડાકટર સાબ, મંતો વેલ હે, પણ દેખો સાબ, જરા મારા જીવકુ ખોત અનઈજ હે ! થોરા હમકા જીવકુ કુચ ગમતા નહી, ને તેથી હમ ખોત અનવેલ રેહતા હું ! ડાકટર સાબ, હમકુ કુચ સમજ નહી પરતા કે હમ કયા કરયે !”

વાંચનારો બાઈઓએ અહીં ધયાનમાં રાખવું કે, હીરાંબાઈ જોમ તેમની માની એક “સલુકની દીકરી” છે, તેમ ઘણી અબરાક. શી-

એલી બણેલી તથા બધી વાતે પાણવરદી દીકરી પણ છે. તેવણને શુજરાતી બીજી અને તરીજી ચોપડી આવડે છે, તથા અંગરેજીમાં “ડાગ” એટલે “કુતરો” ને “કોક” એટલે “મરઘો” એ સગી આવડેછે. તેથી તેવણ તેમજ તેવણનાં મા માનેછે કે, તેવણ અંગરેજી અને તે સાથે વ-લી હીંદુસતાની ભાષા પણ જાણે છે; અને તે થી હીરાંબાઈ પોતાના ડાકટર સાથે વાત કરતાં હંમેશ આ બંને ભાષાનો ખીચડો કરીનેજ ખોલતાં આવેલાં છે. હમણાં પણ તેવણે તેવીજ વેલાતી-હીંદુસતાની ભાષામાં ડાકટરને જવાબ દીધો. તેમાં તેવણે પોતાને “વેલ” જણાવ્યાં તો ખરાં, પણ તે તેવણનાં માને એાછું પડ્યું તેથી તેવણ વચે તાપસી પુરી ઉઠ્યાં,-“નહી ડાકટરજી, હીલ્લાં કંઈ વેલ ખેલ નથી. એની મદદનો જીવતો ઘણોજ બગડેલો છે, પણ આપણને હીમત આપવાને માટે એ તો હંમેશાં એમ ખેલેચ.”

ડાકટર સાહેબ ખોલયા-“કુચ ફીકર નહીં, કુચ ચીંતા નહીં; ડરો મત; હીલ્લાંબાઈકુ અમ જલદી અછા કરેગા લેકીન ઈને કુચ ખાતા ખાયા ? ”

ધનબાઈજી-નહીરે ડાકટર સાબ, ખાનું શું ખાવાનું બરધુંચ ? અમધું સેજ કંઈ બુક ખાચક મોડાંમાં નાખધુંચ !

ડાકટર-અછા, કીયા ખાયા ?
ધનખાઈજી-મે બુક ધર્મીની રોટલી !

ડાકટર-અછા, દુસરા કુચ ?
ધનખાઈજી-મે બુક કરી ચાવલ !

ડાકટર-અછા દુસરા કુચ ?
ધનખાઈજી-જરા મરઘીની કરચ !

ડાકટર-અછા, દુસરા કુચ ?
ધનખાઈજી-જરા લગાર મુરખો ને કીસ-
મીસ કેકની કરચ !

ડાકટર-ખસ, ઇતનાહી ? દુસરા કુચ ?
ધનખાઈજી-સેજસાજ ફરટ ને મેવાના
મે ચાર દાણા !

ડાકટર-છટ છટ છટ ! ઇટના કીયા ખી-
સાદ ? કુચ જસતી ખીલાના અણચે. ખાયગા
નાહી જખ અછા કીયા હોયગા ? ખાયગા નહીં
જખ મર જાયગા.

ધનખાઈજી-પણ ડાકટર સાખ, નહીજ
ખાય તયારે હું શું કરું ? કંઈ નાહું ખચું હોય
તો મારીનેખી ખવાડું.

ડાકટર-કુચ ફીકર નહીં, કુચ ચીંતા
નાહીં; આજ અમ દુસરી દવા દેગા. ઓ દવા
ખોત અછીફે. ઊસમે “ટાનીક” ખાયગા. ઉસસે
ખોત ભુખ લગેગા; ઓર હીલ્લાખોલ અછી ત-
રેહસે ખાના ખાયગા.

એ મુજબ કહી ડાક્ટરે ચરચર દવા લખી આપી, અને ધન્યાધજ્યે ફેરાના બે રૂપયા આપયા તે લઈ તેવણ હસતે માંડે ચાલતા યયા.

પણ હજીતો આ ડાક્ટર સાથેય હેઠા ઉતરી રહ્યા નહીં તેટલે હીરાંગાઈની બીમારી જોવા આવેલાં બધરાંઓ તેની ઉપર ટીકા કરવા મંડી ગયાં, અને તેના “હાથ સારા નથી” તથા તેની “દવા તો ગરમ” છે, એવાં એવાં મત આપવા લાગાં. એટલુંજ કરીને તેઓ અટક્યાં નહીં, પણ હીરાંગાઈને તેમની આ બચબરેલી માંદગીમાંથી સારાં કરવા માટે જીદા જીદા ડાક્ટરો, વધદો અને હકમજીઓને બોલાવવાની બલામણુ અને બોહસાબોહસ કરવા લાગાં. મધાઈ ડાસાં કહે કે, “ધસપોટાલના મોટા ગેરા ડાક્ટરને બોલાવો; તેના વગર હીરાંગાઈનું દુઃખ સાંજ થવાનું નથી.” ત્યારે કુરાઈકાકી કહે કે, “તે તો નામનોજ મોટો ડાક્ટર છે માય. તેનથી તો જીજ્યો પાપટબી ભાગતો નથી. મારી દીકરીના નરણુવધના ભતરીજની છોકરીને એવીજ માંદગી લાગેલી બી, તેની દવાઈ એ ધસપોટાલના ડાક્ટરે ઘણીબી કીધી પણ કંઈ વલણું નહીં. તેથી અંતે કુકરાગલીમે વાલા પેલા પો હોરા ડાક્ટરને બોલાવયો, તેણે તરણુ દહાડામાં તેને ફરતી હરતી કરી આપી. વાસતે માય

તમે બધી વાત રહેવા દધને તે વોડરનેજ તેડા વો. તેનો હાથ ઘણેજ સારો છે.” પણ આ વાત બોંયતલયે વાલાં આશીઆધને પસંદ આવી નહી. તેવણુ ટચકો કરીને બોલ્યાં—“મુવો રે તે વોહરો; તેનો મુવો નામનોજ મોટો છે. તે સખલાની વાત માંડી વાલો ને હજુ બીલાડા ગલીમે વાલા પેલા હીંદુ કાણુ વધદને બોલાવો; તે એકજ પડીકામાં પાર કરો મેલશે. અબધે રેડી મારો જીઠાણીનો નરણુનો દીકરીની મદધને કંઈ બિનુંજ નહીં ને સંધી વાત ઘડીપલ પર ઉતી, પણ એ વધદેજ તેને સારી કરીને જશ લીધો.” હજુ તો આશીઆધ પોતાની વાત પુરી કરી રહ્યા નહી તેટલે કાનરવાપર રહેનાર બાહુત નજમ બોલ્યાં—“માય એ બધાં કાંકાં છે, બધું માંડી વાલો તમે મુઘાં મુઘાં પેલા પારસી ડાકટર નશવાનશાંનેજ બોલાવો. તેવણુ ઘણાજ હુશવાર છે, ઘણાજ બપકાદાર છે ને વલો પાલકીમાં બેસીનેજ ફરેચ. વાસતે તેના હાથ વગર હીરાંઆધને શુકરવાર થવાનો નથી.”

હીરાંઆધને તેમની માંદગીમાં જોવા મલેલાં તેમનાં ભરબાહુત તથા મોહલામાંનાં બધરાંઓની સભા તરફથી જુદાજુદા ડાકટરો, વધદો અ ને હકીમજીએને બોલાવવાની ઉપત્તી અરધો ડજન દરખાસતો મેલાધ, તેમાંની એકાદ કદાચ

પસાર થઈ જાત, પણ તેટલે હીરાંબાઈના મામા નશરવાનજી આવી લાગા. હીરાંબાઈના આ મામા આપણને ધયાનમાં રાખવા જોગ છે. તે વણુ અધાર ઊંમરના અને જમાનાના પાથેલા છે. તેવણુની ઉપર દુનયાની લોલી સુકી ધણી પડેલી છે. તેવણે ધણું દુખ દરદ ભોગવેલાં છે, અને ધણા ધણા ડાકરો અજમાવેલા છે. તેથી તેવણુ માદાં માણસોની તેમજ ડાકરોની પીછા-ન સારી રીતે કરી જાણે છે. ધનબાઈજી તેવણુ ને ધણું માને છે, અને તેથી તેમનાં ઘરમાં નશરવાનજી મામાના સખુન ધણા પોથાય છે. તેવણુ હીરાંબાઈની માંદગી વીથે કેટલોક શક ધરાવે છે. હીરાંબાઈના સઘલા ચેનચાલા જોતાં તેવણે એવું મત બાંધ્યું છે કે, તેમાં ખરેખરી માંદગીના કરતાં વેહુમ અને હરામખોરી વધારે છે. તેથી તેવણુ આ વેલા જવા પોતાનાં જીનને ધર આવયા, અને હીરાંબાઈનાં દુખના સંબંધમાં બધરાંઓની ઉપલી દરખાસતો સાંભલી, તેવાજ ફફડી પડ્યા, અને ઉપલા સઘલા ડાકરો, વધદો તથા હકીમજીઓમાંથી કોઈને પણ તેડવાને સાફ ના પાડી અને પોતેજ પોતાની ખાતરીના એક પારસી ડાકરને મોકલવા જણાવ્યું, તેની તારીફમાં તેવણુ એટલુંજ બોલયા કે, “તે ડાકર ધણાજ ચાલાક, અજમાયશી, જો

મરે પોંહચેલા અને વલી સાદા છે. તેવણુ મારા મીતર છે; અને પછસા કમાવાનો લાભ ન રાખતાં દરદીને ખરી સલાહ આપી દેવ છે. મારી પુરતી ખાતરી છે કે, તેવણુ હીરાંખાઇનું ખરું દરદ પીછાની શકશે, અને તેમને તતકાલ સારાં કરી નાખશે” એટલુંજ કહી બીજા દીને તે ડાકરને મોકલવા જણાવી તેવણુ ત્યાંથી ચાલતા થયા.

એ ઠેરાવ મુજબ બીજા દીને તે પારસી ડાકર આવી લાગા. પહેલાં તો તેમની નજદીક સરેસતા મુજબ ખમરાઓએ, આગલ આવી-ગયલા ડાકરોની ઢીંગ કહાડી, અને આ નવા ડાકરને સાતમે આસમાને ચડાવયાં અને મત પણુ આપી દીધું કે, “મરું રે તમારા હાથને તો હમેશનોજ જશ છે.” પણુ એ વીચારમાં તેઓએ તુરત પોતાને ઠગાયલાં જોયાં, કારણુ આ ડાકરે તેમને એવી બકબક કરતાં એકદમ અટકાવયાં, અને બારીકીથી તપાસીને એવું મત આપ્યું કે, “એવણુને ખરેખર તો કંઈજ દરદ કે માંદગી નથી. ફક્ત વહેમથી એવણુને પોતાની હાલત દરદી લાગેછે. એવણુને દવાની કસી જરૂર નથી; અને તે છતાં જો દવા પાશે તો એાર ભવીષમાં એવણુને તે જુકસાન કરશે. માટે મારી ટુક અને સારી સ-

લાડુ એજ છે કે, એવણની દવા તદન છોડી દેવો. એવણની સારામાં સારી દવા એજ કે એ વણને, પલંગપર નાખી મેલવાને બદલે ઘરમાં અને બાહરે ફરતાં હરતાં રાખો, અને ઘરનું થોડું થોડું અગતજોગ કામકાજ પણ કરાવો. એવણને મહુવાર સાંજ ખુલી હવામાં ફરવા માકલો, અને કોઈની રીતે કામમાં રોકાયલાં રાખો. તેથી એવણનું બદન કશાંશે અને એવણનું બિચું ખુલું પડી તેમાં ભરાયલાં વેડુમી વીચારો ઝટ નીકલી જશે ! ”

ડાક્ટરનું આ બોલવું સમજાવે તો માતર કડવું જોરે જવું લાગ્યું, પણ હીરાંબાઈનું તો તે માત્ર થઈ પડ્યું. સરવે બધરાં એક બોલ્યાંને ધસારતથી કેહેવા લાગ્યાં કે એ ડાક્ટરમાં કંઈ દમ નહીં મલે; અને અતે ડાક્ટર જ્યારે દવા આપવા વગર ચાલી ગયા ત્યારે તો તેમને કટકા વટીક મોરવામાં આવવા !

પણ ત્યારે હવે કરવું કેમ ? શું આપણાં માંદાં હીરાંબાઈને દવા દારૂ વગરજ નાખી મેલવાં ? શું તેમની કબજા અને પેટીપર એકઠી થયલી ડાઘને એ ડાઘને જોડી શીશીઓ અને શીશીઓ ફેડી નાખવાં ? નહીં ! અચીત નહીં ! તે તો ઘણું ઘાતકી કામ થાય ! ત્યારે કરવું શું ? એ સવાલથી આપણે લગાર

ગુચવાદ્યે ધ્રુવે. પણ હીરાબાઈને જોવા આવેલાં પેલાં દોહડ ચતુર બહરાં કંઈ ગુચવાયાં નહીં. તેઓએ લાગણી એક નવો ઊપાય શોધી કઢાડ્યો. તેઓ એક પછી એક બાંહ-મણ, શેવડા, જોશી, જોગી અને સાધુઓને બોલાવવાની તથા માનતા સમ્પત્તા કરવાની બ-લામણુ કરવા લાગ્યાં. કુરાઈ બોલ્યાં—“ધનબા-ઈ જી માય, તમે જો તમારી એક પુરી સલુકની દીકરીનો કાજગંગે જીવ બચાવવાજ માંગતાં હોવો તો ડાકરની ને દવાઈની વાત લગાડી મેલો, ને કંઈ બાહારની માનતા સમ્પત્તા કરો. મુવો કંઈ શરીરનો રોગ હોય, મુવું કંઈ દીલ જું દરદ હોય, તો દવાઈ લાગુ પડે કેની? આઠ-લો આઠલો વખત થયો કુવો ભરાય એટલી દવાઈ હીલ્લાંનાં પેઠમાં ગઈ તે છતાં હજી દુખ સાઈં થયું નહીં તો હવે વધુ દવાઈ કરીને શું કરશો? મુવા ડાકરેથી શું કરે? તેમને ઘેર બેઠાં તેડાવે તયારે તેઓ દવા નહીં આપે તો બીજું શું કરે? પણ તેઓને કંઈ કોઈનાં બી-તરની ખબર છે? તેઓ કંઈ માનતા સમ્પતા-ની વાત સમજેય! ધનબાઈ જી હું તો તમને અસલથીજ કેડતી આવતીતી કે એ પાણીએ કંઈ વાલ ચરવાતા નહીં; હીલ્લાંને બાહાં છે વાહાં કંઈ બાહારનો કસર છે; તે માનતા સમ્પ-

તા વગર કેદી લણાઈ નીકલવાની નથી. તે મા-
ર કહેલું માનવું નહીં ને સુના જેવી દીકરીને
આટલે નાખી મેલી. જોવો ધનખાઈ, હજુર
ખી મારું માનો ને દોષ પાકા પોહચેલા ખાહ
મણ સેવડાને ખાલાવો.” કુરાઈના આ વીચા-
રને ટેદા આપવાને મકાઈ તયારજ હતાં. તેવ-
ણ ખાલયાં—“તેવું તમારું પેટ તારું કુરાઈ ! ધ-
નખાઈને કેહતાં કેહતાં મારીખી જીભ ધસાઈ
ગઈ.” હજુ તો મકાઈ ખાલી રહ્યાં ન-
હી તેટલે નજીકાકીની ખાલવાની વારી આવી.
તેવણે પણ ખાહમણ સેવડાની તરફેણમાં
મત આપવું, અને વલો તેના ટેકામાં દાખલો
આપવો કે, “મારાં આગલે ઘેરનાં ઘેરવારાંની
છોકરીનાં દીલમાં ખુત બરાવલો ઉતો, તે જાણ
યા જોયા વગર તે લોક દવાઈ કરી કરીને વાજ
વરયાં, પણ તેથી કંઈ વલધું નહીં, ને જ્યારે
એક સાધુએ આવી તે ખુતને કહાડી શીશીમાં
ઊતારવો તયારેજ તે છોકરી સારી થઈ !” પણ
નજીકાકીના કરતાં સામાં ઘેરવાલાં બીખાઈ
જેવણ પોતાને ઘણાં પાહાવરદાં ગણતાં હતાં; તે-
વણે વધારે સરસ રીતે ખાહમણ સેવડાની હી-
માયત કીધી, અને તેના ટેકામાં દાખલો પણ તે
વોજ સરસ આપવો. તેવણ ખાલયાં—“જી ભરું
મારી ભાણેજનાં પેટમાં એક વખત અંચીતો

દુખારો થઈ આવ્યો તે ઘણું ઘણા ઊપાયો કીધા તોખી તે દુખતું નરમ નહીં પડ્યું. મેં તો તરફ બાંધીને તરતજ કહ્યું કે, અખમ્મ રહીને જાણું છે તાંણું મહીના રહેલા છે, પણ તેના વર તો કહેજે ના નહી હું તો બસ સુધરેલા જાંગલોજ થઈ જાઉં. એમ કરીને, માય, લાગણી તે તો ઇસીપીટાવના મોટા ડાકઠરને તેડી લાવ્યો; ને તે ડાકઠરે આવીને બાંગરો વાટીઓ કે એને તો પવનનું દુખેય. પણ મુવો પવન શાનો ને વાત શું ! તેની દવાઈ કરી કરીને અંતે થાકાં ને નાડીજ વલયું તયારે મેંજ હરે સે સેવડાને બોલાવ્યો. તે સેવડાએ પણ પોતાનાં મંતરધંતરથી જોઈને કહ્યું કે, એને તો મહીનાજ છે. પછી તેણે ઊપાય કરવા માંડ્યા તયારેજ મુવું તે દુખતું નરમ પડ્યું.” બીઆ ઇજની વાત અહીંજ પુરી થઈ હોત, પણ તેટલે આસીબાઈએ તેમને સવાલ પુછ્યો કે, “પણ માય, તયારે તે અખમ્મ રહી વીયાઈ નહી કે?” તેનો બીઆઇજએ જવાબ દીધો કે, “નહી માએ વીઆય કાંણંથી ? તેના ટપકામાં કે કાં છોકરાંજ લખેલાં નહી; તેથી મહીના રહેલા તે છતાં છોકરું સુકાઈ ગયું ને છાર બંધાઈ, તે મુઠ હજુર જમની તેમ છે !!” આ દોહડ ડાહા પણ ભરેલી વાત સાંભલી આસીબાઈ બોલ્યાં-

“મરેરે મરે !” કોલાઈ બોલયાં “માય, એવી દણ રાની ચાલ !” અને ધનખાઈ જી બોલયાં—“હા માય હા, મુવો દણડો કરે તે કોઈ નહીં કરે !”

હીરાંખાઈને જોવા આવેલાં બહારિંઓએ શેવડા અને સાધુ ખાવાઓને ખોજાવવાની જરૂર વીશે ઉપલી ચરચા ચલાવવા પછો અં- તે એવું નહીં થયું કે, હવે ડાકઠર અને દવાની વાત પડતી મેલીને હીરાંખાઈનું દુઃખ શું છે તે કોઈ સાધુ પાસેજ નહીં કરાવવું, અને તેનો ઉ- પ્રાય પણ તેનીજ પાસેજ કરાવવો. પણ કીયા સાધુને ખોજાવવો ? આ સવાલનો નીવેડો પણ પેલાં હુશ્યાર ભીખઈ જી લાવયાં. તેવજી બોલ- યાં કે,—“માય, આજ ઘણા મહીના થાયા કા- શીથી એક સાધુ આવીને બાહિરકોઠની ગઠર ગલીમાં બેઠેલોછે, તેને ખોજાવો. તે ધંતરમંતર ધણું જાણેચ. તે ભીખારીને ધનવાન કરેચ; વાંજણીને છોકરાં આપેચ; ને ટુકામાં તમે જે આહો તે કરેચ તે જે માગો તે આપેચ. તેખી વલી સેહેજ દીવસમાં અને એક અરધી પણ લીધા વગર ! બસ તે પછસા લેવાની વાતને- જ હરામ ગણેચ અને પછસાનું નામ સાંભ- લતાંજ ધણણી પડેચ.”

આ વાત ધનખાઈજીનાં ધ્યાનમાં ઉ- તરી. તેવજી સમજ્યાં કે આ તો તપારે કોઈ

અરે જાદાનો લાલ મલી ગયો. પણ હીરાંબા-
 ઘને એ વાત પસંદ આવી નહી, કારણ તેવણ
 જમ પોતાને ઘણાં હુશ્યાર અને શીખલાં સ-
 મજ છે તેમ ઘણાં સુધરેલાં પણ સમજે છે. જો
 કે તેવણ પગથી તે માથાં સુધી વેડમથી ભરેલાં
 છે, તોખી જાહેરમાં તેવણ સુધારાવાલાં ગણા
 વાનું ડોલ ધાલે છે. તેથી તેવણે એવી વેડમ બ-
 રી કીરીઆ કરવાને પેહલે તો સાફ ના પાડી,
 પણ જ્યારે માએ ઘણા કાલાવાલા કીધા અને
 વલી માસીને તોલની પેલી બાડુતણીઓએ
 બોહોસાબોહસ કીધી, ત્યારે કંઈજ નહી પણ
 તેઓના સખુતને ખાતર તેવણે એ વાત ક-
 બુલ કીધી, અને અંતે પેલા હશવરી સાધુને
 બોલાવવામાં આવ્યો.

આ સાધુ અરેઅરે એક “સફેદ સાધુ”
 છે. તેનું મોડું અને બદન તો કીકડાંનાં જવાં
 કાલાં છે, પણ તેણે પગથી માથાં સુધી એક સુ-
 ધ સફેદ લુગડું ઓઢેલું છે, તેથી તે જાતે કાલો
 છતાં દેખાવમાં સફેદ સાધુ લાગે છે. તેનાં મોડાં
 તથા કપાલ ઉપર રાખના તેમજ ધસેલાં સુ-
 ખડના આડા અવલા ઘણાએક પટા પાડેલા
 છે, જેથી તેનું મોડું તાબુતમાંના વાધના જેવું
 વધારે લાગે છે. તેની આંખ લાલ ચોક્ક જવા
 છે. એ સધલું સાથે મલીને તેનો દેખાવ ધ-

જો બેડોલ અને ભયંકર લાગે છે; પણ આપણાં હીંગાબાઈ, તેમનાં મા અને તેમની પેલી ધર-મની માસીએને તો તે એક આકાશવાસી કુ-રેશતાના જેવો લાગે છે. એ સાધુએ આવીને નહીં હીરાંબાઈની નાડ જોઈ કે નહીં તેમનાં શરીરનો હાલત તપાસી એની સઘલી વાતને તો એાર તેણે તુછારી કહાડીને ખાટી જણાવી. તેને બદલે તેણે માત્ર થોડાએક આખા મંગા-વી તેની જીદી જીદી ઢગલો કરીને તેની અંદર હીરાંબાઈનાં ઘરેહ રાસીં તપાસયાં. તેમજ એક લખ્તીં મંગાવી તેની અંદર ફેટલીક સોએ ભા-કી કંઈ મંતર બણીને તેને મતરી બોધું. તેમ જોતાંજ તેના ડોલા ફરી ગયા. તેણે પોતાનું માથું એવું શાકાતુર કરી નાખ્યું કે, સઘલાં બધરાંએનાં દીલમાં ફાર પડી પણ તેથી હીરાં-બાઈની મદદને તો જાણે જીવજ નીકલી જવા લાગે. તેણે આ સાધુઆવાને ઘણા નરમ અને દુખ ભરયા આવાળે પુચ્ચું (અલખતે પેલી પેલાતી-હીંદુસતાની ભાષામાં) કે, “સાધુ આવા હમકુ એવા લગતા કે તુમારે જોનેમં હમારો થકી કુચ અછા નહીં આયા. વાસતે તુમ ઉતાવલે અમકુ જણાવી દેઓ તો ખોત સાહે, કાંએજે હમકુ બરી બીલીક લાગતી હે !”

સાધુઆવાએ ગંભીરામથી જવાબ દી-ધો—“ખેટી (!) તું બરી અબરદાર હય. તુ બરી કા-

બેલ લરકી હય. તુને હમારા દીલકા બિદ સખ
એકદમ પકર લીયા. લેકીન, બેટી (!) તુમેરા દુ-
ખ ખોલત ખરાખ હય. તુમેરા દુખકા ખયાન
મુજસે કહા નહી જાતા. સત્ય ! મગર કુચ ફી-
કર નહી. આ દુખકુ હમ દો તીન દીનમે સ-
કા કરદેંગે !” આથી હીરાંખાઇને, ધનખાઇ-
જીને અને બીજાં સરવેને ઘણીક ધીરજ આ-
વી ખરી, પણ આ ભયંકર દુખ શું છે તે
તેઓએ જાણવા માગ્યું. તે એકદમ જાણાવી
દેઈ તેમને ગભરાટમાં નાખવાને સાધુખાવાએ
પેહલાં તો સાફ ના પાડ્યું. પણ જ્યારે હીરાંખા
ધમે પોતાની વેલાતો-હીંદુસતાની ભાષામાં
તેને ઘણાએક સમજાવયો ત્યારે તેને તે જાણ-
વવાની ફરજ પડી.

હીરાંખાઇનું આ દુખ શું અને કેવું છે ?
તે ઘણુંજ ભયંકર છે. સાધુખાવાના જાણાવ-
વા મુજબ, નથી તેમને કંઈ દરદ કે નથી કંઈ
રોગ. તેવણને તો કોઇએ “કંઈ કરી મુકેલું”
છે ! તે એવું “કરી મુકેલું” છે કે તેવણની
છાતીમાં દુખ થયા કરે અને તેવણનું શરીર વ-
ગર દરદે દરદો રહે; તેવણનું મગજ ચક્રોલ
રહે અને તેવણનો જીવ ફરેજ નહી ! સાધુ-
ખાવાએ વધારે ખુલાસો કીધો કે, હીરાંખાઇ
એક કાલીચબીદસની રાંતે પોતાનાં ધરમાંના કુ-

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવો ! ૨૫

વા આગલ ગયાં હતાં તે વેલા તેઓ આ “કરી મુદ્રેલાં”ની જપટમાં આવેલાં હોવાં જોઈએ !” સાધુબાવાનાં આ મતને ટેકા આપવાને ધન-બાહજીએ તાપસી પુરી કે, હા, થોડાંએક વર-સની વાટ પર દીવાળીના “ભારી દહાડા”માં હીરાંબાબને કુવા આગલથી પસાર થતાં પથ-રની કેસ લાગી હતી, તેવણુને એક છીંક આ-વીને “હામ્મી” થઈ હતી, અને તેથી તેવણુ એંકયાં હતાં ખરાં ! આથી સાધુબાવાને વધા-રે ઉલટ આવી અને તે મુઝના આંકડા મર-ડતો બોલ્યો—“તો કયા હમેરા એલમમં કુચ કસુર હય ? સુનો બાહ, હમારા એલમ અ-યસા અકસીર હય કે જો કુચ હજાર બરસ-કી મુદત પર બનાવ બના હોવે સોહી કહા જાવે ! આર જો કુદર જાદુઘ પાતાલમં છુપ બેઠી હોવે સોહી જમીનમે નીકલ આકે ખ-રી રહેવે !”

હીરાંબાહજું દુખ પારખવા તથા તેનો ઉ-પાય કરવા આવેલા પેલા સાધુ બાવાએ પોતા-ના ધંતર મંતરની તારીફમાં ભારે આપલુસી ભરેલા સખ્ત કહ્યાથી ધનબાહજી, તેમની સ-હીઓ અને તેમની બાહુતણીઓ સરવે છક થ-ઈ ગયાં. હીરાંબાહ પોતે પણ સાધુ બાવાની કા-બેલયત ઉપર ફીદા થઈ ગયાં અને તેઓ બંને વચે આ પરમાણે વાત આગલ ચાલી:—

હીરાંબાઈ-જ્ય તો સાધુ સાખ, હમકુ ઘણીજ જલદી અછી કર મેલો ! હમ તુમેરા ગુણ નહી વીસરેંગી ! હમ તુમેરી મેહનતકા પુરતા પહસા દેજીંગી !

સાધુબાવા-(જગાર ગુમે થઈને) ઘટ ! એ કયા ખોલતી ખેટી (!) પેસા કીયા ? દઉલત કીયા ? જર કીયા ? જવાહર કીયા ? આ તો હમકુ ઠીકરા લગતા હય ! સાધુ લોગકું પેમેકા કયા હાજત હયે ? સુન ખેટી (!) હમ કુચ ઠગારે સાધુ નહી હે. હમ સચે સાધુ હે. હમ ખાદકા નામપે દુખી લોગકા દુખ કાઠેકે સારે આજમકુ મદદ કરતે હે. હમ ખાદકે લાલ હે, અચ્ચેર ખાદા હમારા શાહેદ હે, પેસેકુ હમ લોક જીંગલી નહી લગાતે હે, આ તો અસ, લેકીન પેસેકી તરફ હમ નજરબી નહી ફેકતે હે !

હીરાંબાઈ-આ તો સાચું, સાધુ બાવા, પણ ત્યારે તુમ ખાતા શું હે ? તુમારા ગુજરાન સાથી ચાલતા હે ? તુમકુ માલુમ હે કેની કે પહસા વગર તે! ગુજરાન નહી ચાલેંગા ?

સાધુબાવા-(હસતું મોઝું કરીને) શાખાશ ખેટી (!) છતે રહેા ! તુમને ખાત અછી તરફ લગાઈ ! તુમેરી હોશવારીકી મેં કયા તારીફ કરું ! લેકીન સુન ખેટી (!) હમ સચચે સાધુ લોગકે છનેકે ખાસતે ખાના અચ્ચેર ખીના

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૨૭

અઝોર ઝોરાક, અઝોર પોશાક, અઝોર
ભોજન, અઝોર જમન, અઝોર ખાન અ-
ઝોર પાનકી કુચ જરૂર નહી હય ! હમ લોક
ખાને પીને બગર જી શકતે હેં ! હમ લોક હ-
વાકુ ખાતેં હેં અઝોર પચનકુ પીતેં હે. હમેરે
તનકી તનદરસતીકે લીયે દર એક હકતેમેં લી-
મરેકે પતેકા કરવા કરવા રસ પાતે હેં ! અઝોર
મહીનેમેં એક દરે સુકે ધાસકે દો પુત્રયાં ખા-
તેં હેં ! દુસરી સખાહી ચીજ હમ સચચે સા-
ધુ લોગકુ હરામ અઝોર નાવાજેય હેં.

ધનખાઈજી-(જારે અજાયબીથી) જાદા-
એબી દુનયામાં કેવા ગુણી માણસો પેદા કીધા-
ચ ! એવા લોક હેય નહી તો પછી દુનયાજ
કેમ ચાલે !

ભીખઈજી-(ગરરી લાઘવે) તો શું માય,
હું કંઈ જાદું કેંત્રીતી ? મેં તમને પેહલેથીજ
કહ્યુંતું કેની, કે એ સાધુ ધર્મી અમતકારી છે ?
પણ માય, આગલ તો ચાલો; એના ગુણ તો
હવે પછી માલમ પડશે !

એવી એવી વાતો થયા પછી અને અર-
સપરસ એક બીજાંને વખાણોથી રીઝવયા પ-
છી શેવટે આ “ખાવા”એ “એટી હીરાંખાઈની”
છાતીમાંનું પેલું “કરી મુકેલું” દુખ દુર કરવા
નો ઊપાય કરમાવયો. તેણે ચુડલામાંની થોડીક

રાખ્ય મંગાવી તેને મંતરીને ધનપાઠાળને આપી, અને કહ્યું કે, દર રોજ સડવારે સુરજ ઊગવા અગાઉ એ રાખ્યમાંથી એક ચમટી લે- ઠંડી રાખ્ય દરયાનાં પાણીમાં નાખાવવી, અને તેની સાથે એક નાલીયેર તરવું નાખાવવું, અને તે રાખ્ય નાખેલી જગામાંનું દરયાનું પાણી મંગાવી હીરાંપાઠની છાતી ઉપર દહાડામાં તરણ વાર ચોપડવું; પણ જે સ્ત્રી આ રાખ્ય દરયામાં નાખવા જાય તેણીને કહેવું કે રાખ્ય પાણીમાં નાખતી વેલા “પ્યુંમર પ્પાલી મહાકાલી-પ્યુંમર પ્પાલી મહાકાલી!” એવા મંતર મંતરના બોલો સાડી સતાવીસ વખત બોલવા; તેમજ દરયાનું પાણી ભરી લઈને પાછું ફરતી વેલા સીંધી રીતે આલી જવું નહી, પણ સાડી સાડતરીસ કદમ સુધી પાછલે પગેજ આલી જવું, અને તેમ આલતાં “સમુદર માતા ધુમ ધાતા-સમુદર માતા ધુમ ધાતા!” એવા મંતરના બોલો બોલવા કરવા !

સાધુ બાવાના ફરમાવવા મુજબ આ કી-રયાકરમ તરણ દહાડા સુધી કીધું, પણ તેથી હીરાંપાઠને કંઈ ફરક પડેલો લાગો નહીં. આ વાત જોકે સાધુબાવાની સમ્મલી ધરપજને જાંધી વાલનારી હતી, તોપણ તેનો જવાબ સાધુબાવા પાસે તથ્યાર હતો. તેણે જણાવ્યું કે, હીરાં-

સંલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૨૯

બાઈનું આ દુખ સારું નહીં થયું તેનું કારણ
એજ કે, તે દુખને ઉતરતું ધારીને મેં ઉતરતો
હજાજ દેખાડ્યો હતો. આથી ધનબાઈએ
ચડતો ઉપાય કરવાને તેને કાલાવાજા કીધા,
અને તે મુજબ આ સાધુ બાવાએ ચડતો
ઉપાય બતાવ્યો. તેણે વલી થોડીક રાખ મત-
રી આપીને ફરમાવ્યું કે, આ રાખને તેજ અને
સીંદુરમાં મેલવીને દર રોજ બરાબર સુરજ ઉગે
તેજ વખતે થાપકેશવરના દેહડાંમાંના હરમાન
આગજ જઈ તેને તેનું ટીલું કરવું; તે હરમાન
આગજ એક ઘીનો દીવા મેલવો; અને તે દે-
હડાના રખેવાજને રૂપા નાણાં તરીકે એક
બેઆની આપવી; આ કીરયા પાંચ દહાડા
સુધો કરવી; વજી તે કરતી વેલા તે હરમાન
આગજ દશ વખત નાખઘસણી કરવી; અને
પછી માથાપરના બાજ છુટા મેલીને તે હરમા-
નની આસપાસ સાડા સતર ફેરા બાવા અ-
થવા પરદક્ષીણા કરવી; અને તેમ ફેરા બાતાં
“સટમ સટા દુખ કટા-સટમ સટા દુખ કટા”
એવા ધંતરમંતરના બોલો બોલવા કરવા ! આ
કીરયા કોઈ ઘણીજ આજાક બધરી પાસે કરાવ
વાને સાધુબાવાએ ફરમાવ્યું; અને તેથી પે-
લાં હુશ્યાર બીજાઓ, જોવણે આ સાધુબાવા
ને મેલવી આપ્યો હતો, તેવણે પોતે જાતે તે સં

ઘણું કીધું. એ કીરયા કરમથી હીરાંબાઈનું દુખ
 સારું થયું કે નહીં તે કેલવું મુશ્કેલ છે. બીજાંબાઈ
 ની પોતાની આંખમાં તો અલબત્તે હીરાંબાઈ
 સારાં થયલાં દેખાયાં. ધનબાઈની આંખમાં
 જોઈ તેમની દીકરી સારી થયલી લાગી નહીં
 તોજી બીજાંબાઈના કેલવાથી તેવણે માની લીધું
 કે, હીરાંબાઈ તદ્દન તો નહીં પણ થોડાં ઘણાં
 સારાં થયાં છે. પણ હીરાંબાઈને પોતાને કેમ
 લાગેછે? તેવણે એ વીશે હજુ ધમ્મપધ્મ છે.
 તેવણનું મત એવું છે કે હજુ મારું દુખ બરા-
 બર સારું થયું નથી; પણ જ્યારે તેવણે જોયું
 કે માય પોતે અને વલી હુશ્યાર બીજાંબાઈ
 મને સારી થયલી વીચારે છે ત્યારે અલબત્તે
 તેવણ પણ એવું કેલવા લાગાં કે, મને જરા ત-
 કાવત પડયો છે. આ તકાવત આલુ રેલવાને દશ
 પંદર દહાડા થયા નહીં તેટલે વલી તેવણને લા-
 ગું કે, ના, મારું દુખ કંઈ સારું થયું નથી,
 હું તો હજુ માદીજ છું! તેમની એ વાતને
 તેમનાં માએ ટેકા આપયો. ધનબાઈને ટેકા
 આપતાં જોઈને બીજાંબાઈને પણ તેમ કરવાની
 ફરજ પડી, અને અતે સઘલા એકમત થયાં કે,
 હીરાંબાઈનું દુખ કંઈ સારું થયું નથી, અથ-
 વા જો સારું થયું હોય તો તે વલી પાછું લાગુ
 પડયું છે! ભાગ બીચારાં હીરાંબાઈના અને

તેમની માંદગીના ! અંતે પેલા સાધુ જ્યારે હીરાંબાઈની ખખર અંતર પુછવા પાછો આવ્યો ત્યારે તેને એ વાત જણાવવામાં આવી. સાધુબાવાએ જોયું કે જો નબલાઈનો દેખાવ કરશ તો હાથમાં આવેલી સોનાની ચલ્લી જતી રહેશે, તેથી તે એકર સામો ધાઈ પડીને તથા ગુસા ભર્યો દેખાવ કરીને બોલ્યો—“જબ તો એ દુખ કબી નીકલ જાનેકા નહી. એ દુખ ખરા કાતેલ હય ! યાદ રખો હમારા સુખન, એ નવજવાન બેઠી અખ એક મહીનેકી મુદતમે ખસ મર જાયગી !”

હીરાંબાઈનું દુખ એવું મુલ છે કે, જો આંપતા ઉપાય નહી થયા તો તેવણ મહીનાની મુદતમાં મરી જશે, એથી વાત પેલા સાધુબાવાને મોહોડે સાંભલતાં જ હીરાંબાઈની છાતી બેસી જવા લાગી; ધનબાઈએ ધબર ધબર કુટ્યું અને ભરભાડુતણીઓમાં કલખલાટ ચાલી રહ્યો. સરવેએ કાલાવાલા કરીને તથા પગે હાથે લાગીને સાધુબાવાને કહ્યું કે, કંઈ બી કરીને હીરાંબાઈની મદદને મરતી ખચાવો, અને એ દુખ કાં સારું નહી થાય તેનું કારણ જણાવો. એના જવાબમાં ઘણું જ શોકાતુર મોહોડું કરીને સાધુબાવા બોલ્યા—“બાઈ, ગભરાઓ મત ! ડરો મત ! દુનયામેં કુઅબી દુખ અચસા નહી

હય કે જસકા ઉપાય હમ કર નહી શકે. મગર દુખ દુખ ખીચ બહોત તકાવત હય. ખેટી (!) હીરાંબાઇકા દુખ સખસે ખરાખ હય. ઇસકી ઉપર જો જાદુ લગવાઇ હે ઉસકુ તોડનેકે ખાસતે ખરે ખરે જીનો અઘોર દેવતાઓકુ ખોલવાના અઘયે. ઉસકા મંતર ખરા હય; ઉસકા ધંતર ખરા હય; જિસકા જંતર ખરા હય; અઘોર ઉસકી કીરયાબી ખરી ખતરાગકી હય. આ તુ-મલોગસે ખન શકનેકી નહી, જખ હમ કીયા કરે!” આ સાંભલી ધનબાઇજીના હોશકોશ હડી ગયા. તેવણે સાંધુને પગે લાગીને કહયું- “સાંધુબાવા, એમ જાણે કે, મારી હીરાંબાઇ તમારીજ દીકરી છે. એને ટાઇખી ઉપાયથી સારી કરો. જીવશે તો તમને દુવા દેશે ને મરશે તાંણાવેર તમારો ગુણ નહી વીસરશે. તમે જો કેહો તે કીરીયા કરવાને હમે તઇયાર છઇયે. ખરચ કરવાને પણ હમે ખીડીતાં નથી. મારી હીરાંને તોલની દીકરીના કરતાં મને કંઇ મુવા પઇસા ટકા વધારે પયારા નથી.”

ધનબાઇજીના આ કાલાવાલાથી તથા તેવાજ કાલાવાલા પેલાં હુશયાર બીખમજીએ કરયાથી અંતે આ સાંધુબાવાએ હીરાંબાઇનાં દુખનેા છેલો અંતે સજીથી સરસ ઉપાય ખતાવયો. તે ઉપાય આકાશવાસી દેવતાઓ અંતે

પતાલવાસી રાક્ષસોને જમીનપર બોલાવી તેમને
રીઝવીને તેમની પાસે દુધ સાથે કરાવવાનો
છે. તેમને રીઝવવા માટે આ સાધુમાવાએ ધ-
ણીએક ચીજો મધ રાતે મથાણુમાં મેલવા ફર-
માવી. તે ચીજો ધણીજ નજીવી છે, અને તેની
એક નાની સરખી ટીપ હડલ મુજબ છે:-

એક સોનાની,	એક રૂ-	ચાર કોરાં પાનાની
પાની,	એક પીતલની	ચોપડી.
અને એક તરંગાની		ચાર ખડયા.
મલીને ચાર નાની		ચાર કલમ.
દીંગલીઓ.		ચાર દોહડયાંનાં પાન.
સરેદ સોનાં ચાર જ.		ચાર દોહડયાંની સો
તનાં કપડાંના ચાર		પારી.
ઠાકા.		ચાર દોહડયાંનાં લવંગ.
પીતલની ચાર લોટી,		ચાર આનાની એલચી.
તરંગાની ચાર ખુ-		ચાર નાલચેર.
મચી.		ચાર દોહડયાંના સીંદુર.
કોપરખરાસના ચાર		ચાર દોહડયાંના કંકુ.
કાંતયા.		ચાર મુરેલી માણસનાં
દરએક જાતનો અના		માથાની ટુંમરી.
જ અચાર શેર.		ચાર વાઘના નખ.
દરેક જાતનો કઠોલ		ચાર ગીંહના દાંત.
અચાર શેર.		ચાર બાલારીછના બાલ.
ચાર શેર ધી.		ચાર સોંપની ફાંચરી.
ચાર શેર ગોલ.		ચાર ચાંચરની ચરખી.
ચાર શેર ખાંડ		ચાર ચલ્લીનાં બેજાં.

ચાર મોટાં ગલાસમાં ચાર સરડાની કલેજ.

ચાર ધીના દીવા. ચાર ગધેડાના કાન !

એ વગેરે બીજી અનેક પરકારની ચીજો એક એક નહી, બધે નહી, તરણ તરણ નહી, પણ ચચારજ મશાણમાં મેલવા ફરમાવી. તે મેલવાનો વખત કાલીચઉદ્દમની અંધારી રાતે બરાબર બાર વાગાનો ડેરવયો. આ સઘલી ચીજો મશાણમાં મેલાયા પછી બીજી કેટલીક જાદુ મંત્રની ચીજો તથા જડી બુટીઓ પોતા તરફથી તેમાં ગેલીને તેની ઉપર ચોકસ ભણતર ભણાવવાને ફરમાવયું. આ ભણતર કરવાને ચાર બરાડમણો જોઈયે, અને તે દરેકને ચચાર મલીને સોજ રૂપીઆ આપવાના જોઈયે, તેમજ ઊપલી સઘલી ચીજો પણ તેમનેજ આપી દેવી જોઈયે, એમ કહયું. અલખતે સાધુઆવા પોતે પોતાની તરફથી ધનતર મંતર ભણવાના તે તો જુદું. પણ પોતાની મેહનતને માટે તો એક અરધી પણ લેવાને તેણે જાણે જાણું અને હાથ ધસી ધસીને ના પાડયું. વલી આ સઘલી ચીજો મશાણમાં કેમ લઈ જવી તે માટે તેણે એવા હોકમ કીધો કે, તે લઈ જનારે પોતાના પગ અને માથું ઊંઘાડાંજ રાખવાં અને આંખે પાટા બાંધીનેજ ચાલી જવું ! એવી રીતે ધંતર મંતરની કીરયા કરવાનું નકી થયું; પણ તેના

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવો! ૭૫

સામનનું કેમ કરવું? અનાજ વગેરે મલી શકતી ચીજો તો અલખતે ધનબાઈએ તથ્યાર કરી આપી, પણ વાઘનાં નખ અને ચાંચરની ચરખી જેવી ચીજોને માટે તેણે નાપાડી અને તે સાધુ બાવાને પોતાનેજ મેલવી લેવા કહ્યું. સાધુ પોતાની મેહનત માટે તો એક ચરધીખી લેતો નથી તો નથીજ પણ આ ચીજો મેલવી લાવવા માટેના રૂપયા, જે પચાસ સુધી થવાની ગણતરી દેખાડી, તે પણ પોતાના હાથમાં લેવાને ના પાડ્યું; અને તેને માટે અંતે એવું કર્યું કે એ રૂપયા તેના એક ચેલાના હાથમાં આપવા, જે ઉપલી ચીજો મેલવી લાવશે. એ રીતે એ અડચણ તો મટી, પણ હજી એક અડચણ બાકો રહી. ઉપલી સઘલી ચીજો મંથરાતને વખતે મશાણમાં લઈ જવાની અને ખરાહમણે વગેરેને બોલાવવાની કડાકુટ કોણ કરે? એટલું બધું કામ બજાવવાને આપણાં ધનબાઈ તો અશક્ત છેજ પણ તેમનાં પેલાં હુશયાર સલાહકાર ભીખાઈખી અશક્ત છે. તેથી તેઓએ તે સઘલું કરવાને સાધુબાવાને પોતાનેજ આજીવ કરી; પણ તેમ કરવાને તેણે પોતાના અધીકાર અને દરજ્જાથી ઊતરતું જણાવીને ના કહ્યું. અંતે જ્યારે ઘણાજ કાજાવાજા થયા

તયારે પોતાના એક ચેલાને લાવીને તેની પાસે ઉપલો સઘલો સામાન તથા રૂપયા વગેરે તે ઊઠાવી ગયો, અને બેસતી મકર શંકરાંતીને દીને હીરાંબાઈને સારાં થયલાં જોવા આવવાનો વા-યદો દમ ગયો !

પણ અહીં આપણે એક અગતનો સવા-લ તપાસવાનો છે. સાધુબાવાના કહેવાથી આ-પણી આટલી તો ખાતરી થઈ કે, હીરાંબાઈને દોષએ “કરી મુકેલું” છે; પણ તે કરી મુકનાર કોણ ? એવું કોણ મુજ માણસ છે, કે જોણે હી-લાં જોવી એક “સલુકની દીકરી” ઉપર એવું ઘાતકી કરમ કરવાને પસંદ કીધું ? એ વાત નકી કરવાને હીરાંબાઈને, ધનબાઈજીને અને તેમની પેલી કુટુમ્બાવસી બાહુતણીઓ અને સહીઓને વીલમ લાગે નહીં. તેઓએ પોતાની બાહિશીથી તુરત શોધી કાઢ્યું કે, એ કરતુક કરનાર દોષજ નહીં પણ શીરીનબાઈ છે ! ધન-બાઈજી બોલ્યાં—“હારે હા માય, ઘેરના ગોધા-એજ એ આંખ ફેડીય. એ બસતે ગેદએ તો હમને ખુવાર ને પાયમાલ કરી નાખ્યાંય.” બોખાઈએ ડેકો આપ્યો, “હું તો એ ડાકણ-નાં મોંહડાં ઉપરથીજ પારખતીતો કે જાંડા છે તાંહાં એ રાંડ મીઠી મસકલી કંઈ જાંડાં પાણીમાં ફરેય. મુવાં એવાં માણસને ખાદાય મારી કાંય

નહી નાખતો !” અને છેલ્લે હીરાંબાઈએ નકી કીધું કે, “મને પણ મહીરાં મુઠ્ઠી શીરીન ગિરજ શક છે. એ મરે ! એનાં મુઠ્ઠાં દોજામ મે જાય ! એને મારાં દીકરું દુખ આપું ! એને મારાં ઘરનો ઘરો પગારી આપું !”

વાંચનારી બાઈઓ, જે શીરીનબાઈને આ લોકો આવી જુરા ગાલો દેય છે તે કોણ છે ? તે આપણાં હીરાંબાઈની એક પુરી ભાજાઈ અને ધનબાઈની એક પુરી વહુ છે. તે તેની સાસુ નરણના જણાવવા મુજબ ખરેખર કમળત અને કરતુકની ભરેલી છે કે નહીં, અને તેણીએ જ હીરાંબાઈને કરી મુકાવણું છે કે નહીં, તે વીશે હવે આપણે ખાતરી કરયે. તે ખાતરી, હીરાંબાઈ અને ધનબાઈના બોલવા ઉપરથી નહીં, પણ ખુદ શીરીનબાઈનાં કામ ગિરજથી કરયે; કારણ ધનબાઈની “હીલા” કેવી સલુકની દીકરી” છે તે પણ આપણે તેણીના બોલવા ઉપરથી નહીં પણ તેણીના કામ ગિરજથી જ નકી કરતાં ચાલયે છઈયે.

શીરીનબાઈ કોણ છે તે આપણે ગિરજ મુજબ જોઈએ; હવે આપણે તેણીની કંઈક વધારે પીછાન કરયે. શીરીનબાઈ, હીરાંબાઈથી તરણ વરસ નાની-સતર વરસની વયની-એક નવજીવાન અને ખુબસુરત સ્ત્રી છે. તેણી ધ-

ણાં ગરીબ માઆપની એક છોકરી છે. વલી ગરીબ તો ગરીબ પણ તેવાં માઆપ પણ તેણીને માથે વાંસે નથી. તેઓ તેણીને નાની મેલી યુજરી ગયાં હતાં. તેથી તેણી પોતાના એક મામાને ત્યાં બિયરોને મોટી થયતી છે. તેના આ મામા જોકે ઘણા ગરીબ તોપણ જાતે લાયકી વાઝા છે. તેમને ઘર શીરીનઆઈનો ઉધરભવ ઘણી મેહનત જોડમતમાં તોપણ પયાર અને લાયકી સાથ થયેલો છે. તેણી આર વરસ સુધી પોતાના મામાને ત્યાં રહી, પણ તે પછી સમજમાં આવતાંજ તેણીએ પોતાને સાસરે ઘેરે રેડવા માંડ્યું છે; અને સાસરે ઘરના તાના તપલા અને હાકલેકા છતાં તેણી અતયાર સુધી એકસરખી રીતે ત્યાંજ રહી છે. પણ તેથી તેનાં સાસુ નરણ કંઈ ખુશી થતાં નથી. આર તેઓ શીરીનઆઈને તાના મારે છે કે, “તું તો હમારે માથે પડેલી! તું તો હમાસં ઘેરનો ખાજો! તું તો હમારી જનમની જન્મજા!” પણ શીરીનઆઈ તેથી યુસે થતી નથી કે ગભરાઈ જતી નથી. તેણી સખરી અને સંતોષથી-જાયકો અને ઉજાટથી-બસ પોતાને સાસરેજ પગ ખાબીને રહી છે. તેણી બાહર બઝકવા તો નહીં જ, સહીમોતરીએને ઘેરે તો નહીંજ, પણ પોતાના મામાને ઘેરે પણ પણ ઘણી જરૂર હોવા

વગર જતી નથી. તેણી હીરાંબાઈની પેઠે “સદા-
ની માંદી” નથી, પણ તનદરેસતી બરેલી અ-
ને હસતા મુખડાની છે. તેથી હીરાંબાઈ
અને તેવણનાં મા હમિય વેહમ રાખે છે કે,
“જાણં છે તાણં એ પેટખરી, બાહમણુ શેવડા
કરે છે.” તેણી હીરાંબાઈની પેઠે માથે પાટો કદી
બાંધતી નથી. તેથી જ્યારેબી હીરાંબાઈના મી-
જાજ જાય છે ત્યારે તેણીને ગાલો દીયે છે કે
“તુને મારાં માથાંનું દુખ આપું રે ! તુને મારાં
માથાંનો પાટો આપું રે !” તેણી હીરાંબાઈ-
ની પેઠે સહુવારે સાત આઠ વાગા વેર ખાટલા
ઉપર કદી પડી રેહતી નથી; પણ હમિયાં બા-
મદદ આગમજ બીછાણાં પરથી ઊઠે છે, અને
નાહી ઘોઘ ઘેરનું અગત જોગ કામકાજ કર-
વામાં રોકાય છે. તેનું આ સાસરું ઘર જોકે
પાંચ પછસે સુખી છે, અને તેથી ઘરમાં કામ-
કાજ કરવાને માણસ રાખેલું છે, તોપણ શીરી-
નબાઈ ઘટતું કામકાજ કરવામાં કદી પછાત-
પડતી નથી. બીછાણેથી ઊઠતાંજ તે પોતે નાહી
ઘોઘ તથ્યાર રહે છે, અને પોતાના આવંદ બી-
છાણેથી ઊઠે તેટલે તેને માટે નાહાવાનું પાણી
તથા બદલવાનાં કપડાં વગેરે કહાડી તથ્યાર રા-
ખે છે, તથા ગીત ગાતી ગાતી પોતાના ઓરડાની
કબજ, ટેબલ વગેરે સામન પોતેજ સાફસુફ કરી

સઘલી ચીજો ગોઠવગોઠવ કરેછે. એ જોડે તેણી ઘરમાં તેમજ કુવા ઉપર ચોક પુરી બંદગી કરી ખાદા પાસે રોજ રજા તથા જલાઈ માગેછે. તેથી હીરાંબાઈ અને તેવણનાં માએનાં પેટમાં ફાર પડેછે કે, “એ તો સકારે ઊઠીને કંઈ ચીઠી કાકરા બાલેછે, અને કંઈ મતરેલી ચીજ કુવામાં નાખીને હીરાંબાઈ ઉપર કરતુક ચલાવે છે.” તેણી હીરાંબાઈની પેઠે કુલ્યું ઈચ્છતા મરી જતી નથી, પણ રાંધણીમાં જઈને તેમજ ઘરમાં દરેક ઘટતેડકાણે ફરતી રહીને રાંધવા સીધવાનાં તેમજ બીજાં દરેક કામ ઉપર ચોકસી રાખેછે, તથા તે કામ બજાવવામાં ચાકરને ઘટતી મદદ કરેછે, અને તેવાં કામોથી કુરસત પામતાં જ સીવવા પેટરવા તથા બરવા ચુંકવાના ઉદયોગમાં મંડેછે. તેથી હીરાંબાઈ અને તેવણનાં મા કહેછે કે, “એને તો હરામનું ખાવાનું મલક્યું એ તેનું જોર આવેલું છે!” તેણી નવરાસની વેલા હીરાંબાઈની પેઠે લોકોની તાતનીંદા અને કાણાં-સોરી કરવામાં કહાડતી નથી, પણ નયુસપેપર તથા ચોપડી ચોપાનયાં વાંચવામાં કહાડેછે. ત્યારે વહી હીરાંબાઈ અને તેવણનાં મા કહે છે કે, “કામકાજ કરવાનું મુકી દઈને એણેતો છ-ફેલપણું માંડ્યુંછે,” તેણી હીરાંબાઈની પેઠે “કોકા કાવેલા” શીખીને કાખેત્ર ગણાવાનું ડાલ ધાલ-

તી નથી, પણ ગુજરાતી સાત ચોપડી અને અંગરેજ ચાર પાંચ ચોપડી શીખલી છે, તે છતાં જાણે કંઈ જાણતીજ નહીં હોય એવી રીતનો દેખાવ રાખે છે. તોપણ હીરાંબાઈ અને તે વણનાં મા કહે છે કે, “એતો ગોટપીટ શીખીને આખલી ગેઈય ને મડમ યાવા નીકલીય !” તેણી હીરાંબાઈની પેઠે કાંસોકુસીને અને તણકા કરીને વાત કરતી નથી, પણ ખોલેપણે, હસતે મુખડે, નરમાસથી અને જી હોથી વાત કરે છે. તેથી હીરાંબાઈ અને તેવણનાં મા કહે છે કે, “એતો મીઠી મસકલી છે !” પણ જ્યારે જરૂર પડે છે, અને પોતાનો ટેક જાલવવા માટે શીરીનબાઈ લગાર ગુસાથી વાત કરે છે, ત્યારે હીરાંબાઈ આંખમાંથી આસુ લાવીને કહે છે કે, “માય શું કર્યે, ધરમાતો ભાજાઈનું રાજ મુવાં મારાં સાસરાં મુજી ત્યારે એવી લાંડીઓના તાનાતપલા ખમવા પડેય કેની !”

શીરીનબાઈની હાલત તેમનાં સાસુ નરણુ વચ્ચે એવી છે. તે શીરીનબાઈ સમજતાં નહીં હોય એમ નથી. તેવણ સમજે છે તો સંઘલું, પણ મોટાં દીક્રા અને સારી સમજને લીધે લઈ ચલાવે છે. તેવણ જાણે છે કે હીરાંબાઈ અને ધણુબાઈ જી પોતાની આવી મુરબાઈથી મને કંઈ કરી શકતાં નથી. તેવણ સમજે છે કે, ભાંસતું કુ-

તરૂં કદાચજ કરડી શકેછે. એટલી હીમત રા-
ખવાનું તેવણને કારણ છે. તેવણને પોતાના
ખાવંદ સોરાખાશા, જ્યોત્સના અલખતાં હીરાંખાઈ-
ના ભાઈ અને ધનખાઈજીના દીકરા થાય, તેવ-
ણની સાથ પુરતી સમજીતી અને ભારે પરીતી
છે. તેનું કારણ પણ શીરીનખાઈની લાયકી
અને મોહનતા છે. સોરાખશાની વરતાણુક
પણ પરથમ તો ફેટલેક દરજ્જે તેવણનાં મા-
ખેહેનનાં જેવી હતી. તેવણ તેણીઓના હા-
થમાં એક રમકડાં સરખા હતા, અને તેણી-
ઓના કાન ભરવાથી વારંવાર શીરીનખાઈ સાથ
ચીડાં ફાડતા, બલકે તેણીને વગર વાંકે
કોઈ વાર મારતા વટીક હતા; પણ તેથી ઘણીક
અધીરો સ્ત્રીઓની પેઠે શીરીનખાઈ ગભરાઈને
અથવા નાફરમાની કરીને પોતાને મહીરે અ-
થવા સગાંને ઘેર જઈ રહેતાં ન હતાં. શીરી-
નખાઈની ખાતરી હતી કે, મારો ખાવીંદ જાતે
તો સારાં દીકરો છે, પણ મા ખેનની કુસલવ-
ણીથીજ એવી વરતાણુક ચલાવેછે. એટલા માટે
તેને સુધારી તેનું દીલ જીતી લેવાની શીરીન-
ખાઈએ કોશિશ કીધી; અને પોતાના મજબુત
ઠેરાવ, સાચા પયાર અને સંપૂર્ણ તાબેદારીથી
તેમ કરવામાં અતે જોદાની મેહરખાનીથી તે
વણ ફતેહ પામ્યાં. તેવણે સમજીતીથી, દાખ-

લાથી અને બનતા બનાવોથી પોતાના આવ-
દની ખાતરી કરી આપો કે, હીરાંબાઈ, તેવણનાં
મા ધનબાઈજી માને છે તેની “સલુકની દીકરી”
નથી પણ “કસલુકની દીકરી” છે. જેમ જેમ
સોરાબશાની એવી ખાતરી થતી ગઈ તેમ તેમ
તેવણ હીરાંબાઈ તરફ ખેદીલ થતા ગયા, અને
જેમ જેમ તેવણ હીરાંબાઈ તરફ ખેદીલ થતા
ગયા તેમ તેમ તેણીની તેમજ પોતાનાં મા ધ-
નબાઈજીની ખફગીમાં આવતા ગયા.

સોરાબશા પોતાનાં મા બેનની ખફગીમાં
આવતા ગયા, તેની દરકાર તેવણ ઝાઝી કરતે
નહી, અને હીરાંબાઈને તેના ખરા આકારમાં
ઊંઘાડી પાડી તેણીને સુધારવાની કોશિશ કરતે;
પણ તેમાં તેવણને એક મોટો અટકાવ નડ્યો.
તે અટકાવ તેવણના બાવા દોલીબાનો છે. દો-
લીબા જોકે સોરાબશાને અતીશિ આહુ છે, તોપ-
ણ ધનબાઈજીની ચાલુ સમજવટ અને અસ-
રને લીધે તેવણનો પયાર હીરાંબાઈ ઉપર ધણો
વધારે છે. દોલીબા ધણા સમજી, પરમાણીક
અને માયાલું દીલના છે, તોપણ પોતાની બા-
યડી અને દીકરીની ચાપલુસી તથા યુક્તીથી
ઠગાતા જાય છે. હીરાંબાઈને તેવણ ખરેખરી
“સદાની દુખી” માને છે, અને તેથી તેણીને
જો કોઈ દુકારો કહે છે તો તેને શીડીજ આપે છે.

તેવણુ જાતે ગાલાક છે, પણ ઘણા જુના વ-
 ખતના, અસલી વીચારના અને હાલના સ-
 રખી કેલવણી લીધા વગરના છે, અને તેથીજ
 તેવણુ પોતાની ખાયડી અને દીકરીની ખરી
 હાલત ખરાખર પીછાની શકતા નથી. તેવણુ
 મધ્યમ સથીતીના છે; તેવણુ પાસે પાંચ પધ્-
 સાની પુ'છ અને એક જાતીકું ઘેર છે; અને
 તેથી તેવણુ આસપાસ કેટલીક અગત અને
 મામિ ધરાવે છે. તેવણુ દરેક વાતે સુખી છે;
 પણ તેવણુનું, બલકે તેવણુનાં આખાં ઘેરનું,
 મોટાંમાં મોટું દુખ તેવણુની દીકરી હીરાંબાઈ
 છે. તેવણુને ઘેરની ખરી હાલત સમજાવવા
 ની કોશિશ તેવણુના દીકરા સોરાખશાએ જોત-
 રણુ વાર કરી જોઈ, પણ તેનું પરીણામ માફ
 નીપજતું જણાયું. તેથી, તેમજ ઘેરમાં કંકાસ
 વધતો લાગ્યાથી, સોરાખશાએ તેવાત ઊપર પુરે
 મુકવામાંજ ડાહપણુ વીચાર્યું. આ ડાહપણુ
 સોરાખશાનું પોતાનું નથી. તેવણુ તો પોતા-
 ના આકલા સવભાવને લીધે કંઈ બાંછને ભુ-
 કોખી કરી ચુકા હોત, પણ શીરીનબાઈએ તે-
 વણુને ઘણીક રીતે સમજાવીને ટાડા પાડેલા છે,
 અને શેવટે આ બંને ઘણી ઘણીયાણીએ મલી
 એવા ઠેરાવ કીધેલા છે કે, “જો પાપી હશે તે
 પાપે કુખ્યે; આપણે સખુરી પકડીને સંબાલ
 અને સુલેહથી આપણા રસતો કાપેલા.”

શીરીનબાઈ અને સોરાબશાની આટલી નામતી અને આટલી લાયકી છતાં હીરાંબાઈ પોતાનાં કરતુક છોડતાં નથી. તેવણ બાઈ ભાજાની ઘેર જાવવાને એકબી તક બાકી મેલતાં નથી. એમ કરવાનું કારણ હીરાંબાઈની માતર અદેખાઈનું જ નથી. બીજીની એક કાગણ છે. તે એ કે, તેવણ માંદગીનો દેખાવ કરી મરીરાં ઘેરમાં પડી રહી ને હરામની માજ કરવા માંગે છે, તેમાં તેવણને પોતાનાં આ ભાઈ ભાજાની અડચણ દીસે છે. તે એવી રીતે કે, તેવણ બાહરથી જુદા અને અંદરથી જુદા ને દેખાવ કરે છે, તે ઘરમાં શીરીનબાઈને જોવાની વારંવાર તક મળે છે, અને શીરીનબાઈની મારફતે તેવણના ભરતાર સોરાબશા જાણી શકે છે. ઘણીવાર એવું બન્યું કે, હીરાંબાઈ આ ઘડીએ લોકોની આગલ પોતાનાં દુખને મોટે પરહેજ કરવાની તથા કંઈ જ નહીં ખાવાની ફરયાદ કરતાં, અને બીજી ઘડીએ રાંધણીમાં હલસે ભરાઈને સારી સારી ચીજોનાં ડબ્બાં મારતાં, શીરીનબાઈની નજરે પડ્યાં. ઘણીવાર તેવણ શીરીનબાઈની તેમજ સોરાબશાની આંખમાં બહામણ સેવડાઓની ચીઠી દોહવાતાં સપડાઈ ગયાં. ઘણીવાર પોતે એશકીપણાંને અને સેંટે પાટલી પાડવાને ધીકારવા છતાં

પોતાના કોઈ ઓગળીના મરદ મીતરો આવે તે વેલા પોતે એશકી થઈ સેટે પાટલી કરી તયાર થઈ રહેતાં જણાઈ આવયાં. ઘણીવાર જ માણસના મોડાં પર તેમની તારીફ કાઢેલી તેમની પોઠ પાછલ તેમની તાત નીંદા કરતાં તેવણુ ઊઘાડાં પડ્યાં. ઘણીવાર ઘરમાં બનેલી વાતથી ઉલટીજ વાત પોતાના બાપને સમજાવતાં તેવણુ પકડાઈ આવયાં. એવી રીતે દરરોજ તેમને હરકંઈ વાતમાં આંધ થવું પડતું. તેથી હીરાબાઈ એવું ઇછે છે કે, કોઈબી રીતે આ કાસર પતે-એટલે શીરીનબાઈ અને સોરાબશા આ ઘરમાંથી નીકળીને જીવ્યાં રહે. પણ એવી વાત તેવણુ સીધી રીતે કહી શકતાં નથી. તેથી તેવણુ ચીઠડાં ફાડીને ગલે પડવાની વાત કરે છે. એવી રીતે ગલે પડવાની તેમને હાલ એક નવી તક મળી છે.

આગલ જણાવયા મુજબ હીરાંબાઈ પાસે પેલા સફેદ સાધુ આવી ગયો તે વાત શીરીનબાઈ તો પેહેલેથીજ જાણે છે, પણ સોરાબશાને તે પાછલથી જણાઈ. તેનું કારણ એ કે તેવણુ તે વેલા મુંબઈથી બાહરે કંઈ કામસર ગયલા હતા. તેવણુ જ્યારે પાછા આવયા ત્યારે શીરીનબાઈએ તેમને સાધુબાવાની સઘલી કહાણી કહી. તે કંઈ હીરાંબાઈની અદેખાઈથી

કહી નહી, પણ પોતાના ખાવંદને પોતાના ઘેરની ખરી હાલતથી જાણીતો રાખવાનાજ હેતુથી કહી. તે વાત સાંભળતાંજ સોરાખશાનો પીટો ઉછલી આવ્યો. તેવણે ઠેરાવ કીધો કે, એની પેહમી ચાલ માટે હીરાંખાઈને કંઈ પણ ચકુનમ લગાડવી, અને પેલા ઠગારા સાધુને પકડાવીને સજા કરાવવી. શીરીનખાઈએ જોયું- કે વાત વધી જશે, અને ઘરમાં નવેસરથી કજીએ જાગશે, તેથી તેવણે સોરાખશાને તેમ નહી કરવાની સલાહ આપી. સોરાખશા જોકે શીરીનખાઈની દરેક સારી સલાહ માને છે, તોખી આ પેલા તેવણુ એટલા ઊંચકેરાયા કે પોતાનાજ વીચાર પરમાણે કરવાની હઠ લીધી. અંતે ધણાજ કાલાવાજાથી સમજાવતાં તેવણે એટલું કબુલ કીધું કે, તુરતપેલા ઘરમાં એ વાત છેડવી નહીં. પણ સાધુખાવાની ચાલ કરી તેનો મુદો મેલવવાને તો તેવણુ બહતવારીથી તયાર થયા. તેવણે પેહલાં, તે સાધુનાં ઠેકાણાંનો પટો મેલવ્યો. તે પછી તે ઠેકાણે જઈ તજવોજ ચલાવી. તેમાં એવું માલમ પડ્યું કે, તે સાધુતો મુંબઈથી કેટલો નાહાસી ગયો છે ! વહી એવું પણ માલમ પડ્યું કે, તે ધણીએક પારસણોના સેંકડો રૂપયા, અને તરેહવાર ધરેણાં લઈને નાહાસી ગયો છે. જેમ હીરાંખાઈનું “કરી મુ-

કેલું” દુર કરવા માટે તેણે ધનખાઈને ચીર-
યાં, તેમ બીજી ઘણી વહેમી પારસણેને ખાલી
કરી મેલેલી જણાઈ. અનેક કમખખત પારસણે
તેને ખારણે આવી તેને નાહસી ગયેલા જોઈ
તેની ઠગાઈ અને પોતાની મુરખાઈ માટે ફાક
મુકતી દેખાઈ. પણ આ ઠગારો સાધુ ક્યાં
નાહસી ગયો છે? એ જાણવાને સોરાખશા-
એ ઘણીબી કોશેશ કીધી પણ ફાકર. અંતે
તેવણ નીરાશ થઈને ઠાકા. પણ તેથી તેવણનું
ઉસકેરાયલું દીલ નરમ પડ્યું નહી. તેવણ
આર વધારે ઊસકેરણીમાં આવયા, અને શીરી-
નખાઈને જણાવયા વગર એદમ પોતાનાં મા
અને ખેડન આગલ જઈ સાધુખાવાની વાત
છેડી. મેઠા ! એ વેલા જોકે સોરાખશાની ઊ-
સકેરણી અને ગુસો હદ ખાહેર ગયોછે,
તોપણ પોતાની વહાલી માહરદાર શીગી-
નખાઈની સલાહ ધયાનમાં રાખીને તેવણે
પોતાનાં મા ખેડન સાથ તોર જોરથી વાત કરી
નહી. તેવણે “હસીને હાડ ભાંજવા” સરખી
વાત કરી. તેવણે હીરાંખાઈને કહ્યું-“ખેન,
તમને એ શું વેહજાં લાગાં છે? તમે એવા વે-
હેમ છોડી દેઓ, અને નકામી પધસાની ખુ-
હારી ના કરો. એ સાધુ તો એક જખરો ઠ-
ગારો છે, અને જમ તમારા તેમજ બીજા ધ-

સંલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૪૯

જ્યાં જનના રૂપયા લઈ કેડે વટેણા વાવી ગયો છે. તે કરતાં જો તમને ખરેજ કંઈ દુખ દરદ હોય તો મને બિંદુ ખાલીને કહેવો, કે હું મારા પોતાના મીતર ડાકરને લાવી તમારી દવા કરાજી, ને તમને સદાની માંદગીમાંથી સારાં કરું.”

સોરાબશાએ પેલા સાધુની ઠગાઈની તથા તેના નાહાસી જવાની વાત કહી ઠપકો આપ્યો તે પેલા તો તેવણનાં બેન હીરાંબાઈ અને તેવણનાં મા ધનબાઈજી ચક્રુનમનાં મારયાં અખાડાજ કરી ગયાં, પણ સોરાબશા ઘેરમાંથી બહાર ગયા પછી તેઓએ તેમની વાતનો લાભ લેવા માંડ્યો. શીરીનબાઈ સાથે ચીકડાં ફાડી તેમને સતાવવાને તેઓ ઘણાં મઠતાં, પણ શીરીનબાઈ તેવું બહાનું આપતાંજ નહીં. તેથી આ સાધુની વાતનું બહાનું હીરાંબાઈને મનથી એક “સોનાની ચઢી” થઈ પડી. એ બહાને તેવણે ઘરમાં શીરીનબાઈ સામે નવેસરથી તોફાન મચાવ્યું. ખંને મા દીકરીએ શીરીનબાઈને દમ બાંધીને ગણા દેવા માંડી, અને તેવણની ઊપર બોલતાન મેલ્યું કે, પોતાના વરને કુલવીને હીરાંબાઈને નાહક સતાવે છે. એ વાત તેઓએ સાધારણ રીતેજ કરવા માંડી નહીં, પણ તેને માટે એક મોટી લડાઈ જગાડી. તે લડાઈ એવી કે

તેના જુમળલાડાથી ભરબાડુતો તેમજ મોહ-
લાનાં લોઢો દોલીયાનાં ઘરમાં જમાવ થયાં,
અને તે ઘેર કેટલાક વખત સુધી મઢી બજાર
બની રહ્યું. વાંચનારી બાઈઓ કદાચ અજાણ
થઈને પુછશે કે, હીરાંબાઈ તો મરતતોલ સીક
છે, ત્યારે તેવણથી એવડી મોટી જુમો કેમ પ-
ડાઈ ? કદાચ તેવણનાં દીલમાં શેતાન તો નહીં
ભરાયો હોય ? પણ એમાં અજાણ થવાનું કંઈ
નથી. હીરાંબાઈ ગમે એવાં માદાં હોય છે તે
છતાં લડવાની વખતે તેવણને નવું જોર આવે
છે, અને તેવણનું માથું દુખે છે તો માથે પેલા
કાલો પોટો બાંધીનેબી લડે છે. તેમ આ વેલા
પણ તેવણને નવું જોર આવ્યું છે, અને તેવણ
માથે પોટો બાંધીને લડવા નીકળ્યાં છે.

વાંચનારી બાઈઓ કદાચ અહીં એમ
ધારશે કે, હીરાંબાઈનાં આ તોફાનથી શીરીન-
બાઈ પણ લાંબા હાથ કરીને મેદાન પડ્યાં હશે.
પણ નહીં. એ વેલા શીરીનબાઈ પોતાના ઝો-
રડામાં પોતાના વરનો વાગો સીવવામાં રોકાયલાં
છે. તેવણ તેજ કામમાં મથયુલ રહ્યાં. તેવણે
જોયું કે વાત બેહકી છે તો ખરી. તેવણે વી-
ચાર કીધો કે હવે કરવું કેમ. તેવણને સગીથી
બેહતર રસતો એ દોસયો કે, હીરાંબાઈ અને
ધનબાઈની વચે ન જતાં જાણે જાણતાંજ

નહી હોય તેમ ખેસી રહેવું, એટલે નાપાક શે-
તાન પોતાની મેલે ડાખો થશે. પણ એ ધાર-
ણામાં શીરીનખાઈ ઠગાયાં. જોમ શીરીનખાઈ
વધારે ચુપ રહ્યાં તેમ હીરાંખાઈનું જોશ વધ-
તું જ ગયું; અને જોમ તેવણનું જોશ વધતું
ગયું તેમ તેમની લડાઈનો તમાશો જોવાને લોક
પણ વધતું ગયું. ત્યારે હવે શીરીનખાઈની
ધીરજ ઉઠી ગઈ. તેવણ નીરદોષ અને હીંમત-
વાન છતાં તેવણની છાતી ધપકવા લાગી. તેથી
તેવણ અંતે પોતાની જગાથો ઊઠ્યાં અને હી-
રાંખાઈ પાસે આવી તેમને પટાવી પસવારીને
તાડાં પાડવાની કોશિશ કરવા લાગાં. પણ તેથી
હીરાંખાઈનાં દીનમાં ભરાયલો ભુત કંઈ નરમ
પડ્યો નહીં. તેવણે જોરથી એક અઘાત મા-
રીને શીરીનખાઈનો હાથ પોતાનાં શરીર ઉપર
થી ખસાડી નાખ્યો. તેમ કરતાં શીરીનખાઈનાં
ચીતલ ભાગી ગયાં, તેમજ હીરાંખાઈનાં પો-
તાનાં ઘોસલાં પણ કુટી ગયાં ! આથી હીરાંખા-
ઈને પોતાની લડાઈ ચાલુ રાખવાનું વલ્લી
નવું બહાનું મળ્યું. તેવણ છાતી અને માથું
કુટીને તથા લાંબા હાથો કરીને જુમ પાડવા
લાગાં કે, “કોઈ આપો રે આઈ બાઈઓ ! કોઈ
જુવો રે માય મમાઈઓ ! કોઈ જુવો રે સગી
વહાણીઓ ! આય પેટ ખરી, આય મહીરાં મુઠ,

આય ભસતે ગઈ, આય કાઠી મુઈ, આય બા-
પલા આઈ, આય ડાકણ, આય ચુડેલ, આય
વંતરી, આય માછણ, આય કાભા,—મને મા-
રેચ તે ! જીવો રે માય જાઈએ, આય મારી
ભાજાઈએ મારાં ઘોસલાં ફાડી નાખ્યાં તે !
એ તું ભાજાઈની થાતી મરે રે ! એ તું સા
સરેની રેહેતી આઠલે પડે રે ! એ તું લડતી વ
હડતીને જમ પકરે રે ! માય હવે હું શું કરું ?
હવે કણં જાણ ? આય દુખો કોણની આગલ
કેહું ? હવે મારેથી નહીં જીવાય જો ! હવે હું
નહીં જીવવાની જો ! હવે તો બસ હું મરીજ
જાણ ! હવે તો હું બસ એકદમજ આપઘાત
કરું ! હવે તો હું હમણાંની હમણાંજ કુવો પુરું !
ખીસો માય, ચાલો માય, મને જવા દેવો ! મને
મરવા દેવો ! મને કુવો પુરવા દેવો ! મને અઠ-
કાવો ના !” એવી એવી હજારો જુરા ગાલો દેતાં,
એવા એવા તરહેવાર જુમાઠા પાડતાં, છાતી અને
માથું કુટતાં, પગો અને હાથો પછાડતાં, છુટે
માંથે અને ઊંઘાડે પગે, લાલ ડાલે અને ફુંકારા
મારતા દમ્ભે, આપણાં “સદાનાં માદાં” હીલ્લાભો
ઈ—આપણાં ધનખાઈની “સલુકની દોકરી”—
કુવો પુરવા નીકલ્યાં !

વાંચનારી બાનુએ, આ વખતની જી-
મખેશ વીશે તમે શું ધારો છો ? ગરીબ ખી-

આરાં શીરીનખાઈની હાલતનો તમે શું વીચાર કીધો ? પોતાના સઘજાં ડાહાપણુ, સઘજી આ-લાકી અને સઘજાં નીરદોષપણું સાથે આ વેલા હીરાંખાઈનાં આ તોફાનથી ખાપડાં શીરીનખાઈ તદ્દન ગભરાઈ ગયાં. શું કરવું તે તેવણને સુજ પડતું નથી. દોણુનો સલાહ લેવી તે તેવણને મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. તમાશો જોવા આવેલી લગભગ સઘજી બહરીઓ હીલાખાઈની તરફ દોલસોળ દેખાડે છે; અને શીરીનખાઈને ચુપ રહેલાં જોઈ તેવણને યુનેહગાર ઠેરવી સઘજીઓ તેવણને ટુપવા મંડો ગઈ છે. આથી શીરીન-ખાઈનાં ગભરાઈનો પાર નહીં રહ્યો. તેવણ ઠરઠર ધુજવા લાગાં. તેવણની આંખમાંથી તરતર આસું ગલવા લાગાં. હીરાંખાઈને કુવો પુરવા જતાં અટકાવવાને તેવણે પોતાથી બનતી કોશિશ કીધી. તેવણ તેમને પગે વટીક પડ્યાં. તે વણે માફ પણ માંગી. પણ જોનું નામ “હીલાખાઈ” તે કંઈં સમજે ? કદી નહીં. સરવેએ હીલાખાઈની હાંદગીની આશા છોડી. સરવેના જીવ સંકિ આજવાયા. સરવે કાઈ તેવણને પકડીને અટકાવવા મંડ્યાં. પણ કોઈક. હવે કરવું કેમ ? શું હીલાખાઈને કુવો પુરવા દઈયે ? શું તેમને પોતાનો કાજગરો જીવ જાહવા દઈયે ? નહીં ! જોવાં હીલાખાઈ મજબુત છે તેવાં

તેવણનાં ભરબાહુત બધરાંઓ-તેમની પેલી ધ-
રમની માસી કાકીઓ-પણ છે. તેઓમાંથી એકે
પોતાના જીવના કસમ આધા, બીજીએ “મને
રડે જો” ફરી કહ્યું, તરીજીએ હીલાખાધને
“ડાહી દીકરી” કહી પઠાવયાં, ચોથીએ શીરી-
નખાધને મોડ છુટતી ગાળો દધ તેમને ધનસાફ
આપયો, પાંચમીએ તેમનો ખરડો પસવારયો,
છઠીએ તેમનું માથું દાખ્યું, સાતમીએ તેમને
કોટી કીધી, આઠમીએ તેમને ધસડયાં, નવમી-
એ તેમને ફસડયાં, અંને સાથે દશમીએ મલીને
તેમને તેમના આરડામાં લઈ જઈ પલંગ ઉપર
પોઠારયાં !

હીરાંબાઈ પલંગ ઉપર પોઠયાં તો ખરાં,
પણ રડતાં અંને રણગસ થતાં તેવણની “મદ્દ-
નો” જીવ બગડી આવયો. તેવણની છાતી ખેસી
ગઈ “મરેરે મરે-બીચારી ઉપર એકેવો સીતમ!
બીચારીના એ કેવો ગરેહ ! બીચારીથીકેમ જી-
વાય ! શું હણતાંસે સઉજ હણે !” એ પ્રમાણે
સમ્રલાં બધરાં તેમની દયા ખાવા લાગાં. તેમને
હુશીયાર કરવાને દોડદોડ થવા લાગી. એક
બધરી છાતી સેકવા માટે આતશ લેવા દોડી.
બીજી ખરાંડી લેવા દોડી, તરીજી ડાકટરને તેડવા
દોડી. ચોથી આઘસ લેવા દોડી, પાંચમીરાહલેવા
દોડી અને છઠી ચાહે મુકવા દોડી. એક કહે એ-

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવો ! ૫૫

વણને કાંદો સુંઘાડો, બીજી કહે તપકીર સુંઘા-
ડો, તરીજી કહે લુખાનની ધુંધ આપો, અને
ચોથી કહે એવણુ આગલ છાણું ખાલી-
ને ધુમાડો કરો ! વલી એક કહે એવણુનું નાખ
દામો, બીજી કહે બતરીસી ચીરો, તીજી કહે
ડોલા ચીરો અને ચોથી તો કહે એવણુનાં ના-
ખમાં કુકમારો ! સારું છે કે હજી કોઈએ હીલા
ખાધનું માથું ફાડી નાખવા નથી કહ્યું ! એ
મુજબ દોડદોડ અને ધમરચકરી મચી રહી.
આ ધમરચકરીમાં બીચારાં શીરીનખાઈના શું
આશરો ? તેવણુ જાણે છે કે, હીરાંખાઈનાં છાતી
મેસવામાં ઢોંગ વધારેછે, તોબી કજીઆનું મોઢું
કાણુ કરવા મોટે તેવણુ પણ સઘલા ભેલા હીરાં-
ખાઈની મેનીજ કરવા લાગાં. પણ તેમાં તેવણુ
ને કોઈ દાદ આપવું નથી. એર સઘલાં તેવ-
ણુને તુપપીખ કરવા લાગાં. તેથી અંતે શીરી-
નખાઈને તયાંથી નીકલી જવાની ફરજ પડી.
તેવણુ સઘલાં ઉપાયથી નીરાશ થઈ પોતાનાં
એરડામાં ભરાઈ ગયાં, અને ખરેખર ઠાકીને
લુસ થઈ ગયાં છે તથા હાડમાર થયાં છે, તેથી
ફસલાઈને એકદમ પોતાના પલંગપર પડયાં. તે
મજ તેવણુ જાતે ઘણાં રાંક, શરમવાલાં અને
ઓંપવાલાં છે તેથી તેવણુને આ બનાવ ઘણો
જ ભય ભરેલો લાગો, અને હવે કેમ થશે તથા

સોરાબશા કેવોએક ગુસો કરશે વગેરે વીચારથી તેમને અતીશે બેચેની થઈને અંતે તેવણને તાપ ચહડી આવી.

હીરાંબાઈ લડતાં ઠાકી જઈને તથા કુવો પુરવા જતાં અટકીને બેસુધ થયાં છે તે આપણે જાણ્યું. તેમની લડાઈના ગભરાટ અને ગુન્હાવાડાથી શીરોનબાઈને તાપ ચહડી આવી છે તેવણ આપણે જાણ્યું. હવે એ બંને નરણ ભોજાઈની ખબર આપણે વારાફરતી લઈએ. પેહેલે આપણે હીલાંબાઈની તરફ નજર કરયે, કાકે આજ કાલ સઘલી ધમાલજ તેવણની ઉપર છે. અતરે પેહેલા જે સવાન આપણાં મનમાં ઉતપન થાય છે તે એજ કે, આપણાં હીલાંબાઈ કેમ છે? તેવણની છાતી ઊંધડી કે નહી? તેવણ જીવતાં છે કે પોઠી રહ્યાં? નાં, તેમનાં ગરે હતી સારી ચાલથી તેવણ કંઈ મરી ગયાં નથી. તેવણ જીવતાં જ છે. વલી તેવણની છાતી પણ ઊંધડી છે. તેવણ જરા જરા વાનચીત પણ કરી શકે છે. પણ ઘણુંજ દલગીરી ભરેલું એ છે કે, તેવણના ડોલા ફટલા રહે છે, અને તેવણ કંઈ ખાંતાં પીતાં નથી ! અરે તોખાહ ! એ મ તે કંઈ ચાલે ? એમતો હીરાંબાઈની “મદ્દ” ની માય મરીજાય તયારે તેવણને કંઈ ખવાડવું તો જોઈએજ, પણ તેવણનાં ગલાંમાં કંઈ ઉતર-

તું નહીં તેનું કેમ? તેનોખી ઉપાય સેવલ છે. તેવ-
જી પોતાનાં માયની “સલુકની દીકરી” છે, અને
તેથી માયનો સખુન તેવજી કરી પાછો ફરવતાં
નથી. તેથી જો માએ ખાવા કહ્યું અને મોડાં
વાટે જોરાક પેટમાં નહીંજ જઈ શકે તો તેવજી
પોતાનાં ગલામાં ભુંગલી મુકાવીને પણ પેટમાં
જોરાક ઉતારે ! પણ એટલું બધું કરવાની જરૂર
નથી. હોરાંખાઈને ગલે થોડીજ મોનીટમાં જો-
રાક ઊતરવા લાગો. તેમાં પેટેલે જરા કુમલી
ચાહે ઊતરી. તે પછી જરા દુધ સાયની કાંઈ
ઉતરી. તે પછી જરા મરધીનાં પીલાનો સુપ
ઉતરયો. તે પછી જરા હાફખોઈલ ઈંડાં ઊતરયાં.
તે પછી જરા પાર્જીના ગર સાથે જોલી ઊતરી. તે
પછી જરા બરાંડી ઉતરયો. તે પછી એકુએતાજાં
પનીર ઉતરયાં તે પછી જરા રોસટ કીધેજાં હલવાન
નો નરમ ભાગ ઉતરયો. તે પછી જરા કતલેસને ક
ખાખ ઉતરયા તે પછી જરા મોડું સમારવાની મી
ઠાઈ ઉતરી, અને એ મુજબ જમ જમ વખત
આગલ વધતો ગયો અને ગલું ખુલું થતું ગયું
તેમ તેમ આખી દુનયાની સઘલી સવાદીષ્ટ વ-
સતુઓ પોતાની મેલે ગપોગપ અને ડપોડપ
હીફલાખોઈનાં ગલામાં સરી જવા લાગી !

વાંચનારી બાઈઓ કદાચ એવું વીચાર
શકે, ચાલો આપણે હવે પરવારી ગયાં, અને

હીરાંબાઈનાં દીલમાં ભરાયલો ભુત નીકલી ગ-
યો. પણ ના, તેમ નથી. તેવણુ હુશયાર તો થ
યાં ખરાં, પણ શીરીનબાઈ તરફથી તેવણુ ઉપર
જે ભારી જીલમ યુગ્ગરયો છે તેનો કરોધ કંઈ
તેવણુનાં દીલમાંથી જતો રહ્યો નથી. તેમજ
લોકોએ કહ્યોતો જોઈ તેથી તેવણુનું ગાત થઈ
ગયું છે. તેથી બસ તેવણે કરાવ કીધો છે કે, જ
વયાં કરતાં મરવું જ બેહેતર તે મુજબ તેવણુ આ
ધીની ધડીએ ને પહે કુવો પુરવા જવાની બીડીક
આપે છે. અભાગયો કુવો પણ ઘેરની અંદર જ
છે. તેથી રખેને કરોધનાં મારયાં હીરાંબાઈ તેમાં
જીપલાવી દીધે માટે જરા સંભાલ રાખવી જોઈ
યે. પણ આ વેલાની તેવણુની કુવો પુરવાની રીત
જીદી જ છે. પેહેલેની પેઠે તેવણુ હવે લડી વહડી
જીમબલાડા પાડીને કુવો પુરવા જતાં નથી,
કારણ તેમ કરવાથી તો લોકો તેવણુને અટકા-
વે છે, અને તેથી બીચારો કુવો બીડીને તેવ-
ણુથી આંધો નાહાસે છે ! માટે તેવણે ઠેરાવ
કીધો કે હવે તો કોઈને બીજાણવયા વગર બસ
હલસે અને એકદમ કુવો પુરી દેવો. અરરર !
હવે કેમ થશે ! ત્યારે તો જરા રાતને વખતે
સાહુએતી રાખવી જોઈશે !

અભાગણી રાતબી પડી. ધરમાં સજી
સુતમસુતા થઈ ગયું છે. ભરબાહુતો ઝિંઘાઈ ગયાં

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૫૯

છે, અને ઘેરમાનાં લોકો પણ ઊંઘાઈ ગયાં છે. ધન્યાઈ જો કે ઊંઘાવાનાંજ નહીં હતાં, તો બી નાપાક શેતાન ગાલેબ થયાથી તેવણને જરા જક લાગી છે. એ તકનો લાભ હીરાખાઈએ લીધો. તેવણ પલંગ ઉપરથી ઉઠાય નહીં તોબી જમ તેમ કરીને હલુસે ઉઠ્યાં. માયુંબાનું બાંધી સોજ સાડીખાડી પેહેડી તથ્યાર થયાં- જાણે લગન કરવા જતાં હોયની તેમ ! આ તથ્યારી કરતાંજ તેવણને પા અરધો કલાક નીકલી ગયો. અલખતે તેવણ તો એવુંજ આહેછે કે માય સુતેલાં જાગે નહીં તો ઘણું સારું, કે ગુપચુપ કુવો પુરાઈ જાય ! તેવણનાં થાંસવાના તો નહીંજ હતાં, તે છતાં કમખખત થાંસો આ વયો. પણ તેથીબી તેવણનાં મા કંઈ જાગયાં નહીં. તેવણ કાંસવાનાં તો નહીંજ હતાં તે છતાં તેવણથી કંસાઈ ગયું. પણ તેથીબી તેવણનાં મા કંઈ જાગયાં નહીં. તેવણ રડવાનાં તો નહીંજ હતાં તે છતાં તેવણથી રડાઈ ગયું. પણ તેથીબી તેવણના મા કંઈ જાગયાં નહીં. તયારે હવે ? અંતે તેવણ આગલ આલયાં. તેવણ પગલાં ઘણાંજ અલકસે મેલવાનાં હતાં તે છતાં અભાગયા પગો ધપક ધપક ઠોકાવા લાગ્યા ! પણ તેથીબી તેવણનાં મા કંઈ જાગયાં નહીં. હવે કેમ કરવું ? અંતે તેવણે આરજનાં આર-

ણાનો અડગરો ઊંઘાડીયો. તેવણે ઘણી સંભાલ રાખી કે અડગરો ડોકાય નહીં, પણ શું ? અડગરો તે વલી અડગરોજ ! તે કમખખત કંઈ ડોકાયા વગર રહે ? ના નહીં, તે તો ધરોધર ડોકાયો. પણ તેથીજી તેવણનાં માં કંઈ જાગ્યાં નહીં. હવે તો હદ થઈ ! પણ કંઈ ચીંતા નહીં. હીરાંબાઈએ હીમત ધરી ઝોરડાના ઊંખરની બાહરે પગ મેલ્યો. તે મેલતાં તેવણે ધણી સંભાલ રાખી કે પડી જવાય નહીં. પણ તે છતાં ઊંખર પરથી તેવણનો બોળે પગ સરયો, અને તેવણ ધરર ધુમ કરીને પડી ગયાં. (વાંચનારી બાઈઓએ એમતો કદી સમજવું નહીં કે હીલાબાઈ જાણી જોઈને ઢોંગ કરવા પડી ગયાં !) તેવણ જ્યાં પડ્યાં તેવાંજ ધનબાઈજી જપકી ફારખાઈને જાગી ઊઠ્યાં, અને “ઓ મારી હીલા !” “ઓ મારી સલુકની દીકરી” એમ બોલી દોડતાજ કે જઈ હીરાંબાઈને પકડી પાડ્યાં, અને જોટલી પડાય એટલી મોટે બુમ પાડીને તથા છાતી કુટીને બોલવા લાગ્યાં, કે “ઓ કોઈ-બાઈઓ બાઈઓ આવોરે ! ઓ હમારં સત યાનાથ વલી ગયું રે !” એક તરફથી ધનબાઈજી એવી તરેહવાર બુમ પાડવા લાગ્યાં અને બીજી તરફથી હીલાબાઈ ડસડાં ખાઈ ખાઈને રડવાં લાગ્યાં-જાણે કંઈ માહેતમ પડી હોય

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુઓ ! ૬૫

ની તેમ ! બંને માં દીકરીના એ કલ્પલાઠથી ઘેર માનાં સરવે જાગી ઊઠ્યાં. ભરભાડતો સરવે જા પડી ઊઠ્યાં. માહિલાવાલાં સરવે ચોકી ઊઠ્યાં. લોભિમાં દોડાદોડ પડી ! અરે શું છે ? અરે એ શું થયું ! કોઈ કહેલું આગ લાગી ! કોઈ કહેલું ચાર આવ્યા ! કોઈ કહેલું ખુન થયું ! અને કોઈતો કહેલું શેતાન જાગે ! અરે ક્યાં ? અરે જાનાં ઘરમાં ? તો કહેલું દોલીખાનાં ઘરમાં ! એથી સરવે કોઈ દોડાદોડ કરતાં મધરાતે દોલીખાનાં ઘરમાં દોડી આવ્યાં. તેમાં ઘણી ખરી બધરીઓ સાડી પેહડયા વગર અને કેટલોક બધરીઓ ખાંધપર સાડી નાખીને આવી, અને ઘણા ખરા માટીડાઓ માથાપર માતર ટોપી સાથેજ આવ્યા. સરવે કોઈ ઈંતેજરીથી પુછવા લાગ્યાં કે શું છે ? તેમાં પેહલે તો ધનબાઈજી એવું કહેવા લાગ્યાં કે “મારા ઘરમાં ભુતનો આરો થયો, ને મારી હીલાને ભુતે ભાલવીય !” તે પછી વલી કહેવા લાગ્યાં કે, “મારી હીલાને વલી કોઈએ કરી મુક્યુંય તેથી તે મેડ થઈ ગઈય ને પલંગ ઉપરથી ઊઠીને નાહાસી જવામાં ગેય !” પણ નહીં એ સઘલીવાત ખોટી પડી. અંતે સઘલાંની આતરી થઈ કે, એતો ધનબાઈજીની “સલુકની દીકરી” “હીલા” કુવો પુરવા નીકલી છે ! કાં વાઈ ? કુવો શું કરવા પુરે ? તો કહેલું

ભાગ્યદત્તે જીવન ધણે છે ! પણ ભાગ્યદત્ત રાતને વખત સુતેલી કેમ જીવન કરવા આવી ? તો કહેજે તે છુપાં ધંતર મંતર કરીને હીરાંબાઈને એમજ ઝપકાવેય ! આથી વલી સરવે કોઈ હીરાંબાઈની દયા આવા લાગાં, અને શીરીન-બાઈને દુપવા લાગાં. તેઓએ હીરાંબાઈને પાછાં ફેરવવાની કોશિશ કીધી, પણ હીરાંબાઈ કંઈ એકનાં બે નહીં થયાં તોળી મહા મહનતે જેમ તેમ કરતાં, તેવણને અટકાવી પાછાં ફેરવી આઠલાપર લાવી નાખ્યાં.

હીલાબાઈને મધરાતને વખત કુવો પુરવા જતાં અટકાવીને આઠલા ઊપર નાખ્યાં તો ખરાં, પણ તેપર પડ્યાં પડ્યાં તેવણે કલામીટ કરવાને કંઈ બાકી રાખી નહીં. તેવી હાલતમાં એ દુખયારી રાત પસાર થઈ. હીરાંબાઈ પશતાવા ઉપર પશતાવો કરવા લાગાં કે, કુવો નહીંજ પુરાયો ! કુવો નહીંજ પુરાયો, પણ તેથી કંઈ તેવણે હજીબી પોતાનો ઠેરાવ છોડ્યો નહીં. તેવણે હરઘડીએ કુવો પુરવાની તક ખાતતાંજ રહ્યાં. તેમની એ વાત ઘણી જોખમ ભરેલી થઈ પડી. હવે તો કંઈબી ઉપાય થવો જોઈયે. તે ઉપાય કોઈયે નહીં પણ કુદરતે કીધો. એવું બન્યું કે, આ ગભરાટના અરસામાં ધનબાઈનાં એક ઘણું અંગત સ-

હીના વર છેક પરેલમાં ગુજરી ગયા, અને તયાં ખેસવા જવાની વાત આવી લાગી. ધનખા-
મણ વીમાસણમાં પડ્યાં કે હીરાંખાઈને એમનાં
એમ મુકીને સહીને તયાં ખેસવા જવું કે નહીં.
જો ખેસવા જાય છે તો હીરાંખાઈની શીકર રહે
છે, કેમકે તેવણે હજી કુવો પુરવાનો ધાસો બં-
ધ કીધો નથી. જો ખેસવા નથી જતાં તો પ-
રેલવાલાં સહીને અપમાન થાય એવું બને છે.
ધનખામણનાં આ પરેલવાલાં સહી કંઈ જેવાં
તેવાં નથી. તેવણુ ધનખામણનાં છવેજન-
નનાં અને મુજગુજનાં સહી છે. બને સહી-
આ એક બીજી ઉપર ધરપર છે ને એકમેકનાં
“આવારયાં ખાણી” પીયે છે. જ્યારેખી ધન-
ખામણને તયાં ખાજ કે ધંખાર થાય છે ત્યારે
તેવણુ પોતાનાં આ પરેલવાલાં સહીને તયાં ફર-
ટના અને ખાજાં સીંગરના મોઢા મોઢા ખુમ-
આ અને દશ ખાર વાણીનાં મધમધતાં ભાણાં
મોકલે છે. તેમજ જ્યારેખી પરેલવાલાં સહી-
ને તયાં કંઈ “સાર” રૂ” હોય છે ત્યારે તયાંથી
ધનખામણને વરે શેવ, મલીદો, લાડવા અને
જલેખીના ખુમઆ આવે છે. વહી એવી મો-
કલઆકલખી કંઈ વરસે છ મહીનેજ નહી, પણ
મહીને બે મહીને અને કેટલીક વાર તો મહીના-
માં બંને તરણુ તરણુ વખત થાય છે. તેઓ

એવી એવી ભેટ સોગાત કરવા ઊપરાંત વલી એક ખીજાંને કામકાજમાં પણ મદદ કરતાં રહે છે. એક ખીજાંને તયાંનું ભરવા યુઠવા વગેરે નું કામ કરાવી આપે છે, તથા પોતપોતાના પસંદ કીધેલા ચીકનદોજ, કાપડયા તથા હોરાજીઓ વગેરેને એક ખીજાંને તયાં માકલી તેમને વરતાવે છે. એવું એવું હેત પ્રીત તેઓ ધણું કરે છે. એવાં એક સહીશુભર શુભરી જાય તો તયાં ધનખાઈએ માતર ખેસવા જવું નહી જોઈયે, પણ રડવા કુટવા જાય તે પણ થોડું છે. એવું સાંટક હોવાથી ધનખાઈએ આંતે ખેસવા જવાનો ડેરાવ કીધો, અને જેમ તેમ જીવને મનાવી, સાહુચેતીના દરેક ઘટતા ઉપાય લેઈ હીરાંખાઈને વીછીલાં મુકી તેવણ ખેસવા ગયાં, પણ એક ગમ તેવણ ખેસવા ગયાં કે ખીજી ગમ આપણું હીલાખોઈ કુવો પુરવા તઈયાર થયાં! તેવણે જોઈું કે કુવો પુરવાની આ ઘણી સરસ તક છે. ઘરમાં માય પણ નથી ને માસી કાકી પણ નથી. તેથી તે વણ વલી કંઈ “તેરા કુતા મેરી કોહાડી” જવું ખલાનું કહાડી કુવો પુરવા તઈયાર થયાં, અલખત તેમનું કુવો પુરવાનું આ રમખાણ તરીજે ઊઠેલું છે. હવે કેમ કરવું? વલી ઘરમાં ગડખડ થઈ રહી, અને સઘલાનાં જીવ પ્રમ-

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૬૫

લમાં પડ્યા. બધાં તેમને અટકાવવાની ઘણી-
ખી કોશિશ કરવા લાગ્યાં, પણ ફોકર.

પણ “જાદા પાધરો તો વેરી આંધલો.”
હીરાંબાઈ જેવાં કુવો પુરવા તમ્યાર થયાં તેવાજ
તેવણના પેલા જીજરોગ મામા નશરવાનજી ત-
યાં અંચીતા આવી લાગ્યા ! આ મામાને હીરાં-
બાઈની કુવો પુરવા વગેરેની સઘલી મચ્છુદી-
ની અખર પડેલી છે. તેથી તેવણને ઘણો ગુસ્સો
લાગે છે, અને તેવણ એવો ઠેરાવ કીધો છે કે
હીરાંબાઈને જરા આનક લગાડવી. તેવણ ઊમરે
પોંહચેલા અને જમાનાના આધેલા તથા બરા
પાહાવરદા છે, તેતો આપણે જાણ્યે છઈયે. તે
વણ ઊપર દુનીયાની તરેહવાર સુકી લીલી પડે
લી છે, તે એટલે વેર કે તેવણનાં ઘણીઆણી
પણ આગલ એમજ કુવો પુરવા જતાં હતાં.
બેથી કુવો પુરવાની ખરી દયાનતથી કુવો પુરવા
જનારનું ડોલ કેવું હોય છે, અને સામેવાલાંને
માતર ધમકી આપવાને માટે કુવો પુરવા જવા-
નાં ઢોંગ કરનારનું ડોલ કેવું હોય છે, તે તેવણ
સારી રીતે સમજે છે. તેમજ હીરાંબાઈનાં જેવાં
ઢોંગી કુવો પુરવા જનારની જોડ કેમ મેલાવવી
તે તેવણ બરાબર સમજે છે. તેવણ જેવા પોતાનાં
બિહનનાં ઘરમાં આવી લાગ્યા તેવાજ જોય શું કે,
હીરાંબાઈ કુવો પુરવા માંગે છે, અને તેમને અ-

ટકાવતાં સઘલાં રણુમસ થઈ જાય છે. એ દેખા-
વ જોતાંજ તેવણનાં ભીંગ ફરી ગયાં. તેવણનો
પોટો એટલો ઊછલો આવયો કે, જાણે બસ
હમણાના હમણાંજ હીલ્લાખોઈને જીંચકીને એ-
મના એમ કુવામાં ફેંકી દેય. પણ તે છતાં તેવણે
પોતાના ગુસાને દબાવયો. તેવણે પેહેલાં તો
હીરાંખાઈને સમજાવી પટાવીને કહ્યું કે, પાછાં
ફરો. પણ ફેંકટ. તેથી તેવણને હોકમ કરીને ક-
હ્યું કે પાછાં ફરો. પણ તેથી ફેંકટ. હીરાંખાઈ
એ તે કશાંને મચક આપ્યું નહી. તેથી મામા-
જીનો મીજાજ પુરોજ હાથથી ગયો. તેવણે
ડોલા કકડાવી નાકનાં શીફરાં પોણાં કરી સઘલાં
બધરાંને એકદમ હોકમ કીધો કે “તમા કોઈ
વચે ના આવો. એ કુવોજ પુરવા માગેચ તો
પુરવા દેવો. એનાં નસીબમાં કુવોજ પુરવા સર
જેલું હશે તો તેને તમા કેમ અટકાવી શકશો.”
પછી હીરાંખાઈને કહ્યું કે, “જાઓ, કુવો પુરવા
ગમેચ તો ખેલાશક પુરો ! પેલો કુવો જંધાડો છે
તમને કોઈ અટકાવતું નથી. તમા પડશો અને
હમા ઉપરથી ટોપલો ભરીને ધુલ નાંખશું !”

આ સાંજલતાંજ હીરાંખાઈના ઠાંકા ઢીલા
થયા. તેવણની સુધ ઠેકણે આવી ગઈ. તેવ-
ણને બારે આંધ લાગ્યું. પણ તેથી શું તેવણ
પાછાં ફરે ? જેનું નામ હીલ્લાખોઈ તે કંઈ એ

ટલાંથી હઠી જાય ? ના ! તેથી તો તેવણની નોક જાય. માટે તેવણે “અંચ પકડ, મુજે જો-
ર આતા હે ” તેવી તાલ કરવા માંડી. તેવણે હલુસે પોતાના મનમાં પોતાના મામાને લાખ લાખ ગણી દીધી, અને પછી ટુકમાંજ જવાખ દીધો કે, “હા કુવો નહી પુરશું તો શું જોયા કરશું કે ? હમે કુવો પુરી મરી જઈશું, ને તમે અખધ રેહા દોહડસો વરસ જીવીને મુખ ભાગવજો ! ” નશરવાનજી મામાએ એના એ-
ટલાજ ઉતર વાલયો કે, “તમે હવે ખાટી ના થાવો; ” અને હીરાંખાઈ જાણે તેથી ખુશી થતાં હોય તેમ કુવો પુરવા આગલ વધયાં. સરવેનાં પેટમાં ધુજરી છુટી, પણ મામાજીનો એક ખાલ ખી હીલયો નહી. તેવણની નાડ ઠેકાણે છે. એમ કરતાં હીરાંખાઈ કુવા આગલ જઈ પોંહ-
ચ્યાં. બીજાંએએ તેમને અટકાવવા જવાની કોશિશ કીધી, પણ નશરવાનજી મામાએ સજીને પાછાં વાલીને કહ્યું કે, “તમેએ વચે આવવું નહી, એ મરશે તેના જોખમદાર હું છું.” મામાજીનું એટલું કેહવું કે હીરાંખાઈ વ-
લી આગલ ચાલ્યાં. સરવેએ ધારવું કે હવે તો હીરાંખાઈ ખચીત કુવો પુરશે. પેહલે હીરાંખાઈ જેવાં કુવા ઉપર જઈ પુગાં કે તેવણે કુવામાં ડોકાવીને જોયું; પણ પડ્યાં

નહીં. પછી તેવણે કુવાને પગે લાગી નાખ
 ઘસણી કીધી; પણ પડ્યાં નહીં. પછી તેવણે
 કશતી છોડી તેને થરર કરી પખોડી નાપાક
 શેતાનપર લયાનત નાખીને પાછી ખાંધી; પણ
 હજી કુવામાં પડ્યાં નહીં. છેલે તેવણે મામા
 તરફ જોઈને કહ્યું કે “મામાજી પડુંચ જો!”
 મામાએ કહ્યું કે “બેલાશક પડો! એમાં પુછ-
 વાનું શું વલો?” હીરાંબાઈએ ફરી કુવામાં ડો-
 કાવયું; અને સરવેએ ખાતરીથી માન્યું કે,
 હવે તો હીરાંબાઈ અચીતજ પડશે. અને અ-
 ચીત હીરાંબાઈ ધરર કરતાં પડ્યાં પણ ખરાં!
 પણ તે કીયાં પડ્યાં? કુવામાં નહીં હો! તેવણે
 તો કુવાની બાહરે પડ્યાં! એવી રીતે કે જાણે
 કુવાના પાણી જોઈને તેમને ફેર આવી હોય-
 ની તેમ! એ જોતાંજ કેટલીક બધરીઓ તેમ-
 ની આગલ દોડી ગઈ, અને તેમને “ધરતી
 આઈએ બીલયાં” કરીને ઉઠાડ્યાં, અને માથે
 ધુલનું ટીલું કીધું! હીરાંબાઈ ગુપચુપ ઉઠ્યાં,
 અને પેલાં બધરાંની સાથે કુવા આગલથી પા-
 છું ફરવા માંડ્યું. પણ તેટલાંથી તેવણના મા-
 મા કંઈ કંડા પડ્યા નહીં. તેઓ હીરાંબાઈને
 ચકુનમ લગાડવા માટે પાછા બોલયા કે, “કેમ
 હીરાંબાઈ, કુવામાં પડવાનાં હતાં તો કુવાની
 બાહરે શામાટે પડ્યાં, ને વલો પાછાં કાં ફેરા-

અ? હવે તો એમણીને એમણી કુવામાં જ પડા !” આ સાંભલતાં હીરાંબાઈને ખરડે પાણી ઊતર્યું. શું બોલવું તે તેવણને સુજ પડ્યું નહી. તેવણ એટલું જ બોલ્યાં કે, “પણ મામાજી, ત્યારે હું મારાં સુનાં રૂપાનાં માવને મલયા વગર જ કુવામાં પડીને મરી જાઉં કે?” મામાએ કહ્યું કે, “જ્યાં મરવા જાએ ત્યાં માય શનાં ને બાવા કેવા? તમે કુવા જ પુરવા માગે તો પુરો; ચાલો હતાવલ કરો; એમ બહાનાં કહાડીને અપાડા શું કરે તય?” આથી હીરાંબાઈને છેક જ રકાસ થઈ ગયો. તેવણને હવે શું કરવું તેની સુધસુધ નહી રહી. તેવણ “અરે,” “ઓ,” “પણ,” “ત્યારે,” “માય,” “બાવા” એવા એવા બોલો બોલતાં પેલાં બહરાંઓની સાથે પગલાં પાછાં ફેરવતાં ગયાં, અને તે બહરાંઓ પણ તેમની ચકુનમ નરમ પાડવા માટે બોલ્યાં કે, “ચાલો બાવા નશરવાનજી, હવે માફ કરો. એ બીચારીબી શું કરે? એનોબી મુવો દડાડો જ પખારાઈ જાવાનો છે તેમાં એનો શું વાંક !” મામાએ જોયું કે હવે બધું થઈ ગયું. તેથી હીરાંબાઈને તેમના એરડામાં પાછાં લાવવા પછી કેટલીક શીખામણુ દઈને તેમજ પાછાં પટાવી લઈને અંતરે અંતરે તેવણ પાસેથી, ફરી

એવું નહીં કરે એવી કચ્છનાત લઘને તેવણુ પોતાને ઘેર ગયા.

હીક્ષાખોધનું કુવો પુરવાનું હડખું તો તેવણુના મામાજીની પુકતીથી ભાગેલું આપણે જોયું, પણ આપણાં ગરીબ ખીચારાં શીરીન ખાધનું શું થયું? તેવણુને છેલ્લાં આપણે તાપે પડેલાં જોયાં છે. આ તાપ તેવણુને હીરાંખાધ એ કાઠેલાં તોફાનના ગભરાટને લીધે આવેલી છે. તે કંઈ માતર આ એકજ વેલાના ગભરાટને લીધે આવી નથી. હીરાંખાધ તરફનો ચાલુ સંતાપ અને તેને લીધે થતી ચાલુ અડચણો ખમતાં ખીચારાં શીરીનખાધ શેવટે આ ફેજ પુગાં છે. તેમની આ તાપ કદાચ જલદી પાછી નીકળી જત, પણ તેની દવાદાર તથા ખીજ મેનીજ થઈ નહીં, તેથી તે વધી પડી છે. શીરીનખાધ પોતે તો અલખતે પોતાની મેનીજ કરવાને અશક્તજ થઈ પડેલાં છે. ઘરમાં સાસુ નરણુ તો તેમનાં “હેટના કટકાજ” પડયાં, એટલે “સુપડે જો ટોપજ” મેનીજ કરે! તેમાં વળી હીક્ષાખોધ કુવો પુરવા માટે ઘોડે ચડેલાં તેની સારવાર કરવાને લીધે શીરીનખાધ મરેચકે જીવેચ તેનું કોઈને બાનખી નહીં રહ્યું. પણ વધારે અફસોસ ભરેલું તો એ ખનયું છે કે, તેવણુના પયારા ખાવંદ સોરાખશા એકાએક ગેરહાજર થ.

હા પડ્યા છે. તેવણુ ને વેપારી આરીસમાં આકરી છે તેનાં કંઈ ઘણાં અગતનાં કારણસર તેવણુને મુંબઈથી ખાહાર ખીન્ને ગામ જવું પડ્યું છે. આથી શીરીનખાઈનાં સંકટનો પાર નથી. તેવણુને પોતાનું એકલાંનું જ સંભાલવાનું નથી, પણ પોતાની નાનકડી નાજીક જુચીનું પણ સંભાલવાનું છે.

વાંચનારી બાહ્યોને અહીં અજાયબી ઊપજશે કે, શીરીનખાઈની જુચી એટલે શું, અને તે જુચી કયારની! તેનો ખુલાસો એ છે કે, શીરીનખાઈને પેટે જાદાની મેહરબાનીથી એક ખેટી અવતરેલી છે. તેણી હાલ તરણુ વરસનું ફૂલ બાલક છે. તેણીનું નામ નાનાં કરીને રાખેલું છે. તેણી પોતાની માના જેવીજ ખુબસુરત છે. તે સાથે આલાક પણ તેવીજ છે. તેણી ઘણી બોલકણી અને અતીથિ મલતાવડા સવભાવની છે. સોરાખશાને મનસે તો તે એક તેમનું રમકડું જ થઈ પડ્યું છે. પણ શીરીનખાઈને મનસે તો તેવણુનો એક વજીર થઈ પડી છે, કારણ ધરમાંથી જ્યારેખી સોરાખશા ખાહાર જાય છે, અને સાસુ નરણુ તરફનો સંતાપ થાય છે, ત્યારે તેવણુ પોતાનાં આ નાનકડાં બાલકની મધુર બોલી અને ફરેશતાઈ પચારથી ગમત તથા હીમત મેલવે છે. પણ આ વેલા મોઢે બાયગે

આ નાની નાનાં પણ આજરો પડેલી છે. તે-
ણીને ગોવર્ધન ઊભરી નીકળ્યું છે, અને તેના
જોરથી તેણીને પણ તાપ આવે છે. અફસો-
સ! હવે કરવું કેમ? શીરીનખાઈને પોતાની
ઝાઝી શીકર લાગતી નથી, પણ પોતાનાં આ પશુ
ખાલકની તનદરસતી અને સલામતીની બહુજ
શીકર લાગે છે. તેવણને ભરસો હતો કે તેવણના
સસરા દોહીયા તેવણની કંઈ દાદ લેશે, કારણ
હંમેશાં તેઓ એવાં સાંટકની વેલા, પોતાની
ખાયડી અને છોકરીથી ઉપરવાસ થઈને શીરીન
ખાઈની તથા નાનાંની પુછપરછ કરતા તથા
તેઓની હાજત પુરી પાડતા હતા. શીરીનખાઈ
ની સારી આજ અને માયાલુ સવજાવને લીધે
તેવણ તેણીની તરફ ઘણી મોહાવત અને પુરતું
માન ધરાવતા હતા અને નાની નાનાં તો તેવણ
ના દીક્રમાં આખી દુનયા કરતાં પયારી થઈ પડી
હતી. નાનાં વગરતો દોહીયાને એક પલવાર
પણ આજતું નહતું. પણ વાંચનારી ખાઈઓ
જાણીને ખચીત દલગીર થશે કે, આવેલા તેથી
ઊલટુંજ બન્યું છે. હીક્ષાખાઈનો કુવો પુરવાનો
ફેસતો હદ બાહાર થઈ પડ્યો તેથી, તથા ધન-
ખાઈએ અતીશે કાન ભર્યા તેથી, અને ભર
બાડતોએ તેમાં સારી પેઠે લીધું નીચવી આ-
પ્યું તેથી, આ વેલા દોહીયાનું માયું ફરીગયું

છે. કહેવત છે કે, “ફરમે ફરેસતાખી કરે;” તેમ ખીચારા ફરેશતા જેવા બહા અને ભાલા દોલીયાનું માથું પણ ફરેખથી અંતે ફરી ગયું છે. તેમનું માથું ઘણી વેલા એમજ ફરેલી નાખવામાં આવતું હતું, પણ શીરીનખાઈ પોતાની મધુર ખોલી અને સાચી વાતથી તેવણનું ફરેલું માથું પાછું ઠેકાણે લાવવા કરતાં હતાં. પણ આ વેલા તો તેવણને પોતાનાજ જીવનું પડેલું છે. પોતાની સખત માંદગીને લીધે તેવણ પોતાનો ખચાવ કંઈ કરી શક્યાં નથી. તેથી દોલીયાએ તો એમજ માની લીધું છે કે, શીરીનખાઈનાં હાડમાં ઉસ્યાલું છે, તેથી તેવણ ખાડું શું નાખે દેખાડે !

એવી હાલતમાં શીરીનખાઈ અને તેમની નાની નાજાં પછડાઈ પડેલાં છે. તેમની દવાનું ઠેકાણું નથી તો નથીજ, પણ તેમને ગોટ કાંજના પણ વાખ્યા પડે છે. તેવણનાં માખાપ તો નથીજ, પણ તેવણનાં નામ લેણાં સગાં તરીકે તેવણનાં મામા મામી છે, તેમનું ઘેર ઘણું આધું છે, અને તેમને શીરીનખાઈની આ હાલત વીશેની ખબર પણ કોઈએ પોહ્યાડી નથી. એવો હાદસો વધુ દીવસ ચાલુ રહ્યાથી શીરીનખાઈની તેમજ નાજાંની માંદગી વધી ગઈ છે. તેઓ બંનેનાં અંગ નાખા-

૪ ગયાં છે. પણ એટલું જ નથી. શીરીનખા-
ઈની સાંત્રારણુ તાપે આગલ વધીને ભે-
જાંની તાપનું રૂપ પકડ્યું છે. શીરીનખાઈ
પોતાની આ ભય ભરેલી માંદગીમાં કદાચ મ-
રીખી જત; પણ નહીં. તેવણની ભલાઈ તેવ-
ણને આડે આવી. સાચવતે આડનાર જો-
દાતાનાંમે તેવણને આ મુશ્કેલીમાં એક મે-
ખી મદદ કરી. તેણે એક એજગેખી ફરેશતો
તેવણ આગલ અંચાતો મોકલ્યો ! તે ફરેશ-
તો દ્રાહજ નહીં પણ તેવણના સોરાળશાના
જનની મોતર જેહાંગીરશા છે. જેહાંગીરશા સો-
રાળશાની ગેરહાજરીને ઘણા દીવસ થયાથી તે-
મનાં ખચાં છાકરાંની ખબર લેવા આવયા.
તેવણ હંમેશાં એ પરમાણે આવતા હતા. પણ
આ પેલા આવીને તેવણ જોય શું ? જોતાંજ
તેવણની છાતી ફાટી ગઈ. નાળુંક નાળાં પા-
લાણાંમાં પડીને જખમી થયલાં કબુતરની પેઠે
તફડે છે. લાયકી વાલાં શીરીનખાઈ મુરદાંની પેઠે
ખેસુધ હાલતમાં પજંગ ઊપર ચતાંપાટ પડેલાં
છે. ખંનેનાં માડાંનો રંગ બદલાઈને શીંગ ફૂચ
થઈ ગયેલો છે. ખંનેનું માંશ ગલાઈને શરીર
ઊપરનાં હાડકાં ગણાય છે. ખંનેના કપડાં ગલી-
ચ થઈ ગયેલાં છે. જે એરડો હંમેશાં કાચ
જેવા સાફ રહેતો તે હાલહવાલ થઈ ગયેલો છે

આ કંગાલપત જોતાંજ નેહાંગીરશાની આં-
ખમાં આંસુ આવી ગયાં. તેવણે પરથમ ના-
જાને ગોદમાં ડાખીને બોલી કીધી. તે પછી તેવ
ણે શરીરનખાઈને બોલાવી તેમની હાલતની
ખબર મેળવવાને કાશિશ કીધી. સારે ખાવગે
શરીરનખાઈની તાપનું જોર આ વખતે જરા
નરમ પડતું જાય છે, તેથી કેટલેક વારે તેવણ
“હા” યા “ના” નો જવાબ દે શકે છે. શી-
રીરનખાઈએ પોતાના એહેરાની ધશારતથી પે-
હેલે જે માંગણું તે એ કે, સોરાખશાને તુરત તે-
ડાવો ! નેહાંગીરશાએ તેમ કરવાને વીલમ લગા-
ડ્યો નહી. તેવણે તતકાલ તાર કીધો, અને
ખાંજેજ દીવસે સોરાખશા પોતાનાં વાડાલાં
ખયાં અને ખાયડી આગલ આવી હાજર થયા.

સોરાખશા આવવાની ખબરથીજ શી-
રીરનખાઈનું અરજું દુખ કપાઈ ગયું. આવતાં-
ને વાર એક કામેલ ડાકરને બોલાવી તેવણે
પોતાની વાડાલી મોહરદાર ખને લાડકવાયાં
ખયાંની આપતી દવા આપી કીધી. બોદાની મે-
હેરખાનીથી ખનેને ફેર પડતો ગયો, અને એક
મખવાડે ખને મા દીકરી લગલગ પોતાની
માંદગી અને માતને ડોકર મારી તેમના જલમ
પંજમાંથી મોકલાં થયાં.

પોતાની ખય બગેલી માંદગીમાંથી મોકલાં
થવા પછી શીરીરનખાઈએ સઘલી વાતથી સો.

રાખશાને વાકેફ કીધા. તેવણે પોતાની માંદગીનું કારણ તેમને જણાવ્યું, અને તે જોડે હીક્ષાખોધને કુવો પુરવાની વાત પણ જણાવી. સમજી વાત સાંભળ્યા પછી અને સમજી હાલત ધ્યાનમાં લીધા પછી સોરાખશા એવા ઠરાવ ઉપર આવ્યા કે, હવે આ ઘરમાં રહેવામાં શોખા નથી. તેવણને સમજી અગવડો લાઇ ચલાવવા જોગ લાગી, પણ પોતાની વાહાલી માહરદાર અને નીરદોષ ખચાંની તનદસ્તી અને છંદગીના જોખમની વાતથી તેવણની ધીરજ સખરદખર ઉઠી ગઇ. તેથી તેવણે નીચચ કીધા કે ખાપનાં ઘેરને છેલ્લી સલામ કરી કોઇ બાઉનું ઘેર લઇને જીવું રહેવું. સોરાખશાનો એ વીચાર કંઇ આજકાલનો નથી. તે ઘણા લાંબા વખતનો છે. પણ શીરીનખાઇ પોતાની અને પોતાના ખાવંદની શક્તી અને હાલતનો વીચાર કરીને, તેમજ માખાપ અથવા સાસુ સસરા સાથે રહેવાના કાયદા જણાવીને તેવણને વાલયા કરતાં હતાં. પણ આ વેલા તો તેવણ પોતેખી સોરાખશાના ઠેરાવ સાથે તુરત એક મલતાં ચયાં, કારણ હીરાંખાઇનાં ચાલુ કાવાદાવા અને સંતાપ ખમવાની હવે તેમનામાં તાકાત રહી નથી, વલી સોરાખશાના ખરખાહ મીતર જાંહીરશાહે પણ એજ વીચાર પસંદ કીધા; અને

અંતે એક મધ્યમ બાડાનો માલ લઈ સોરાળ-
શા અને શીરીનબાઈ જુદાં રહ્યાં, અને બાપો
કુંઘેર છતાં આવા મોઢવારીના વખતમાં બા-
ડાનો કચડી નાખનારો બોળે ખમતાં થયાં.

આ રીતે, હીરાંબાઈને પોતાનાં ઘરમાં
“કબાઈમાં હાડકું” નડતું હતું તે નીકલી ગયું.
તેથી તેવણનું સદાનું દુઃખ દરદ પણ નીકલી
જવા લાગ્યું. હવે તેવણની ને માંદગી રહી તે
એટલીજ કે, કોઈ તેવાં માણસો આવે તયારે
માથે પેલા એવ જગામણો અને અવરયો કા-
લો પાટો બાંધીને પલંગ ઉપર પોદી જવું, બા-
કી જયારે તેવું કોઈ માણસ નહીં હોય તયારે
તો તેવણ મોજમજાહ અને રમત ગમતમાં
વખત ગુજારવા લાગ્યાં. દોલીબાનાં ઘરમાંથી
તરણ રમકડાં સરખાં માણસો એકદમ આશ્ચં
ચકિતગયાથી ઘેર સમસાંન જેવું સુહનું દીસવા
લાગ્યું. એકવાર વાજતાં ગાજતાં તે ઘેરનો એ-
વો મુનોદેખાવ જોઈ કોઈનેખી દુઃખ લાગી
આવેછે, પણ હીરાંબાઈને તેમ લાગતું નથી.
તેવણને એકલાપણું અને અટુલાપણું જ સૌ-
હવાય છે. તેવણનો ખવાસ ધ્રુવડના જેવો છે
અને ધ્રુવડ જેમ સુરજની રૈશનીને ધીકારી
અધારી રાતમાં મજાહ માને છે, તેમ હીરાંબાઈ
પણ વસતીવાડીને ધીકારી આ સુહનાં સમ-

સાનમાં મળવું મેલવવા પડ્યાં છે. ધનપાઈનાં મનને પણ એવીજ નીરાંત વલી છે. પણ ખીચારા દોહીયાને તેથી બિચટીજ લાગણી થઈ છે, જો કે સોરાબશા જુદા રહેવા નીકલ્યા ત્યારે તો દોહીયા ગુસાના મારયા જરા તોરમાં રહ્યાં, પણ માતર એક એજ દીવસમાં તેમને, પોતાની બુલ જણાઈ. પોતાના એકપુરા દીકરા, ઘેર સીંગાર સરખી વહુ અને રમકડાં સરખાં બાલકની હાજરી વગર તેમને પોતાનું ઘેર એક દોજખ સરખું લાગે છે, અને તેની દલગીરીમાં તેવણને ખાવા પીવા કંઈ ગમતું નથી. પણ તેવણને માતર એટલીજ વાતનું દુખ નથી. તેવણનાં મનની એવી હાલત જોઈને હીરાંબાઈ તેમજ ધનપાઈ તેવણને ઘોકઘોક કરે છે, અને કોઈની રીતે તેવણનાં મનમાંથી સોરાબશા, શીરીનખાઈ અને નાજાં તરફનો પયાર અને તેમની જુદાઈ માટેની દલગીરી કહાડી નખાવવાની પ્રેક્ષણ કરે છે. પેહેલે તો તેઓ શીરીનખાઈની હાજરીની અદેખાઈ કરતાં હતાં પણ હવે તો તેવણનાં નામની ખી અદેખાઈ કરે છે.

પણ ભાઈ શીરીનખાઈનો સવભાવ એથી જુદોજ છે. તેવણમાં અદેખાઈ અને અભરમનો તો જરા અંશ પણ નથી. તેવણનો જીવ દુહા અને દીલ મજતાવડું છે. તેવણને વસતી

વાડીમાં અને સગાંવહાલાં વચ્ચે રહેવા ગમે છે. તેથી તેવણુ હમણાં જોકે જીદાં રહ્યાં છે, અને પોતાનાં ઘરમાં પોતાની હાલત પરમાણે રાજ કરે છે, તેમજ તેવણુના દીલનો સાસરાં ઘેરનો સંઘર્ષો સંતાપ કકલાટ નીકળી ગયો છે, અને તેથી તેવણુનાં મોઝાંપર લોહી પાણી આવવા લાગું છે, તોપણ જ્યારેની તેવણુ એકલાં પડે છે ત્યારે તેવણુને ઘણુંજ લાગી આવે છે. તેવણુની છાતીમાં વારંવાર સાસરાં ઘેરનો હેંકડો અહડી આવે છે, અને ત્યાંથી છુટું પડીને એકલું રહેવું પડ્યું તે મોટે કોષવાર તેવણુની આંખમાંથી આંસુ પડે છે. તેમની એવી બલી લાગણીને લીધે હાલ તેમનાં દીલમાં પોતાનાં સાસુ, સસરા કે નરણુ તરફ જરાબી કીનો રહ્યો નથી. કીનો રહ્યો નથી તો નથીજ પણ જરા ગુસોળી રહ્યો નથી. કેવું બહુ અને માયાલુ દીલ ! કેવો કુંશતાઈ અવાસ ! કેવો પુનયવાન જીવ !

પણ શીરીનખાઈની બલાઈ અને લાયકીનો સરસ દાખલો તો હજી બાકી છે. આપણે જોયું છે કે, નાની નાજાં ઉપર તેના અપાવાનો અતીથિ પયાર છે, અને તેથી તેણીની જીદાઈ તેવણુથી ખમી શકાતી નથી. તેથી દોહો બાએ થોડાક માસમાં નાજાંને પાછી પોતાને ઘેર બોલાવવાને તેડાં મોકલવા માંડ્યા. તે મુ-

જ્ય નાજાને મોકલવી કે નહી, તે વીશે શીરી-
નખાઈ અને સોરાખશા વચ્ચે મતફેર પડ્યો.
સોરાખશાનું 'કેહેવું' એવું છે કે, નાજાને નહીજ
મોકલવી, કારણ તે ત્યાં ગયાથી કંગાલ હીરાં
ખાઈને અદેખાઈ લાગશે, અને તેથી તેને કંઈ
નુકસાન કરશે. પણ શીરોનખાઈએ એથી જુ-
દોજ વીચાર આપ્યો. તેવણ બોલ્યાં કે, "જ-
યારે બપોવાએ ખરા પધારથીજ નાજાને તેડા-
વી છે તયારે તેને મોકલવી, અને બંને વચ્ચેના
નીરોદોષ તથા કુદરતી પયાર ખીલતોજ રાખવો;
તેમજ મોટા માણસો વચ્ચેની મારામારીમાં પણ
બચાંના લાભને નુકસાન કરવું નહી." હીરાં-
ખાઈની અદેખાઈના સંબંધમાં શીરીનખાઈએ
એવું મત આપ્યું કે, "તેવણ આપણી તરફ
ગમે એવાં કપટી છે, પણ બચાં તરફ તો તેવાં
નહીજ થશે. ગમે તે પણ પોતાનુંજ લોહી, એ-
ટલે તેવણને પણ નાજાં તરફ માયા લાગશે."
ખીચારાં શીરીનખાઈ પોતે જવાં ભાજાં અને
સાફ દીઝનાં છે તેવાં તેવણે હીરાંખાઈને પણ
લીધાં, અને અતે બોલસ કરીને નાજાંને બપો-
વાને ઘેર મોકલવા માંડી.

પણ જેહરી ચીજ તે જેહરીજ! તેમાં ત
મે ગમે એટલો મીઠાસ ભિલો, પણ તે પોતાની
કવડી અને ખુની અસર કદી મેલનાર નહી.

જોઈએ તો તેમાં તમે અમરત ભિલો, પણ જોહરનું નહીં જોહર થવાનું નથી. તેમ કપટી હીલ્લાં બોધનું જોહરી દીલ કંઈ સારું થયું નહીં. ના. જાંની હાજરીથી ઓર તે જોહર વધયું, અને તેવણને નવા કાવાદાવા કરવાના સુજ પડ્યા. જ્યાં સુધી દાહીખા ઘરમાં હોય ત્યાં સુધી તેવણના દેખતાં જાણે નાજાંપર મરી કીટતાં હોય તેમ તેવણ દેખાડે, પણ તેવણની ગેરહાજરીમાં તે પશુ ખ્યાંને પણ અપમાન કરવાને અને દુખ દેવાને શુક્રે નહીં, પણ એ કરતાંજી તીચ વાન તેવણે એ માંડી કે, આ નીરદોષ ખ્યાંથી શીરીનખાઈનાં ઘેરનો ભેદ બરમ જાણવાની કોશિશ તેવણ કરવા લાગાં. તેવણ નાજાંને ખાવાની ચીજો આપીને અને ખીજ હલકી રીતે કુસલાવીને પુછે કે “તારી માએ આખો દહાડો શું કરેછે? મને ગાલ દેય છે કે નહીં? તેની આગલ કોઈ માટીડાએ આવે છે કે નહીં? આવે છે તો શું શું વાત કરે છે?” એવા એવા ગલીચ અને શેતાનીયત બરેલા સવાલો પુછી કપટી હીરાંખાઈ તે ખ્યાંને હેરાન કરે. પણ તેમાં તેવણ મેલવે શું? શીરીનખાઈ જાતેજ પવીતર દીક્ષનાં છે, અને તેથી નાજાં જો જવાખ દીએ તે ઓર તેવણની તરફેનમાં જ્યાં તેવાજ હોય, જ્યારે નાજાં ઉપરના સરખા સવાજ

લના જવાબમાં કહે કે “ નહી, ” તયારે હીરાંબાઈનાં પેટમાં આગના શાલા ઉડે, અને તેવણુ પોતાનાં માને કહે કે, “ જોયું માય, આય નાહી દુકતીની માયના જેવી કમજત નીકલી ! જીવોની એ કેવી માયની એવ ઢાંકેય. પેટ ખરી એ તો હમણાથીજ જલમ નીકલી ! ”

જનવરે પણ એક ખીજાં સાથે મરાય છે, અને મરાયા પછી જો બેમાંનું એક દુર યાય છે તો ખીજું તેના પાછો છોડી દીએ છે; પણ આપણાં હીલ્લાંબાઈ તો ખીચારાં શીરીનબાઈ દુર પડવા છતાં તેવણુના પાછો છોડતાં નથી. તેનું કારણ શું ? હીલ્લાંબાઈનો જીવી ખવાસ કરીન છે તેથી તેવણુ એમ કરે છે એ ખરી વાત, પણ અહીં તે કરતાંખી એક ખાસ કારણ છે. શીરીનબાઈ તથા સોરાબશા જીદાં રહેવાથી જો કે હીરાંબાઈની પેલી ધરમની માસીઓ અને તેવાં ખીજાં દુકરખાર ખમરાંઓ તો હીરાંબાઈની તરફેનમાંજ બોલે છે, મણુ કેટલાંક સમજી અને શયાણાં લોકો હીરાંબાઈ ઉપર જવાનત નાખે છે. તેઓ હીરાંબાઈને ઠપકો આપે છે કે, “ નહી તમે પોતે સાસરે જતાં કે નહી જાનબાઈને સાસરે ટકવા દેતાં, એ તે કેવો જીલમ ! ” આ ઠપકો ખરે છે. તે હીરાંબાઈને એક ચટકા ખરાબર લાગે છે. તેના ખમાવ કરવાને

તેવણના હાથમાં શીરીનખાઈને બદનામ કરવા તથા તેવણ ઉપર જુઠાં બોલતાન મુકવા સીવાયે ખીજો કંઈ ઉપાય રહ્યો નથી. તેથી તેવણ કહેછે કે, “શીરીનખાઈને હું કંઈ કાઢાડી મેલી નથી. તે તો પોતાની ખુશીથી હમાને નાડક બદનામ કરીને ગઈ. તે એટલાજ વાસતે કે તેને નાચવાનું જોઈયે; તેને કુદવાનું જોઈયે; તેને બરકવાનું જોઈયે; તે જાતે ખરાબ છે; તેને પારકા માટીડા સાથે નાચવાનું જોઈયે; ને તેવી વાતમાં હમારેથી અટકાવ પડવા લાગે તેથી તે હમાને ખીજી રીતે બદનામ કરીને જુદી રહી, અને જુદી રહીને તેવી આડી સાત છડંચોક ચલાવેચ !”

વાંચનારી બાઈએને હીરાંખાઈના આ તદન જુઠા બોલો સાંભલી તેવણ ઉપર ઘણેજ ગુસો લાગશે અને તેઓ શીરીનખાઈનો ખસાવ કરવા માંગશે. પણ તેમ કરવાની કશી જરૂર નથી. સાંચને આંચ કદી લાગતી નથી. ધુલ ઘાંટવાથી ઝલકતો સુરજ કદી ઢંકાતો નથી. તેમ હીરાંખાઈના આ મરવી વખતના પછાડા છતાં શીરીનખાઈની કીરવાને કશી ખલજ થઈ નહીં તેવણ ખરેખર નીરદોષ છે, અને તે નીરદોષપણું વખત જતાં પોતાની મેલે દીપી નીકલતું જાય છે. પોતાની રૂડી ચાલચલણ અને સારા

સવભાવથી શીરીનખાઘ પોતાનાં નવાં ઘરમાં
 ઘણાંજ દીપી નીકલ્યાં છે. તયાંનાં ભરબાહુત
 વચે તેવણુ અતીશય માનીતાં થઈ પડ્યાં છે. તે-
 વણુ સગિની ઉપર જીવ પરાણુ કરે છે, અને
 સગિ તેવણુની ઉપર જનકેશાની કરે છે. પેહ-
 લાં તો આ નવાં ભરબાહુત સાથે શીરીનખા-
 ઘને અઠડાવી મારવાને પણ હીરાંખાઘએ કંઈ
 ખાફી રાખ્યું નહીં. પોતાની કેટલીક કન્યા
 દલાલ અને ભટકતી સહીએને માકલીને શી-
 રીનખાઘનાં નવા ઘેરનાં ઘેરવાલાનાં તેમજ ભર
 બાહુતોના તેવણે ખુબ કાન ભરાવયા. તેથી
 પરથમ તો તેઓ શીરીનખાઘ તરફ શકની ન-
 જરે જોતાં, અને એક વાર તો શીરીનખાઘને
 આ ઘેર ખાફી કરાવવાની તકઆરી વટીક
 થઈ. પણ જેમ જેમ વખત વધતો ગયો, અને
 શીરીનખાઘની અતીશય ભલાઈ તેના ખરા
 આકારમાં ખુલી પડતી ગઈ, તેમ તેમ તે શક
 નીકલી જતો ગયો, અને છેલ્લે શીરીનખાઘ
 તેઓ વચે એક દીકરી તથા વહુ સરખાં
 માનીતાં થઈ પડ્યાં છે. તેવણુને તેઓ ગાયા
 પુંજે છે. હવે તેવણુ બેવડી ખુખીયા પરકાશે છે.
 તેમનાં ભરબાહુતોને જેમ જેમ હીરાંખાઘનાં કાલાં
 કરતુકાની ખખર પડતી જાય છે તેમ તેમ તેઓ
 તેની ઉપર ફીટકાર નાખે છે, અને શીરીનખાઘ

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૮૫

તરફ અતીથે દીલસોજી ધરાવી તેમની ઉપર પોતાનો જીવ કુરબાન કરે છે. જરા કુરસત મલેંજ કે તેઓ શરીનખાધની આગલ આવી બેસે છે. તેમ બેસીને તેઓ જે કાયદો મેલવે છે તે કંઈ જુવો તેવો નથી. જ્યારે જીવો નવરાત્ર હોય છે ત્યારે શરીનખાધ તેમની આગલ સારી સારી ચોપડીઓ અને ચોપાનવાં વાંચે છે. નયુસપેપરો વાંચે છે અને દાનરકું તો પેલુકું વાંચે છે. તે ઊપરાંત પોતે આગલ વાંચેલી ચોપડીઓમાંની વાતો કરે છે તે જીવે. જ્યારે જીવ અગત પડે છે ત્યારે તે મને સારી સજાહો આપે છે, અને પોતાથી બનતી મદદ પણ આપે છે. મદદ આપવામાં તો શરીનખાધનો કોઈ જોડોજ નહીં હશે. જો કોઈ ભરબાકુત માંડું પડે છે, તો શરીનખાધ બનતાં સુધી ત્યાં હાજર થવાને પોતાની ફરજ સમજે છે, અને જો હાજર થાય છે તો પેલાં દોહોડ ચતુર અને સાડા જે ડહાપણવાજાં બધરિંની પેઠે તેવણુ ઠાલી ગડબડ કરતાં નથી; પણ જરૂર જણાતાં માંદા માણસની ઘંટતી મેની જ અને સારવાર કરીને ઊપયોગી થઈ પડે છે. જાણે તેની ઉપર તેવણુ હોત્રાઈ પંચરાઈ જાય છે, તથા મનપસંદ અને હીમત આપનારી વાતો કરી તેનું દુઃખ ઓછું કરવાની કોશિસ કરે છે.

વત્રી જો દોઢ ભરનાકુતને તયાં કજયો કંકાસ
 થાય તો તેને દુર કરવાની તેવણુ બનતી ગરૂથ
 કરે છે. ઘણાં કજયાકુટાં બહારાં એવી તકે બં
 નેને એક ખીજાંને નામે ખોટું સમજાવી કહ્ય-
 યો વધારવામાં મોટાદા અંને મેજ માને છે;
 પણુ શીરીનખાઈ જો તેવા સંજોગ વચે આ-
 વે છે તો તેવી બિજટોજ રસતા લેવ છે. તેવણુ
 એક ખીજાંને તેની ગરહાજરીમાં બંને તરફ-
 ની સારીજ વાતો કહી બંને વચેનો કીનો
 અને કંકાસ દુર કરે છે. તેવણુને પોતાનાં ઘરમાં
 તો કજયો સેહવાતો નથીજ, પણુ પારકા ઘર-
 માંથી સેહવાતો નથી. જ્યાંથી કજયાની આગ
 સલગી, અને કજયાગર બહારાં તેમાં તેજ ના-
 મવા લાગાં, કે શીરીનખાઈ હરેક પુકતીથી
 વચે આવી ડંડું પાણી નામી તેને હોત્રવી ના-
 ખવા વગર રહેતાં નથી. વત્રી જો દોઢનાં
 ઘરમાં દોઢ પેલા કંઠ અગવડ બિભી થાય છે,
 અને તયાં કામની જરૂર પડે છે, અને તે જો
 પોતાથી બજાવી શકાય એમ હોય છે, તો તે ક-
 રવાને પણુ શીરીનખાઈ પોતાના દરજજાથી
 હલકું સમજતાં નથી. તેઓ મોટાં મનથી તે
 બજાવે છે અને તેમ કરીને તેની અધડી ટાલે છે.
 કામની તો તેમને જરાએ આગસ નથી. કામ-
 કાજ કરવામાં તો તેઓ જાણે માજ મેજવેં.

એવું મેહનતુ, એવું ચાલાક અને એવું સંપ-
જવાણું માણસ દોણને વાણણું ન લાગે ! જે
ઘેરવાલાં અને ભરનાડુતને એવું માણસ મલે
તેઓ તેની ઉપર જીવ કાં ન કાઢે ! જે મા-
ખાપને એવી દીકરી મલે તે બાયગશાલી કાં
ન ગણાય ! જે વરને એવી બાયડી મલે તે
ઘરમાં રાજ કાં ન કરે !

પણ શીરીનખાઇની ખુશી અને અગત
એટલામાંજ પુરાં થતાં નથી. તેઓ જનને ચા-
લાક અને ફેલવણી પામિત્રાં છે. તેથી તેઓ
પોતાનાં ભરનાડુતોને જાજી રીતે પણ ઘણું
ઉપયોગી વધ પડ્યાં છે. ઘેરવાલાં તેમજ ભર-
નાડુતોની છોકરીઓ અને વહુઓને શીરીન-
ખાઇ સાથે ઘણાજ પડોસ પડી ગયાથી તેઓ
વારંવાર તેમની પાસે આપેછે. પણ તેણીઓ
આવીને માતર સાદી વાતચીત કે હસખેલજ
કરી જતી નથી. તેણીઓ તેવણની પાસેથી
ઘણું જ્ઞાન મેલવી જાય છે. વાંચવા લખવામાં,
ભરવા ચુઠવામાં, તેમજ ખીજી હરોમાઇ બાજ-
તમાં તેણીઓ ઘણાખરી વાર શીરીનખાઇની
મદદ માગે છે, અને શીરીનખાઇ મોટી ખુશીથી
તેમને તે આપેછે. આથી તેણીઓ પણ શીરીન
ખાઇ ઉપર જીવ કાઢાડી આપેછે, અને શીરી-
નખાઇના સખુન પાત્રવા અને તેમને કામ

લાગવા ઉપર જાણે મરી શકે છે. એ રીતે શીરીનખાઇની અઘડી તે સઘડી થઇ ગઇ છે. કહેવત પરમાણે તેમને ઘણી મુશ્કેલી ઘણું આસાન થયું છે. તેવણુ ઘરખારે સુખી થયાં છે; તેવણુ શરીરે તનદરસત થયાં છે; અને જીદું ઘેર ચલાવતાં કરજમાં ડુબવાની શકર હતી તેને બદલે તેવણુનાં ઘરમાં પાંચ પહાસાની પુંજ થઇ છે. તેવણુ ભરભાડુતની દેાડરીઆને એ વી રીતે ને કાયદો પોંડ્યાડે છે તેના બદલામ ભરભાડુતો પોતાના તરફનો પાડ વાલવાને હરેક તરફ કંઈ નહીં ને કંઈ ચીજોની ભિટ સોગાત શીરીનખાઇ ઉપર ગોકલયાં જાય છે. તે ભિટ સોગાત મુખ્ય કરી તેમની બાયગસાલી ખેટી નાજાંને નામે થાય છે. એ રીતે પોતાની માનવંત માની બુનયાદીથી આ નસીબવાન બચું સગિને વાગણું થઈ પડ્યું છે. નાજાં માનર શીરીનખાઇનોજ નહીં પણ ગોયા દરેક ભાડુતની દીકરી થઈ પડી છે. દરેક જન તેણીને ચાહે છે, પોતાને ઘેરે ખાલાવે છે, અને તેણીનો ઉપર પ્રીતી કરે છે.

શીરીનખાઇ પોતાની લાયકી અને બિડ યોગથી જીદાં રહ્યા પછી કેવી આખાદ હાલતમાં આવયાં તે આખાં ઉપર સારી પેડે જોડું છે; પણ તેમનાં સુખ અને ઘરની આખાદીનો

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવો ! ૮૯

છેડો એટલામાંજ આવતો નથી. કુદરતે હવે તેમની ઊપર વધારે બાંધેશ કરવા માંડી છે. તે વણુને ખાદ્ય એવું એક રમકડું આપ્યું છે તેવું હવે બીજું પણ આપ્યું. એટલે અત્યાર સુધી નાજાં તેવણુનું એકપુરું બાલક હતું તેમાં ખાદ્ય ની બાંધેશથી એક નવાં બાલકનો વધારો થયો. વહી આ નવું બાલક એક ખેટો અવતરવો છે. શીરીનખાઈને પોતાને ખાંધે એક ખેટો જોવાનો ઘણી હાંસ હતી. તે હાંસ પૂરી પાડવાને તેમને કોઈ કોઈ મુરખ બધરાંખોએ બાહ્યમણ સેવડા તથા ધુતમખાતમ કરવાની વારંવાર સલાહ આપી હતી. એટલુંજ નહીં પણ કેટલાક એવી રીતે હોકરાં આપનારા ખાદ્યના લાલોનાં નામઠામ કહીને પણ તેવણુને લલચાવવા ની કોશેશ કરી હતી. પણ જેટલી અસર પથરપર પાણી નામવાની થાય તેટલી અસરથી શીરીનખાઈનાં મજબુત ભિન્ન ઊપર એવા વેહમની થઈ ન હતી. તેને બદલે તેવણુ એવીશે તે સરવ શકતીવાન કીરતાર ઉપર ભરસો રાખતાં અને દરરોજ તેની બંદગી કરી પોતાનાં મનનો મોરાદ આણતાં. તેમની એ સાચાં દીલની મોરાદ ખાદ્ય એ આ નવાં ઘેરમાં પૂરી પાડી છે. તેમનાં આ નવાં બાલકનું નામ ખુસરો કરી રાખવામાં આવ્યું છે. જ્યારે આ નવાં બાલકના જનમની વ-

ધાઈ દોઝીયાને તયાં પોંડ્યાડવામાં આવી ત-
યારે તેવણુ એટલા હરખમાં આવી ગયા છે,
જાણે આખી દુનયાની પાદશાહી મત્રી હોય
તેમ તેઓ પોતાને વી. મગર થવા લાગ્યાં.
પુસરનાં જનમની પુચડાલીમાં તેવણે મોટી
ધામધુમ કરવાનો વીચાર કીધો. લગતા વજગ-
તાઓમાં મીઠાઈ પેંડ્યાડવાની તેમજ દોસત
આશનાઓને તેડીને જ્યાફત કરવાની તેવણે
તકવાર કીધી. વલી તેવણુ અસલી વીચારના
અને ધરમ ઊપર ચુસત હોવાથી જશન કરવા
ની અને તેવીજ ખીજ કીરયા કરવાની પણ
ગોઠવણુ કરવા માંડી. એ જોડે વલી તેવણે એ-
વી પણ યુક્તી કરી છે, આ ધામધુમને બહાને
સોરામશાને પણ પોતાનાં ધરમાં આલાવવા,
અને સઘલી જુદાઈ તથા કંકાસનો છેડો લાવી
મેલવો. જો એ પરમાણે સઘલું બનયું હોત
તો દાઝી નાં ધરમાં અક નાનાં સરખાં લગન
ના જેવી ધમરચકરી મચી રહેત.

પણ અફસોસ ! તેવું તો કંઈજ બનયું
નહી. આર તેને બદલે તેવણનાં ધરમાં એક
મરણના અને માલેતમના જેવો દેવાવ થઈ
પડયો. પણ તે શું ? વાંચનારી બાનુઓ ગભ-
રાઈને પુછશે છે, દોઝીયાનાં ધરમાં કોઈની
“મદદ”ના જીવની તો હાણી નથી થઈ નહી,

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુઓ! ૯૧

તેવું કશું થયું નથી. એ તો આપણું હીલ્લાં-
ખાઈનાં દીક્રમાં વહી નવેસરથી અદેખાઈના
શેતાન બરાંબ છે તેનું રમખાણ મચ્યું છે!
હીલ્લાખાઈએ આશા રાખી હતી કે, શીરીન-
ખાઈ જુદાં રહનાથી ખાખાવરખાં થઈ જશે
તેને બદલે તેણે વધારે આખાદ હાલતમાં આ-
વયાં તો આવયાં પણ વહી તેવણને પેટે છોકરો
અવતરેયો, એ વાત હીરાંખાઈને મન એક જુ-
લમાત સરખી થઈ પડી. તેથી તેવણનાં પેટમાં
અદેખાઈની જગ્યરદસત આગ સલગી ઊઠી. વ-
હી દોહીયાની ખુશ હાલી તથા ધામધુમની તઈ-
યારી, તે આગમા તેલ સરખી થઈ પડી. એટલે
પછી પુત્રવું જ શું? હીરાંખાઈ પેલા તરફડતા લે-
વટાની પેઠે ફફડતાં ચઢકતાં ઉઠ્યાં. માથે તાણાને
પેલા એજ લગામણે કાણે પોટો બાંધયો. પેલે
હાથ મારના લાગાં અને પછી કાંસવા લાગાં.
પછી ગાંઠ દેવા લાગાં અને પછી ફુટવા પણ લા-
ગાં. તયારઆદ રડણ કરવા બેઠાં અને હેલે માદાં
પડ્યાં—અભાગણી તેવણની છાતી બિંસી ગઈ!
થઈ સુકું! જનમ જનમને ઠેકાણે રહી ગયો.
ખુશી ખુશહાલી હવામાં ઊડી ગઈ ધામધુમ
સંઘલી એક બાજુ રહી ગઈ. દોહીયા દોહી-
યાને ઠેકાણે ગઈ ગયાં. તેને બદલે અપસંગન
અને દુખનો સંઘલો દેખાવ થઈ પડ્યો. હીરાં-

ખાધની મદ્યની રખેને પોટલી સરી જાય એવા વીચારથી ધનખાઈ તેની ઊપર રડવા કુટવા લાગાં. ગડબડ અને ગભરાટ મચી રહ્યાં. ઘેર ભરભાડુતણીઓથી ભગઈ ગયું. ડાકટરને તેડવા માટે દોડદોડ ચાલી. લોઢોપર લોક આવવાં લાગાં. ડાકટરો પર ડાકટર આવયા. દવાખપર દવાઈ ચાલુ રહ્યું. મહા મેહનતે અને મોટા ખર્ચે જોમ તેમ કરી હીલાખોધને હુશ્યાર કર્યાં.

હુશ્યાર કર્યા પછી રખે તેવણની મદ્યનો જીવ પાછો બગડે તેની સંભાલને ખાતર તેમની સમ્મલી ધરમની માંસી કાકાઓ તેમને દીલાસાપર દીલાસા આપવા મંડી ગઈ. એક કહે—“કંઈ નહીં માય, એ દણડો હમણાં પચ્ચારાઈ જશે!” બીજી કહે—“તેને શું તમારી ભાનઈ વીયાઈ તો; એમ તો કુતરી ખીલાડીખી વીયાએચ!” તરીજી કહે—“અરે માય, વીયાઈ તેથી શું યાયું? સુવું પેટનું પડેલું જીવશે ત્યારની વાત. હમારા કોલાદાર જોશી દેહતાતા કે, એ હોકરે તો પંચક્રમાં પડેલું છે તેથી તે કંઈ જીવવાનું નહીં!” ચોથી કહે—“હીરાંખાઈ માય, તું શું કરવા એટલી હંમ્યાપુત થાએચ. આજે એ રાણુ વીયાઈ તો કાલે અખઈ રહી તું ખી વીયાશે, ને તારે તાંહાં ખી દીકરાને દી-

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૯૩

કરી આવશે !” આ સાંભલતાં એક હમાયકાકી નામનાં ડોસાનાં ઘણાં પાકી આવ્યાં. તેવણુ જાતે ઘટકલા સરખાં છે અને કોઈ નો સારોપરો રાખતાં નથી. તેવણુ બોલ્યાં “ઓ લે રે આછબાછબો, પણ એવણુને મહીરે ઘેર રાખીનેજ છોકરાં જણાવોય કે ? સાસરે જાય તો દીકરા દીકરીનાં માંડાં દેખે કેની ?” હમાયકાકીના આ બોલો હીરાંબાઈને, ધનબાઈજીને અને પેલો ખુશામદખોરી કુટણીએને એટલા તો ભારી પડી ગયા કે, તેઓને બરડે પાણી ઉતર્યું. પણ કરે શું ? હમાયકાકી એકી તો જાતે ઘટકલા જવાં અને તે સાથે વલ-મોઠા લોક હતાં, એટલે તેમનો તાતો તે સમ્રાજાંએને મુગે માંડે ગલી જવો પડ્યો. તોપણ તેઓ પોતાનો બચાવ કર્યા વગર રહ્યાં નહી. તેઓએ હમાયકાકીને ગાલો દેવાને બદલે હીરાંબાઈનાં સાસરાને જુરા ગાલો દેવા માંડી. એક કહે—“એને હાથનો લાગતો મરે-તે મુવામાં કંઈ રામ નહી મલે !” બીજી કહે—“એની સાંસુનું પેટ કરમ બરે-તે રાણુ ધાણુ ખાવા નહી દેતી !” તરીજી કહે—“એની નરણુનાં ઘોસલાં ફુટે-તે રાણુ એનાં સુખમાં આડી પડીય !” ચોથી કહે—“એની દેરાણી જઠાણીએનું સતવાનાથ જાય-તે મહીરાં મુઠાએએ એ.

નો બ્રાન બગડયોય!” એવી એવી વાતો સાંભળતાં અને એવા એવા દીકરાસા મનતાં અલબત્તે આપણાં હિલ્લામોઠનું દુઃખ કપાતું ગયું, અને ધનબાહુજનો ઊંચે ચડેલાં જીવ હોં પડતો ગયો.

શીરીનબાહુને ત્યાં ખેડો અવતર્યો તેથી હિલ્લામોઠનાં દીકરાં જે ભુત ભગ્યો હોતો તે તો તેમની ધરમની માંસી ધાકીઓની આપલુ-સીથી નીકળી ગયો, પણ તેમનાં એ રમખાણુથી દોહીયાને જે એવેની થઈ તેથી તેણીની હાલત લગાર ખીગડવા લાગી. પોતાના દીકરાને, વહુને અને તેમનાં છોકરાંઓને પોતાનાં ધરમાં પાછાં લાવી રાખવાની તેમની જે મોટી ઈચ્છા તે તો હિરાંબાહુ જેવા રાહુ વચે આડો પડ્યાથી પાર પડી નહીજ, પણ તેમને માતર ધરમાં આવતાં જતાં ધરવાની દોહીયાની સાધારણ કોથેશ પણ પાર પડી શકી નહી. પણ તેથી દોહીયા કંઈ ખેસીં રડ્યાં નહી. પોતાનાં દીકરા કુદરતી પયારને તરફત કરવા માટે તેણે એક નવો રસ્તો લાધો. તે એ કે, પોતે જતે શીરીનબાહુને ત્યાં અચાર નવાર જવા માંડ્યું, અને પોતાનાં વડાજાં બચાં છોકરાંઓની મુલાકાતથી પોતાના જીવને તેઓ સંતોષ આપવા લાગ્યાં. અલબત્તે આ કામ તેઓ પોતાની

બાયડી અને દીકરી જાણે નહી તેમ છુપાછુપ કરે છે. તેઓ પોતે પોતાના વીચાર અને ઘર બારનાં મલિક છે, તોપણ તેમને આ રીતે બી-હીને આજવું પડે છે તેમાં અજબ થવાનું કશું નથી. જેની ઘરમાં બહારાંઓ કમજાતી માંડી ખેંસે છે ત્યાં મરદોનો હાજત ઘણુંકરોને એવી જ કઠંગી થઈ પડે છે. એવી હાજતમાં ઘણાક વખત પસાર થઈ ગયો. શીરીનબાઈનાં દીકરાં પોતાના સાસરાં ઘરથી જુદાં પડવાનો જે મોટો ગમ હતો તે પોતાના ભલા સસરાની માયા અ-ને મેજાકાતથી ઘણે દરજ્જે નીકલી ગયો. તોપણ તેમને કોઈ કોઈ વાર પોતાનાં સાસુ ધ-નબાઈ જાદ આવે છે, અને નરણુ હીરાંબાઈ પણ જાદ આવે છે. તેઓ એવું ઇછે છે કે, સા-સુ નરણુ સાથે એક ઘરમાં નહી રેવાનું સર જાયું તો ખેર, પણ હવે દુરથી તેમની સાથ બે-લ્યાન અને મુજાકાતનો પેહવાર રહે તો સારું. વચે આટલો વખત પસાર થઈ ગયો તેટલી મુ-દતમાં તેવણને હીરાંબાઈ સાથ બે બોલની વાત થઈ નહી હતી તો નહીજ, પણ એકવાર તેમનું મોઢુ પણ જોવાની તક મલી ન હતી. તેથી હી-રાંબાઈના દેખાવ અને કામનું બંધકરપણું તે વણુ ઘણે દરજ્જે જુલી ગયાં છે, અને કોઈવાર હીરાંબાઈ સાથ મેજાપ થાય તો સારું એવું તેવણુ ઇછે છે.

શીરીનબાઈની આ ઇન્ના પાર પડે એવો એક સંજોગ અચ્ચીતો બનયો. તે સોરાબશા સાથે એક દીને તેવણુ નાટક જોવા ગયાં ત્યાં અચ્ચી તો બની ગયો. વાંચનારી બાઈઓ અહીં કદાચ એવું વીચારશે કે, શીરીનબાઈ વારંવાર નાટકો અને તમાશાઓ જોવા જતાં હશે; પણ તેમ નથી. કચરા નાટકો અને મલાહજો નહીં સચવાય એવા તમાશાઓમાં જવા સામે તેમને ઘણો વીરસકાર છે. કદાચ દોઢ આગરદાર નાટક મંડલી તરફથી કંઈ વખાણવા જોગ એલ થતો જણાય છે તોજ તેઓ તે જોવા જાય છે, અને તે પણ પોતાના આવંદ સોરાબશાની સાથે અને તેમની મરજીથીજ જાય છે. તેવો એક નાટક થતો જણાયાયો તેઓ આ વેલા પણ સોરાબશા સાથે ગયાં. વાંચનારી બાઈઓ કદાચ અહીં એમ પણ વીચારશે કે, શીરીનબાઈ ખુબ બપોકો સપકો અને ઠાઠમાઠ કરીને આ નાટક જોવા ગયાં હશે. પણ નહીં. તેવણે બપોકો સપકો કર્યો નથી. તેવણુ જોમ વેહવારમાં સાદાં છે તેમજ પેહરવા ઓઢવામાં પણ સાદાં છે. તેવણુ શોભાયમાન દેખાવાને પસંદ કરે છે અરે, પણ બપકા સપકાને પસંદ કરતાં નથી. તેવણુની જાતી ખુબસુરતી એ તેવણુનો સહથી મોટો સીંગાર છે. તેવણુ હમણાં સાધારણ સુ-

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવે ! ૯૭

હસના ગારાની સાડી અને ગવનનાં સાદાં બદોયાન સાથજ છે, તેમજ તેવણના કાનમાં ચરીંગ અને ગલામાં સોનાની સાંકલીના એક અછેરા સીવાયે બીજું કંઈ ધરેણું નથી; તોપણ કાર-ચોકીની સાડી અને મખમલના પોલકાવાલી તથા હાથોમાં, ગલામાં અને કાનમાં ધરેણું પર ધરેણું ઘાલી હીરા જરયાનથી ચીકાર થઈ રહેલી એચકી બાનુઓ કરતાં તેવણ વધારે દીપે છે.

એવી હાજતમાં શીરીનબાઈ, પોતાના ખાવંદ સોરાબશા સાથે નાટકશાલા આગલ આવી પોહ્યયાં. પણ ત્યાં એક ન ધારેલા દેખાવ જોઈ તેઓ અજબ થયાં. તે દેખાવ કંઈ નાટકનો નથી, તે ફારસનોખી નથી, પણ ફારસ જોવા છે. તે શું ? તે કંઈજ નહીં પણ આપણાં ધનબાઈની પેલી “સલુકની દીકરી” હીલ્લાબોઈ તેવણ પણ નાટક જોવા આવેલાં છે ! પણ તેમાં શું ? શીરીનબાઈ નાટક જોવા આવે ને “સદાનાં માદાં” હીરાંબાઈ નહીં આવે કે ? અલબત્ત આવે. હીરાંબાઈ આવે તે માટે આપણને વાંધા નથી. પણ તેવણ જ રીતે હમણાં આવેલાં છે તે રીત ઘણીજ ઓમખો ઊપજવનારી છે. તેવણ જ રીતને સજીનાં માહજાં ઊપર ધીકારે છે તે જ રીતે પોતે આવેલાં છે. તે તે-

વણુનો ભપકો સપકો છે. તેવણે આ વેલા એ-
ટલા બારી ભપકો કાઢેલો છે, કે વાંચનારી બા-
નુઓ, તમે કદી માનો નહીં કે એ પેલાં “ સ-
દાનાં માદાં ” અને કપાલે કાલા પાટા સાથ-
નાં હોધાબોધજ છે. તેવણની સાડી કાર-
ચોકી છે, તેવણનો પોલકો ફરેનચ ફેશનનો
સીવેલો છે, અને તેની ઉપર તીન્ની જડેલી છે.
તેવણનાં હાથમાં ડેશમી ઊંચો રૂમાલ છે, અને
એક નાનુક ચીનાઇ પંખા પણ છે ! તેવણના
ગજામાં સાત શેરનો માતીનો હાર છે. હાથમાં
માતીની બાંગરીજ માતર નથી, પણ હીરા-
ની વીટીપી છે. માયુંબાનું જાણે નામનેજ
ખાતર બાંધવું હોય તેમ માતર પા બાગ નેઠ-
લું બાંધોને માયાનો પોણો બાગ ઊંઘાડો રાખે
લો છે. વહી કપાલપર સોનેરી ટીલી ચોંટાડેલી
છે. કાનમાં ઊંચી જાતનું ચરીંગ લટકાવેલું છે.
અને એ સઘલાં કરતાં ખી અજાયબ સરખું
એ છે કે, તેવણે પગમાં પટલી અને ઊંચી ચે-
ડીનાં ખુટ પેહેડેલાં છે ! કહો કે ભપકાની એક
ચીજ તેવણે બાકી રાખી નથી; અને તેથી
તેવણ દોલીબાનાં હીરાંબાધ નહીં પણ કોઇ ન-
વલશા ગોરજની છોકરી જેવાં લાગે છે !

ગરીબ ખીચારાં હીરાંબાધ હુમેશાં ઘરમાં
ગોંધાઇ રહે તે કરતાં કોઇ દહાડો જરા ભપકો

સણકની દીકરીનું જરા કોઈં તો જુવો! ૯૯

સપ્તો અને ઠાઠમાઠ કરી ફરવા નીકલે તેને
મોટે આપણે અદેખાધ કરીશું નહીં. તેવણે
સાલે સીંગાર સજ્યાં તો બને, તેવણને મુખારક;
તેવણુ જોઈએ તો એથી બેવડો બપોલો કરવાને
મુખતયાર છે. પણ તયારે તેવણુ ખીજ બધરી
આ, જાઓ એવા બપોલો બજકે એથી આજો
બપોલો કરેછે, તેમની નીંદા શામોટ કરતાં હતાં ?
તેણીઆને કુપી પીખીને લકુંગી અને માથેથી
છેડો ઊતારી બેડલી બધરીઆ તરીકે કાંઠેરવતાં
હતાં? નાટક જોવા જવાનાં કામને નાચવા જ-
વાનાં કામ બરોબર ગણીને, જેણીઆ નાટક
જોવા જતી તેણીઆને તેવણુ ખરાબ બધરી કાં
ઠેરવતાં હતાં? જાણે એ તો હશે. આપણે એમ
સમજ્યે કે તેવણુના વીચાર હવે ફર્યા હશે. અને
તેવણુની હાલતમાં સુધારા થયો હશે, અને તે-
થીજ તેવણે આ નવો રસતો પકડ્યો હશે; અ-
ને જો તેમ હોય તો આપણે આઝાં દલગીર થ-
ઈશું નહીં.

હીલાખોધ નાટક જોવા આવ્યાં તે તો
આપણે ઉપર જોઈું, પણ તેવણુ ડોચુની સાથે
નાટક જોવા આવ્યાં તે આપણે જોઈું નથી.
શીરીનખાધ પોતાના બરતાર સાથે નાટક જોવા
આવ્યાં તે ઉપરથી કુદરતી સવાલ ઊતપન
થાય છે કે, હીરાંખાધ ડોચુની સાથે નાટક

જોવા આવેલાં છે? વાંચનારી બાનુએ હી-
મતથી કહેશે કે, તેવણ પોતાનાં મા અને બા-
વાની સાથે આવેલાં હશે. પણ નહી, તેમ
નથી. તેવણની સાથે નથી તેવણનાં મા કે નથી
તેવણના બાવા. તયારે કોણ છે? શું હિરાંબા-
ઈ એકલાં છે? ના; તેવણ જેવાં જીવાન, નાજી
ક, શરમાઉ અને “સદાનાં માદાં” બધરાંથી છેક
આ નાટકશાલાવેર એકલું કેમ આવ્યા? તયારે,
તેવણ કોઈ પોતાની સહી મીતરી સાથે આવ-
યાં હશે? ના, તેમ પણ નથી! તયારે શું
તેવણ કોઈ ભુત ખીસ સાથે આવ્યાં છે?

હવે વાંચનારી બાનુએને અધીરાઈ લા-
ગશે. તેમની અધીરાઈ નરમ પાડવા માટે હ-
મા જણાવી દઈએ છે કે, આપણું હિલામોઈ
તો મી. પેસતનશા પસતુની સાથે નાટક જોવા
આવેલાં છે. પણ વલી આ પેસતનશા પસતુ
તે કોણ છે? તેવણ એક ઠાઠમાઠ બરેલા અને
ચલેજીવ બલેજીવ કરતા જીવાનીયા છે. તેવણ
નાં માથાપર એક તરફ ઢલતો ફેંટો મેલેલો છે,
અને ગલામાં ગલેબંદ વીટાલેલો છે. તેવણની
આંખમાં સોનેરી કમાનનો ચશ્મો છે, અને
હાથમાં લેડીએને લાયકની વાડીંગ સટીક છે.
તેવણની છાતીપર સોનેરી ધડીઆલ દેખીતું
છે, અને બંને હાથની આંગલીઓમાં હિરા-

માણેકની તરણ તરણ વીટીઓ છે. પણ એ સ-
 ધલાંને શું લગાડીયે? તેવણ હીરાંબાઈના કો-
 ણુ થાય? તેવણ હીરાંબાઈના નથી સગા કે
 નથી વહાલા ; પણ હીરાંબાઈને ઘેરનાં એક
 આગલાં બાડુતના એક પુરા લાડકા છોકરા છે.
 લાંબો વખત ઘરમાં બાડુત તરીકે રહ્યાથી દો-
 લીબાનાં ઘેર સાથ પોતાનાં મા બાપ જો-
 ડ પેસતનશાને પણ ઘણો પડોસ પડેલો છે.
 તેવણના બાવા જરા સ્ત્રીક્રાસદાર છે, તેથી તેવ-
 ણુ આ રીતે તરીમતરાક થઈને ફરે છે. તેવણ
 જો કે મેટરીક્યુલેશનની પરીક્ષામાંથી ચાર વાર
 ફેલ થયલા છે, તોજી તેવણ ખી. એ. એ.
 ને એમ. એ.ના કરતાં પોતાને વધારે હુશી
 ચાર માને છે. તેવણ હાલ કંઈ ધંધો કરતા
 નથી; તેવણનો ખાસ ધંધો ઓગળીતાં પાલ-
 ખીતાંઓની મુલાકાત લેવાનો અને નાટક તથા
 તમાશા જોવા જવાનો છે. કોઈક કચરા નાટક
 મંડલીમાં તેવણ એકઠરનું કામ પણ માતર શો-
 કને ખાતર બળવે છે, અને ખીજ કેટલીક મં-
 ડલી વાલા સાથ બલતી પીછાણ ધરાવીને પો-
 તાને મોટી અગતના સમજે છે. તેથી મારકુટે
 અને કોઈ કોઈ વાર કાલાવાલા કરીને પણ તેવ-
 ણુ નાટકની ઓદાજઅથ દીકીટ મેલવી શકે છે.
 પણ આ નાટક મંડલી તો અહડતે વાંધેની છે.

તેમાંના ઢાંઢને પસરાવીને મીઠું પેસતનશા પસ-
તુ આદામખશ ટીકીટ મેલવી શક્યા નહી, તેથી
તેવણે શેકડા રૂપયા તોલીને ટીકીટ મેલવી છે,
અને તે પણ ફરસટ કલાસની છે. અલખતે તે-
ના રૂપિયા તેવણે પોતાના બાવાની હાથસે પો-
તાનાં ભોજાં માને અસતમપસતમ સમજાવીને
મેલવયા હતા. હીરાંબાઇ દરેક વાતમાં પોતાને
ઘણાંજ હુશ્યાર અને ડાહ્યાં સમજે છે, અને ફ-
રવા હરવાની રીતભાતમાં ભજાં ધનેતર ખઠરાં-
ની ઝાડખાપણ કહાડવાને ચુકતાં નથી, તોપણ
તેવણુ પોતાના દાખલામાં ગોયા તે સઘણું ભુ-
લી ગયાં છે, અને પેસતનશાની સાથે બેધડક
નાટક જોવા બિતરી પડ્યાં છે. નાટક જોવી પેલા
તેવણુ જો ઢપશ્રપ વાપરે છે તે પણ કંઈ ગંભીર
દીસવી નથી. જ્યારે શીરીનબાઇ અને સોરા-
ખશા પોતાની હાજત પરમાણે સગાજસમાં બે-
ઠાં છે, અને તેઓ સાદી રીતે બારીકીથી નાટક
જોય છે, ત્યારે હીરાંબાઇ ફરસટ કલાસમાં મુ-
ખરાતી જગાપર ભપકામાંજ બેસી ગયાં છે. તે-
મના હાથમાં આપેરા ગલાસ છે અને તેથી
તેવણુ વારં વાર નાટકના તખ્તા ઉપર તેમજ
નાટકના મેલાવડા તરફ ટીકે છે. જોડી વખત
પરદો પડે છે એટલી વખત તેવણુ ઉઠીને બાહર
જાય છે અને આઠસકરીમ, આહ, કાશી, કેક મ-

સલુકની દીકરીનું જરા કોડું તો જીવે ! ૧૦૩

કરન, બરાંડી પાણી, અને ખીજી ને મલી શકે તે માગમાં નાખે છે.

નાટક પુરો થયો, અને સમ્રાજાં ગિઠયાં, અતીઆર સુધી આ બંને નરણ ભાગ્યદાની નજર એક થઈ નહી, પણ હવે એક થઈ. એ વેલા શીરીનખાઈને લાગું કે હીરાંખાઈને ખાજા-વે. જોકે હીરાંખાઈ હજી પણ તેવણની ઘોર આદવાને બાકી રાખતાં નથી, અને હમણાં તે વણને જોતાંજ માડું ફેરવી નાખ્યું, તોપણ શીરીનખાઈનું દીલ તેમને ઘણે દીને જોયાથી તેમની તરફ માયાથી ખેંચાયા વગર રહ્યું નહી. તેથી તેવણે હીરાંખાઈને મજવા માટે સોરાખશા ના વીચાર પુછ્યો. પણ સોરાખશાએ તેમની આ ભાલાઈ માટે તેમને આ વેલા માતર શીખામણ દીધી નહી, પણ તેમને લગાર ડપેઠા આપ્યો, અને તે જોડે હીરાંખાઈ માટે ઘણેજ ચુ-એ દેખાડ્યા. એક તો હીરાંખાઈ પેસતનશા સાથે નાટક જોવા આવ્યાં તે સોરાખશાને પસંદ પડ્યું નહી, અને ખીજી તેમને એ લાગું કે, હીરાંખાઈએ તેમને સારી રીતે જોવા છતાં તેમને ખોલાવવાની કશી પણ દરકાર ન કરતાં આર માડું ફેરવ્યું. પણ એ કરતાંજી તેમને વધારે એ લાગું કે, હીરાંખાઈ બાહેરથી કેવો ખોટો દેખાવ કરે છે. ઘરમાં અને સગાં વહાલાં

ઝોનાં દેખતાં તેવણુ માંદાં અને હાલ હવાલ
થઈ જાયછે, પણ ખાહેર તેથી ઊલટીજ રીતે આ
વી રીતનો બપોરો સપોરો કરીને ફરેછે. જે કેટલી-
ક રીતખાંતને માટે તેવણુ વારંવાર શીરીનખાઈને
સતાવતાં હતાં તે પોતે બધડક ચલાવે છે. જાણે
દોલીખાનાં ધૂરમાંનાં સદાનાં માંદાં હીરાંખાઈ
અને આ નાટકશાલામાં આવેલાં હીરાંખાઈ જે
જુદાંજ હોય એવો તેમની હાલતમાં ફરક લાગે
છે. એ ફરકનું મુલ શું? કંઈજ નહી પણ હી
રાંખાઈની જે જાતની વલણુ. તેવણુ જેવાં ખા-
હેરથી પોતાને દેખાડવાની ડાશેશ કરે છે તેવાં
અંદરખાનેથી નથી. એવા સઘલા વીચારથ
સોરાગશા ધણુજ નાખુશ થયા, અને નાટક-
શાલા આગલ એક ઘડી પણ ન થોખતાં હીરાં-
ખાઈ જાય તેમની આગમજ શીરીનખાઈ સાથ
પોતાનાં ઘેર તરફ નીકળી ચાલયાં.

આપણે ઉપર જોયું તેમ હીરાંખાઈએ
મોટા બપોરો અને ઠાઠમાઠ સાથે નાટકની
ગોજ તો ધણી ભાગવી, પણ તે તેમને સદી ન-
હી. પોતાને પોતાના બાઈ ભાજાઈએ પેસત-
નશા પસતુ સાથે જોયાં તેથી તેવણુનાં દીલમાં
જરા લાગું ખરું, પણ તે થોડોજ વાર રહીયું,
કાંકે તેવણે વીચાર કીધો કે, “બાઈને ભાજાઈ
શું મારે ઘેર ગાડાં રેડાવેય કે હવે નહી રેડાવ-

શ્રી." તોપણ બીજું એક અભાગયું સાંઠક બની ગયું, તેનો ગભરાટ તેવણુ મુદલ બંધ કરી શક્યાં નહીં. તે સાંઠક એ કે, હીરાંબાઈને પેસતનશા સાથે નાટક જોવા આવેલાં જન્મ તેવણુ. ના બાઈ ભાજાઈએ જોયાં, તેમજ તેવણુનાં સાસુ સસરા, દેરાણી જઠાણી, અને વરે પણ જોયાં, કારણ તેઓ પણ સમ્રાજાં નાટક જોવા આવેલાં હતાં. એ બનાવથી હીરાંબાઈનાં દીલમાં ધણું લાગ્યું, અને તે વીશ તેવણુ ઘેર જતાંસતતામાં પેસતનશા આગલ બલાપો કીધો. અને એવો ગભરાટ દેખાડ્યો કે, જાણે તેથી તેવણુનો જીવ બગડી આવેછે. એ વાત પેસતનશાને લગાર બારી પડી. તેવણુ હીરાંબાઈને ધણી ખોલસ કરીને નાટક દેખાડવા લાવ્યા હતા, અને તેમાં તેવણુના જીવને ખુશી મલવાનો ભરસો આપ્યો હતો. તેને બદલે જ્યારે તેવણુ હીરાંબાઈને શિવટે દલગીર થયલાં અને ગભરાટમાં પડેલાં જોયાં ત્યારે કોઈની રીતે તેવણુને દીલાસો અને હીંમત આપવા માંડી. પેસતનશાની જીભ ધણી લાંબી છે અને તેવણુને માટી માટી પાતો કરતાં ધણી આવડે છે. તે મુજબ તેવણુ હમણાં હીરાંબાઈ આગલ તેમની અને પોતાની તરફનાં વાતો ચલાવી. તેવણુ ખાલ્યા કે, "હીરાંબાઈ, એમાં તમને ધા-

સતી રાખવાનું કશું કારણ નથી. શું એ મુજબ મરદ યોરતો સાથે ફરી હરી શકે નહીં કે ? તયારે સુધારો કેમ થાય ? તયારે જંગલો મડા કાંય એવી રીતે ફરેય ? એ તો સુધારાનું પે-હલું પગલું છે, અને મેં ઠેરાવ કીધાંય કે, ગમે એવા જોખમે પણ પારસી કોમમાં એવો સુધારો એકદમ કરી નાખવો.” હીરાબાઈ બોલ્યાં- “તે તો ખરું, પણ મારી ધાસતીનું કારણ જી-દુન્ય છે. આજ એક અઠવાડિયું થયું મારે સા-સરેથી મને પાછાં તેડાં પર તેડાં આવે છે, તે છતાં હું ત્યાં જાતી નથી, અને નહીં જાવાનાં કારણમાં એવું જણાવ્યુંય કે હું ઘણીજ સીક પડેલી છેજી ! પણ પેસતનશા, એથી તમે એમ ના જાણતા કે મેં એવું જોડું બહાનું કહા-ડ્યુંય. નહીં. હું ખચીતજ સીક છેજી, પણ ત-માએ ઘણીજ ખોલસ કીધી અને માએ પણ ખોલસ કીધી તેથીજ હું આજે જમ તેમ કરી નાટકમાં આવી.” પેસતનશા બોલ્યા- “હા હા, હું પણ એમજ કેહુંય. તમે સીક છેવો મોટેજ હું તમને ખોલસ કરીને નાટક જોવા લાવ્યો, કે તમારો જરા જીવ વેરાય ને દુખ બુલી જવાય. ધુરોપના મોઠા મોઠા ડાક્ટરોની ચોપડીઓમાં મેં વાંચેલું છે કે, જીભી માણસનો જીવ બગડે-લો હોય અને બેચેનીની ખીમારી હોય, તેને

સહકર્ત્રી દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવો ! ૧૦૭

હમેશ ઘેરમાં ગોંધી નહી રાખવું જોઈયે. તેને ઘુટથી બાહર ફેરવવું જોઈયે. તેને નાટકો અને તમાશા દેખાડવા જોઈયે તથા મધુર ગાયનો સંભલાવવા જોઈયે. નાટકના કાયદા બોધાઈ છે, અને ગાયનની અસર ફરેશતાઈ છે. આજનો નાટક ઘણો રમુજી અને વજી ગાયન સાથેનો હોવાથી મેં વીચાર્યું કે તે તમારાં દુખની એક અકસીર દવાઈ થઈ પડશે, અને ખરેખર તેમ બનવું જ પણ ખરું. જુવો તમારો ચેહરો નાટક જોવા આવવા આગમજ કેવો ફરિહા હોતો, અને હમણા તે ઊપર કેવી રવાની પરકાશે જ ! વાસ-તે, હીરાંબાઈ, તમારે એ વાતથી જરાબી ગભરાવું નહી. એ વાત તો આર તમારી તરફનાં જાણેય.” આ વાતથી હીરાંબાઈને જરા હીમ-ત આવી ખરી, પણ તે પુરતી નહી. તેણે બોલ્યાં—“પેસતનશા, એ સમજવું તો ખરું, પ-ણ હવે મને મારે સાસરે ફરીથી તેડાવશે તેનું કેમ ? તે મુવાંએ મને જોઈય એટલે વજી તેમ-નાં પેટમાં આગ સળંગશે, અને મને તેડાવવા-નું હડખું લઈ બેસશે. પેસતનશા, તમે એમ ના સમજતા કે હું સાસરે જવા માંગતી નથી. હું સાસરે જવાને તો તક્યાર છેજી, પણ હું શું કરું ? એક તો મુઈ મારી દેહ કઢેલી છે, અને બીજું તો મુવાં સાસરાંનો જીલમ ને સંતાપ

ભારી છે. એક તો હું જાતેજ મરી રેહીય તોમાં તે મુવાં મને એકદમજ ભારી નાખવા માંગેય.”

આથી પેસતનથાને ધણું લાગું અને તેવણે હીરાંબાઇને પોતાથી અપાયો એટલો દીલાસો આપયો. તેવણે કહ્યું કે, “હીરાંબાઇ તમે સાસરે જાવો તોમાં મને અડચણ કંઈજ નથી, પણ તમે નહીજ જાવો તો ખેલતર. એવી દરદી તખીયત સાથે ને એવા ભારે જીલમ વચે સાસરે જવું તે કરતાં દોજખમાં જવું ખેલતર છે. માટે જો તમારામાં જરાખી ડાહ્યપણ કે પોતાના કાજગરા જીવની કદર હોય તો તમા કદી સાસરે જશો ના. અને જો તે લેકો વધારે ફેરસ કરે તો તેથી જરા ખીહીશો ના. મારા ડાકટર ફરેંડ મીં ગોશતાસથા પાસે હું તમારી માંદગીનો સરટીફિકેટ દેલશો એટલી અપાવશ. પણ એટલુંજ નથી. જો તમારાં સાસરાં કંઈ કોરટ દરખાસની વાત કરશે તો વકીલની પણ હું પુરતી મદદ કરી શકશ. મીં તોપલદાસ વકીલ મારા જીવેજનનના ફરેંડ છે. તે સાથે દોરટના કલારકો સાથે પણ મને ધણો વગ છે; તેમની બલામણથી હું તમને કેસ પણ જીતાવી આપશ. વલી તમે જાણીને અજબ થશો કે હું પોતે પણ કાયદાની વાતમાં

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૦૮

ધણે પાહવરદો છેઉં ; પારસીઓના લગન ત-
લાકના ધારાની આખી ચાપડી મારે મોડે છે;
અને તેથી મારી ખાતરી છે કે, ધારા પરમાણે
તમારાં સાસરાંથી તમને તેડવાને કંઈજ ફારસ
કરી શકાય નહીં.” પેસતનશા પસતુનો સુધા-
રાની, કાયદાની, વહદકની, વીદવતાની અને
સંસાર નીતીની આ ઊમદા વાતથી હોરાંખાઈ
નો જીવ જરા ખુલે થયો; અને સાસરે નહો
જવામા પોતે તદન વાજબી છે, અને સાસરે
નહીજ જવું જોઈયે, એવી તેમની ખાતરી થ-
ઈ. તે જોડે પેસતનશા પસતુની એવી હુશ્યા-
રીથી તેવણુ છક થઈ ગયાં, અને તેવણુની વ-
ખાણુ પર વખાણુ કરવા લાગાં, અને એ-
ટલી નાની ઊમરમાં આટલી બધી ટોપના ભરી
ભરીને હુશ્યારી તેવણુ ક્યાંથી મેલવી લાવવા
તે મોટે પોતાની અજબબી દેખાડી હોરાંખા-
ઈની એવી વખાણુથી પેસતનશા પસતુ પોતા-
ને તદન ભુલી ગયા, અને પોતાની એક ચ-
તુરાઈમાં બીજી અરધી ચતુરાઈના ઊમેરો કરો
એવી તો દોડડ ચતુરાઈ દેખાડવા લાગા કે તે
જો ગધેડું સાંભલે તો તેને પણ ધધરીને તાપ
આવે !

પેસતનશા પસતુએ સમજાવેલી ડાહી
ડાહી વાતથી આપણાં હીટલાઓઈ સાસરે નહી

જવાના પોતા । અસલ ડેરાવમાં મળ્યુત થયાં તે આપણે આગલ જોયું; પણ આડીં વાંચના રી આનુઓનાં મનમાં સવાલ ઉત્પન્ન થશે કે, વલો આપણાં હીરાંઆઈનું સાસરું કીયું અને તેવણનાં સાસુ સસરાં શાણુ ? શું અરે અર હીરાંઆઈનું સાસરું તેવણ કહી છે તેવું કમળત છે ? હીરાંઆઈ, તેવણનાં મા, તેવણની ધરમની માસી અને તેવણની સહી મીતરીઓ એમ માને છે અરાં, પણ આપણને તેમ માનવાને કંઈ આધાર નથી. હીરાંઆઈને સાસરે કંઈ એકલાં હીરાંઆઈજ વહુ નથી. તેવણની દેરાણીઓ અને જોડાણીઓ પણ વહુઓ દાખલ છે. તેણીઓ ત્યાં પોતાને સુખી ગણે છે, અને કોઈવાર દુખની ફરવાદ કરતો જણાતો નથી. ત્યારે હીરાંઆઈનીજ ઉપર કાં ત્યાં દુખ પડે છે ? શું હીરાંઆઈનાં તેઓ દુશ્મન છે ? જો દુશ્મન હાય તો હીરાંઆઈને વારંવાર તેડાવવા શાનું કરે છે ? એટલાંજ ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ છે, હીરાંઆઈનાં સાસરાં તેવણ જણાયે છે તેવાં કમળત નહીં હશે. આટલું અરે કે, હીરાંઆઈનું સાસરું ગેર કાયદા અને મલાહજને ઘણાં સાચવે છે. સસરા તહરાસ વાલા છે, અને સાસુ કમળત નહીં તોપણ પાડવરડાં અને હીરાંઆઈને માથેનાં છે. પણ હીરાંઆઈના વર કેવા છે ?

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવો ! ૧૧૧

ભાગ બીચારાં હીરાંબાઈના વરના ! તેવણ થોડું ઘણું શીખેલા, જાતે સમજીને અને લાવકી-વાલા છે. તેવણ કમાગી અને ખમાગી છે. પણ તેવણ જાતે ઘણાજ કાંકણા, જરા ખરચેલ, એક-મારગી અને થોડું બોલા છે. હાલના વખતના જીવાનયાઓના જેવી ધરપજ, ઠાઠમાઠ અને આપલુસી તેવણનાંમાં મુદ્દલ નથી. તેવણનો આ સવભાવ અને હાલત તેમજ તેવણનાં ધરની હાલત એક બાયડીને સુખ આપવાને લાયક નહીં હોય એમ નથી. તેવણ પોતાની બાયડીને સુખ આપી શકે એવા છે. તોપણ હીરાંબાઈ સુખી થતાં નથી. તેનું મુખ્ય કારણ એ કે, તેવણને આ વર ગમતો નથી. તેવણ તેને તાપે રહેવાને પોતાની હુશીયારી અને પોતાના દરજ્જાનથી હલકું વીચારે છે. કોઈ કોઈ વાર તેવણ તેને “મુવો” પણ કહે છે, અને કોઈ કોઈ વાર તો કટકા વગીક મોરે છે. મોઠે બાયગે હીરાંબાઈની આ આર બાંજીને તેમને જર કરવાને તેમનો વર અશક્ત છે. તેમ હીરાંબાઈની સાલુ ઘેરહાજરી અને દુરોને લાંધે તેમને જર કરવાની તેને તક પણ મળતી નથી.

હવે જ્યારે હીરાંબાઈના વરે તેમજ સાસુ સસરાએ હીરાંબાઈને નાટકશાનામાં સાજાંસમાં બોયાં અને તેથી વલો એક પારકા પુરુષ સાથે

આવેલાં જોયાં, તયારે તેઓ વચ્ચે તેમને માટે નવેસરથી ચરચા ઉભી થઈ. તેમનાં ઘરમાં એ વાત, તકરારની એક માટી બાબત થઈ પડી. કોઈ કહેવા લાગું કે, “હીરાંબાઈને ફરીથી તેડું મોકલો.” કોઈ કહે, “નહી તેને નીવાડી મેલો. તેનું કદમ આપણા ઘરમાં નહીં જોઈએ. તે કંઈ હવે આવે નહીં. પચીસ વખત આવીને ઠરી નહીં તો હવે શું ઠરવાની છે. ઊલટી આપણાં ઘેરની ફજેતી થશે.” કોઈ કહે—“તેનાં નામ પર ધુલ નાખીને એકવાર ફરીથી તેડાવવી જોઈએ, ને ગદ્ય ગુજરી બુલી જવી જોઈએ, કારણ નહીં તેડાવવાથી તે વધારે નફ્ટ થશે, અને બહાર ભટકવા શીખશે.” કોઈ કહે—“મેં તેને તરણ ચાર વખત નાટકમાં જોઈતી.” કોઈ કહે—“મેં તેને પાંચ સાત વખત જોશી બરાડમણોને ઘેર જોઈતી.” કોઈ કહે—“મેં તેને સાત આઠ વખત વાડીવંતરે જોઈતી.” આ તકરારમાં જમ કેટલુંક ખર્ચ ખાત્રાવા લાગું તેમ વલી કેટલુંક રૂકા ચહડાવેલું પણ ખોલાવા લાગું. ખુદ હીરાંબાઈના વરને પુછતાં તેવણનો વીચાર એવો નીકળ્યો કે, “તેને નહીંજ તેડાવયે તે બેહતર. તેને તેડાવી તેડાવીને આપણે શું ફાયદો મેલવયો ? જમ જમ આપણે તેડાવયેછે તેમ તેમ તે વધારે પતરાળ કરેચ, અને જાણે આપણે

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૧૩

તેની કેવીએક ખુશામત કરતાં હોઠપે એમ સ-
મજ્ય. માટે હાલ તો થોડો વખત તેને કોઈ
નહી દેવામાંજ શોભા છે. તે ઠાકીને પોતાની
મેલે ઠેકાણે આવશે.” હીરાંબાઈના વરના વી-
ચારને ઘણાં ખરાં જણ મલતાં થયાં, પણ તેમના
બાવાનો વીચાર એવો થયો કે, હીરાંબાઈને
તેડાવવીજ જોઈએ. તેવણે ધીરજથી હીરાંબા-
ઈના વરને સમજવડું કે-“જો તેને તેડાવશું
નહી તો શવટે આપણનેજ નુકસાન થશે. નહી
તેડાવવાથી તે વધારે ખીખરી જશે, અને તે
પછી ઠેકાણે આવવી ભારી પડશે. આજે નહી
ને વરસ એ વરસ રહીનેખી તો આપણે તેડાવ-
શુંજ કેની ? તયારે હમણાંજ તેડાવીને તેને
સુધારવાની કોશિશ કરીએ તો કેવું સાઈ ? વડા-
ઓની કેહેવત છે કે પગમાંનું ખાસડું પગમાં
રાખેલુંજ સાઈ. માટે મારો વીચાર તેને તેડા-
વવાનોજ છે, અને હું તેડાવવા વગર રહેવાનો
નથી.”

હીરાંબાઈને સાસરે સરવે કામો તેમના
સસરાંતા હોકમ મુજબ થતાં આવયાં છે, તેથી
અંતે તેવણના ઠેરાવની સામે હીરાંબાઈના વ-
રથી કે ખીજ કોઈથી વાંધો લેવાઈ શકાયો નહી;
અને અંતે હીરાંબાઈને તેડું મોકલવામાં આ-
વડું. તેના જવાબમાં પેહેલાં તો હીરાંબાઈએ

સીકનું બાણનું કહાડીને ના કહ્યું; અને તેથી ફરીથી તેડું માકલ્યું. છેલે સારાં સારાં માણસો-ને વચ્ચે નાખ્યાં; પણ ના, હીરાંબાઈએ સાસરે જવાને સાફ ના પાડી. તેવણુ એટલેવેર બોલયાં કે, “ જીવતાં જીવત બસતે જવશ, પણ સાસરે નહી જવશ.” તેવણનાં મા પણ એમજ બોલવા લાગાં. તેવણે કહ્યું કે, “મને કંઈ મારી દીકરી ભારી નથી. એવી સલુકની દીકરી તો હું સતરસો રાખું. એ કંઈ મારી દીકરી નથી પણ દીકરો છે. એની મદદને મુવેલી ખમું પણ સાસરે ગયલી નહી ખમું.” એનો બહોળો એક બુઢાં ડોસાં, જેવણુ છેલ્લી વેલા હીરાંબાઈને સાસરેનું તેડું કરવા આવેલાં હતાં, તેવણે બરાબર વાલ્યો. તેવણે કહ્યું કે, “આ, લેરે માય, પણ તયારે દીકરીને ઘેરમાં રાખી મેલી તેનું શું આંકણું ભરવાના છેવો કે? જ્યારે દીકરીને ઘરમાંજ રાખવાનાં હતાં તયારે પરણાવી શું કરવા? કુમારી રાખીને જોગણજ કાંની બનાવી!” આથી હીરાંબાઈને અને ધનબાઈને જખરદસત ચઢકો લાગ્યા. તેઓએ આ ડોસાને ગાલે ગાલે ઘોઈ ફેરી નાખીને તયાંથી બીબી પુષ્પડીએ નહસાડ્યાં. પણ તેના કીના એ ડોસાંએ બરાબર લીધો. તેવણે હીરાંબાઈને સાસરે જઈ મીઠું મરચું બબરાવીને એવી

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૧૫

વાતો કીધી કે, તેઓના સસરાનો મીઠાજ હા-
થયા ગયો, અને તેવણે ફરીયાદી માંડી હીરાં-
ખાઇને પોતાને ઘેર લાવવાની તક્યારી કીધી.

હિલ્લાખોઇ સાસરે નહીજ આવવાથી અને
સામી પતરાજી કરીને સાસરેનાં તેડાને અપ-
માન કરતાં રહ્યાથી, તેવણના સસરાએ અંતે
ફરીયાદી માંડીને તેમને તેડવાનો ડેરાવ કીધો ખરો;
પણ તેમ તેઓ કરે તે આગમજ તે વાતની ખ-
બર ખાડરો ખડારથી દોલીયાને પડી. દોલીયાજ
તે ઘણા રાંક છે. તેવણ સરકારને ખારણે જવાની
વાતને માતને ખારણે જવા ખરાખર ગણે છે,
અને આપ જનમમાં તેવણે કોરઠનું ખારણું દી-
ઠેલું નહીં, તેથી તેવણ આ વાત સાંભલી ગભ-
રાઇ ગયા. તેવણે લાગતા વલગતાઓની સ-
લાહ લેવા માંડી, તેમાં સરવે સંમજી લેકિ ત-
રફથી એકે અવાજે કહેવામાં આવ્યું કે, “ હી-
રાંખાઇને સાસરે માકલવીજ જોઇયે, અને તે
સાસરે નહી જવી એ ઘણી હીનપસવી ભરેલી
વાત છે.” આથી દોલીયાએ હીરાંખાઇને સા-
સરે જવાનો હુકમ કીધો. પણ ધનખાઇજી
તેની સાંમિ થયાં. જ્યારે દોલીયાએ કહ્યું કે,
“કોરઠ વેર કુલેલી કરીનેથી તો જશે” ત્યારે
ધનખાઇજીએ છાતી ઠોકીને જવાબ દીધો કે,
“કંઈ નહી ! કુલેલી બલેલી થાય નહીં. આ-

પણી બાજુએ અખાઈ રહ્યા પેસતનશા પસ-
તુ કેવા છે ? તેવણ સરકારમાં લડીને આપણને
જીતાવશે, અને હીરાંબાઈના વર તથા સસરાને
સજા કરાવશે.” પેસતનશાનું નામ સાંભળતાંજ
દોલીબાનો મીઠાજ ગયો. તેવણ તેને થોડી
ધણી ચોપરી કહાડીને જણાવ્યું કે, “ તે કમ-
ખાતની પોતાનીજ ઉપર રોમલા મારવાડીએ
રૂપીયા પાનસોની ‘ડીકરી’ મેલવોચ, અને તેને
માટે તે પોતેજ નાહસતો ફરેચ તો તે આપણને
શું મદદ કરનાર છે.” આ વાતને હીરાંબાઈએ
મસખેરીના કરતાં વધારે વજન આપ્યું નહીં.
તેવણ પોતાની માની કુમક ઉપર પોતાની હડને
વલગીજ રહ્યાં; અંતે દોલીબા અને તેઓ વચ્ચે
એ બાબતમાં મીનાકેસો થઈ પડ્યો. પણ તેથી
બી દોલીબાએ પોતાનો વીચાર ફેરવ્યો નહી.
તેવણને લોકો ઘોંક ઘોંક કરે છે કે હીરાંબાઈને
સાસરે મોકલો તેથી, તેમજ હીરાંબાઈ સાસરે
જાય તો શીરીનબાઈ તથા સોરાબશા પાછાં પો-
તાનાં ઘરમાં આવી શકે એવો વીચાર હોવાથી,
દોલીબાવાએ સઘલા ભાગે હીરાંબાઈને સાસરે
મોકલવાનોજ ઠેરાવ રાખ્યો.

વાંચનારી બાનુએ જાણશે કે, આથી
હીરાંબાઈના ઉપાય ખુરી ગયા હશે. પણ નહી.
હજી એક ઉપાય તેમની પાસે બાકી છે. તે શું ?

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવો ! ૧૧૭

તે તેવણની માંદગી ! અંતે તેવણે પોતાના પેલા કાલા પાટાની મદદ લીધી, અને તે પાટો માથે બાંધીને ધમ દધને પાછાં સીક પડી ગયાં. હવે કરવું કેમ ? સામા દોઝીબાના ઉપાય આપી તો ખુટી ગયા. પણ તેથીબી તેવણ પાછા હટ્યા નહીં. તેવણે અંતે પોતાના સાલા નશરવાનજી, તે હીરાંબાઈના પેલા જાણીતા મામાની મદદ મેલવવાની જરૂર જોઈ. અને તેમની મદદ લીધી. મામા જરા પોંડચેલી ખુટી છે, તેથી તેવણે લાગણી એક અકસીર ઉપાય હીરાંબાઈની માંદગી તોડવાનો શોધી કહાડ્યો. તેવણે પોતાના એક જોલખીતા ડાકટરને હીરાંબાઈને લગતી સમ્મલી કહાણીથી વાકેફ કીધો, અને તેની સાથે આગલથી યુક્તી કરી રાખી, તેને લઈ હીરાંબાઈ પાસે તેમની માંદગીમાં તેમને જોવાની મસે આવયા, અને પોતે સાથે લાવેલા ડાકટરને કહ્યું—“ડાકટર સાહેબ, મારાં બેનની દીકરી બીચારી સદાની માંદી ને માંદી ચાલેય, અને એને સારી કરવામાં ઘણા ડાકટરના ઉપાય રદ ગીયાય, માટે મેહરબાની કરી તમે જરા એવણને હલુ રહી તપાસીને કંઈ લાગુ પડતો ઉપાય દેખાડો તો તમારો ઉપકાર જનમ સુધી બુલીશું નહીં.” આ ઉપરથી ડાકટરે હીરાંબાઈની નાડ એક હાથમાં પકડી ને બીજા હાથે

પોતાનું ઘડીયાલ પકડ્યું, અને ખુબ ડોલા
 ઝાસી ઝાસીને અને ડોક ધુનાવી ધુનાવીને
 બહુ ખારોકીથી નાડ તપાસવા માંડી. નાડ
 તપાસી રહીને તરતજ દોડતો માણસ મોકલીને
 પાલખીમાંથી ભુગલી મંગાવી; અને તે વટે હી-
 લાંખાઈને ધુમ તપાસ્યાં. પછી ખરડાપર અનેળી
 ને ફેકાણે આગલાં મેલીને ખુબ ડોક્યાં. વલી
 જરા ઊભાં રહી વીચાર કરીને તેવણના ડોલા
 ચીરી ચીરીને જોયા. પછી માથાંની નેસો ત-
 પાસી. તે પછી ફેટલી દવા કોધી અને ફેટલો વ-
 ખત થયો લીધી, તે ખુબ ખખરાવી ખખરાવી
 ને પુશ્યું; અને છેલે પોતાનું મત આપવા લા-
 ગા. “જોવાની નસરવાનજી, દરદ છેળી ને નથી
 બી. એક લેજે ગણો તો મોટું દરદ છે; અને બી
 ને લેજે ગણો તો દરદનું નામબી નથી. પણ ને
 છે તે એ; એનો ઉપાય થવો જોઈયે. એ તો
 તમે લોકોએ આટલો વખત ચલાવ્યા કીધું,
 અને જાદાના હોકમથી કંઈ ઝોરનું દાર નથી
 થઈ ગયું તે સાચું છે. પણ હવે એનો ઉપાય
 જોમ અને તેમ જલદી થવો જોઈએ. તે કાંઈ દ
 વાનો નથી; તેમજ તે કાંઈ ઝોરાકનો નથી;
 અને વલી તે કંઈ હવા ફેરફારનો નથી. તે
 ઉપાય એકજ છે અને તેજ લેવાય તો સાચું.
 નહીતો એમાંથી ઘેલાપણું નીપજશે.” એમ

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુગા ! ૧૧૯

કહીને નશરવાનજનો હાથ પકડીને જરા દુર લઈ ગયા, અને ડોલા ચડાવી અને ડોક બુનાવીને વાતો કીધી, હાથ ઉપર હાથ અકાડ્યા, કાનપર પડ્યા, આંખો મારી, ને તરેહવાર કોઠો કીધાં. પછી જને જણા હીલ્લાખાઈ આગલ આવયા. મામા ડાકટરને કહે “તમે ખેલો,” ડાકટર મામાને કહે “તમે ખેલો.” એમ ગોલા લડાઈ કરીને આખરે મામાએ ડાકટરનેજ ખોલાવયા. ડાકટરે તેમ તેમ જીભ કરડી કરડીને ખોલવા માંડ્યું. “જોવાની પિલેન, દરદ દરદમાં ફેર છે. ફેટલાંક કેમ સારાં થાયછે, અને ફેટલાંક કેમ સારાં થાય છે. તમારે માટે મને ‘પીજો કોઈ ઇલાજ દેખાતો નથી, અને હું જે ઇલાજ ખતાજીછું તેમાં જો કોઈ ‘પી બારે કામિલ ડાકટર વાંધો લે તો તમા કહેા તે હું કરી આપું! એ નો ઇલાજ એ છે કે તમાએ સાસરે તમારા ધણી જોડે રહેવું જોઈયે.” હીલ્લાખાઈના ડોલા ઉપર ચડી ગયા. તેવણે જોયું કે આ તો ગલે કુચા મારવા જેવો ઇલાજ નીકલયો. તે ઉપરથી તરત તેવણે ‘પી પોપટની માફક ખોલવા માંડ્યું. “હા, ડાકટર તમે કહેાચ તે ‘ખર’ હોસે; પણ મને તે ઉપાય લાગુ નથી પડતો. તમે કહેાચ કે મારું દુખ સાસરે જવાથી મટી જશે, પણ હું તો જ્યારે ‘પી સાસરે જવુંચ ત-

વારે મારું દુખ સામું વધેય. તેથીજ હું સાસરેની જવાને પીહુંય. બાકી બાવા! સાસરે જવા વગર કંઈ છુટક છે? મહીરે રહેવામાં કોણ રાંડનું દલદર શીટુંય કે મારું શીટું? બધો જનમારો તો સાસરેજ કહાડવાનો; મહીરું ઘેર તો થોડા દહાડાની ધરમસરા છે.” ડાકરને નશરવાનજી મામાએ પાઠી બણાવી રાખેલી હતી, તેથી હીરાંબાઈની આ જમાનદરાજી સાંભળી તેવણુ ગભરાઈ ગયા નહી. તેવણે થડે પેટે પાછો જવાબ દીધો કે-હીરાંબાઈ, તમારું ડાહપણ જોઈ હું તમારી ઊપર આફરીન કરુંય. તોની તમાનાં એ વીચાર ખામી બરેલો છે. સાસરે જવાથી તમારું દરદ વધેય એ તમારો વીચાર ખરો નથી. તમારે ડાકરનાં મતને વધારે વજન આપવું જોઈયે. ઘણી દવાઓ ખુબ લાંબી મુદતેજ કાયદો કરેછે, તેમ એમાંની છે. વાસ્તે તમારો વેહેમ તમારે કાહાડી નાખવો. બધરાંઓની દવાદાર કરતાં મારો જનમ ગયો છે. પણ સાસરે જવાથી બધરાંનું દુખ તમારા જેવા કેસમાં વધે એમ મેં કદી જોયું નથી. વારું એકબારગી હું કબુલ કરું કે સાસરે જવાથી તમને દુખ થાય છે; તો કેહેવો, મહીરે રહીને તમે ક્યાં સુખી રહ્યાં છો? અહીંની તો તમે સદાનાં માદાંજ

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૨૧

ચાલો છો. તે કરતાં બેહેતર કે પોતાને સાસરે જઈ પોતાનાં દુખનાં નીવારનની આશા તો રાખવી. મારી ખાતરી છે કે, એજ ઉપાયથી તમારું દુખ મટી જશે, અને જો કદાચ નહીં નોકલી જાય તો પછી આપણે ક્યાં દુર ધ્રુવે?" ડાકટરના આ બોલવાનો ઊતર હીરાંબાઈ વાલે તેટલે નશરવાન છ મામા બોલી ગઈયા—“ડાકટર સાહેબ, પણ હીરાંબાઈ ક્યાં સાસરે જવા ના કહે છે? એવળુ જવાને તો ખુરી છેજ, પણ એવળુનાં મનમાં એજ એક ખોટો વહેમ ખેસી ગયોય કે ત્યાં જવાથી દુખ વધશે. પણ તમે ડાકટર છેવો, અને તમે જો ખાતરી આપો કે એવળુને સાસરે જવાથી દુખ નહીં પણ સુખ થશે, તો પછી એવળુને કંઈ અડચણ નથી.” ડાકટરે પાછું બાશણુ શુર કીધું; અને એમ કરીને હીરાંબાઈની જીભલી તદ્દન બંધ થવાની ફરજ પાડી. તેવળુ પોતાનાં મન સાથે બોલીયાં કે—“આ ભસતે ગીઆઓ તો મારી જી થઈ લાગાય, તે કંઈખી કરી સાસરે માકલવા વગર રેહવાના નથી. વાસતે હવે તો હા કહીને કાસર પઠાવવી. એક વાર સાસરે પણ જવું, અને ત્યાં જઈને હુમ માંદું પડવું! પછી એ મુવાઓ શું કરવાના છે? પોતાની મેલે મને પાછી મરોરે બોલાવવી પડશે. હું ખી

તો ખરી કે એકવાર સાસરે જઈ ત્યાં એવી તો માંદી પડું કે એ મુવાએ ખુબ જુઠા પડે !” એવા વીચાર કરી તેવણે જવાબ દીધો કે, “ડાકટર સાહેબ, તમારો જ્યારે એવોજ વીચાર છે, અને મામાજીની એવીજ મરજી છે, ત્યારે હું કંઈ વધુ કહી શકતી નથી. જેમ તમે કહેશો તેમ કરવાને તક્યાર છું, પછી મારાં નસીબમાં જે કંઈ થવાનું હશે તે થશે.”

હીરાબાઈ જેવાં સાસરે જવાને કબુલ થયાં કે નશરવાનજી મામાએ ઢીલ નાખવામાં ડાહપણ જોડું નહી. તેવણે એકદમ ઉઠી બાહરે જઈને એક રેંહકલો કરી લઈ આવ્યા, અને હીરાબાઈને કહ્યું “આલો દીકરી જોઠા ! હું પોતેજ તમને સાસરે મેલી આજિંદુ. ત્યાં હું તમારાં સાસુ સસરાંને તમારી તરફથી ઘણો દમ ભરાવશ, અને તમોને કોઈ ખોટી રીતે હેરાન નહી કરે તેનો પુરતો બંદોબસત કરશ.” ગરીબ ખીચારાં હીરાબાઈ કાંસતાં કુસતાં જીઠીયાં. મુગાં મુગાં કપડાં બદલો તક્યાર થયાં. ગુપચુપ રેંહકલામાં ખેઠાં. ગલે ગાંઠ ને માંડેડુઆ! રેંહકલો ખરખર કરતો આગલ વધ્યો, અને આપણાં ધનબાઈજીની “સલુકની દીકરી” હીરાબાઈ વરસોની મુદતે સાસરે સધાવ્યાં! કોઈ એવજીને નજર ના લગાડ્યો હો!

પાંચનારી બાઈએ કદાચ વીચારશે કે, ચાલો હવે સમ્રાજી ઢંકાઈ ગયું. હીરાંબાઈ સુધરી ગયાં હશે. તેવણુ ઠરીને સાસરે રહ્યાં હશે. પણ નહીં ! એટલી ગિતાવલ ના કરે. જરા ધીરજ ધરીને જીવે. હીરાંબાઈ નો કનાં મારયાં સાસરે ગયાં તો ખરાં. મામાની ધાકથી તયાં રહ્યાં પણ ખરાં. પણ નવે નીશાલયો નવ દહાડાનો; તેમ આપણી આ નવી વહુ પણ નવ દહાડાનીજ ઠરી. બરાબર નવ દહાડા થયા નહીં તેટલે તો હીરાંબાઈને પોતાનું ઘેર યાદ આવવા લાગું. તયાંની મોજ અને મકરકુંદી હાથે ચણડી આવી. પોતાની સહી મીતીએ યાદ આવવા લાગી; અને પોતાની પેલી ધરમની માસી કાકીએ પણ યાદ આવવા લાગી. તેથી તેણે પોતાના અસલી ચેન-ચાલા પાછા શરૂ કરીયા. આજે તેણે નરણનું દુધ પડ્યું; કાલે તેણે દેરાણીએ ગાલ દીધી. પરમ દને તેણે પરજોડાણીએ ચીઠી દારા બાલીયા; ચોથે દહાડે તેણે પર સાસુનો જીલમ પડ્યો; પાંચમે દહાડે તેણે સસરાએ તાનો માર્યો; છઠે દહાડે તેણે દેરે ધમકાવ્યાં. સાતમે દહાડે તેણે જોડની નજર લાગી; આઠમે દહાડે તેણે ધણીએ માર્યાં. નવમે દહાડે તેણે ચણના ગાડ ગિપરથી તુટી પડ્યાં;

દસમે દહાડે તેવણુને ખસખસની ઠેસ લાગી. અગીયારમે દહાડે તેવણુને જીવ બગડયો; બારમે દહાડે તેવણુને સાસરાના ધરમાં ભુતના ચાલા માલમ પડ્યા. સાડા બારમે દહાડે તેવણુને ખાવાનું ઓછું પડ્યું; તેરમે દહાડે તેવણુનાં બાણમાં “કરામત”નો શતો દોરો જણાયો. ચત્તીસમે દહાડે ધુલ થયું; પંદરમે દહાડે પથરા થયા. સોલસમે દહાડે પાહણુકા થયા; સતરમે દહાડે બોખાર આવી. અઠારમે દહાડે તાપ આવી; ઓગણીસમે દહાડે તાહાડયો ચહાડયો. વીસમે દહાડે તો આખાદ ખાટલે પડ્યાં, અને આ રીતે સાસરે જઈને માદાં પડવાના પોતાના બોલ છેલે સરવાલે ખરો પાડયો ! જીવોરે આ હાખાહાખો આ સોંગ !

વાંચનારી બાહાઓ કદાચ અદેસો કરતી હશે કે, આવાં આવાં આફત ખીચારાં દુખી હીરાંબાહ ખમે છે તેની વાત તેવણુનાં વહાલાં માતાજી જાણતાં નહીં હશે. પણ તેમ નથી હો. તેવણુનાં મા બધું જાણે છે; સમજી દર ધડીએ ને દર પલે તેવણુને ખબર પડે છે. તે જાણવા માટે બંને મા દીકરાં વચે “રામા” અને “કાસમ” દોડતાજ રહ્યાછે. ચીઠીઓ લાવવા લઈ જવાને કાસદો ચાલુજ છે. હવે જ્યારે પોતાના પેટનીજ દીકરી-તેખી વહી “સ

સલુકની દીકરી ”-ની મધ્ય ઊપર આવી આવી આકૃત વીટે, તે કંઈ માયથી ખમાય ? કદી નહીં. ધનબાઈજીનું કલેજી તો બલીને ટાપ-લોજ થઈ ગયું. તેવણે હીરાંબાઈને પાછાં તેડાવવાને નોતરાં શરૂ કર્યાં. અને તેથી જ્યારે વલણું નહીં, ત્યારે પોતાના બાઈ નશરવાનજી (તે આપણા હીરાંબાઈવાલા મામા) ને ત્યાં જઈ તેમની સાથે ચીકડાં ફાડવા મંડી ગયાં. તેવણે કહ્યું કે, “મારી સુના રૂપાની દીકરી તમારે લીધે ફાંસમાં પડીય. તેને અતર ધડી નેવીને તેવી પાછી લાવી આપો. નહીં તો હું મારો જીવ આપી દેવશ.” નશરવાનજી મામા તુરત આ વાતને બિંદ પામી ગયા. તોપણ દાવ સંભાલી લેવાના હેતુથી તેવણુ તુરત પેલા હુશ્યાર ડાકટરને લઈ હીરાંબાઈને સાસરે ગયા. પણ ત્યાં તેવણુ જોય શું ? હજી તો તેવણુ ધરમાં પગ મુકે તેટલે હીરાંબાઈની કહાણી કીરતની જથાખંદ વાતો તેના કાનમાં રેડાવા લાગી. જ્યારે તેવણુ હીરાંબાઈની પાસે ગયા ત્યારે વલી જીદોજ સોંગ જોયો. હીરાંબાઈએ એવો દેખાવ કર્યો કે, જાણે ને વખત જાય છે તેમાં આંખ વીચી નાખવાનાં હોય ! પણ એણીગમ મામા અને ડાકટર પડ્યા ! ડાકટરે ધીરે રહીને નાર તપાસી અને ઠોકી ઠાકીને મત આપ્યું કે

હા જરા નબલાઈ થઈ છે; પણ માંદગીમાં કાંઈ દમ નથી. એમને હું એવી દવા આપશ કે કાલનાં કાલ ઘોડા જેવાં થઈ જશે. પણ હીરાં-ખાઈએ તે વાત માનવાને ધસીને ના પાડી. તેવણ બોલ્યાં કે, “જો મને અહીંથી તુરત લઈ જશો નહીં તો હું નહીં જાણતી કે હું એવીસ કલાકખી કાહાડશ. વાસતે જમ તમા મને ખાં-હસ કરીને અહીં લાવ્યા તેમ તમાજ કંઈખી કરીને પાછી લઈ જાવો.” જમ જમ ડાકઠર હીરાંખાઈની માંદગીને નાની કહે તેમ તેમ હીરાંખાઈ ટકા વધારીને તેને આસમાન જેવી મોટી દેખાડે. અતે તેમને સમજાવી પટાવીને તથા દવા આપીને ડાકઠર તથા મામા પાછા ફર્યા. તેમની વલણ ઊપરથી હીરાંખાઈએ જોઈ લીધું કે, આટલો બધો માંદગીનો દેખાવ કરવા છતાં મામા કંઈ પાછા મહીરે લઈ જાય એમ નથી. તેથી તેવણે લાગલો “કાસમ”ને પેગામ આપી પોતાનાં મા પાસે દોડાવ્યો, અને તેમને કહેવાડું કે, “જો તમે પોતે મને તુરત આવીને નહીં લઈ જશો તો હવે હું જેર ખાઈને પણ મરી જવશ.” આ પેગામ સાંભળતાં જ ધનખાઈએ હવેરાં ખાવરાં બની ગયાં, અને કોઈની પણ દરકાર ન કરતાં પોતે જાતે જઈ લડી વહડીને પોતાની “સલુકની દીકરીને” પાછી

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૨૭

પોતાને ઘેર લઈ આવ્યાં. અલબત્તે, સંભાળી તપાસીને, આખી ને આખી, અને તેખી આ ગલ્લનીજ પેઠે રેહેંકલામાં બેસાડીને !

વાંચનારી બાઈએ શું ધારણે ? આથો હીરાંબાઈને સાસરે શું દલગીરી ફેલાઈ હશે ? નહીં; કાંઈજ નહીં. તેઓ બાપડાં તો એક પીડા માંથી છુટાં. હીરાંબાઈ તેમની સાથે સતર દહાડા રહ્યાં, તેણે સાડાસતર હજાર તેમની ઊપર કહાણી પાડી રહ્યાં. કહો કે તેમને દાંતમાં આસડું આપ્યું. તેથી તેવણુ પોતાની મેલેજ પઠ્યાં તે માટે એાર તેઓ તો ખુશી થયાં, અને ઘણા દહાડાને દમ નાખે ચહડી રહ્યો હતો તે હવે બરોબર બાહેર કાહાડવા લાગાં. તેઓ સમજ્યાં કે થડે પાણીએ કાસર પટી. હીરાંબાઈ કંઈ નવું જીનું કર્યા વગર આટલુંજ રમખાણુ મચાવીને પઠ્યાં તે માટે તેઓએ જાદાના શુકરાના કીધા. તે જોડે તેઓએ કાન ચીમતી તોખા હ તોખાહ કરીને ઠેરાવ કીધો કે, હવે ફરીથી હીરાંબાઈનું નામ લેવું નહીં.

આર દીનનું આંદરણું કરીને આપણું હીરાંબાઈ આ પરમાણે પાછાં ભર્યાં પુર્યાં પીયર આવ્યાં. ઘેરમાં અને મોહલામાં હોહા થઈ રહી. મોહલાનાં લોકો જાવા નીકળ્યાં, અને ઘરનાં બર ભાડુતો-પેલી ધરમનો માસીઓ-દીલાસો

આપવા આવી; અને તેવણનાં સાસરાંએ તેવ-
ણપર જીલમ ગુજારીયો તે માટે તેને ગાલે ગાલે
ઘોઘ ફેરી નાંખ્યું ! તે જાડે તેઓ આપડાં શીરી
નખાઈને પણ ગાલ દેવા લાગ્યાં, કારણ ધનખાઈ
જીની તકરાર અને ખચાવ એવો છે કે, શીરીન
ખાઈએ હીરાંખાઈનાં સાસુના કાન બરીને હીરાં-
ખાઈનું ધાન ભાજ્યું ! એ રીતે મહીરે ઘેર આ
વયા ખાદ, મહીનો ખે મહીના તો હીરાંખાઈએ
પોતે માંદાં છે એમ કરીનેજ કાઢાડ્યા. તે પછી
જરા જરા સાળાં થઈ ફરવા લાગ્યાં, થોડો વખત
તો તેવણે પોતાનાં ભાઈ ભાભા અને દુશ્મનો
ને વગોવવામાં અને તેમને ગાલે ઘોઘ નાંખવા
માં કહાડ્યો. પણ તેમાં તેમનું કશું વલણું નહી.
તે પછી તેવણને માટે કંઈ ખાસ કામ રહ્યું ન-
હી. તયારે શું તેવણ અમસયાં ખેસીને માકડ
મારે ? ના નહી-તેવણે કંઈ મોટું કામ માથે બે
ઠાવી લેવું જોઈયે. તે કામ તેવણે મહા મેહનતે
શાધી કહાડ્યું. તેવણનાં મનમાં આવ્યું કે ખા-
વાની સઘલી દોલતનાં તેવણે એકલાંએજ વારે
સ થવું જોઈયે. અધુરો તે પુરો વલી એ પવન
તેવણનાં મનમાં બરાયો તેનું કારણ પણ તેવણ
પાસે તથ્યાર છે. તેવણ ફેરવા લાગ્યાં કે, “દીક-
રાએ આપને ઘરડે ઘડપણ કંઈ મદદ કીધી ન-
થી; તેણે જીદો રહી માઆપને તજ દીધાં, માટે

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જુવો! ૧૨૬

આપની દોલત મીલકત પર તેનો કશો હક નથી. સઘણો હક મારો પોતાનોજ છે, કારણ મેં પોતાનો આખો બવ આપનાં ઘરમાં કહાડીને આપની સારવાર કરી છે! વહી એવુંજ મત પેલા મી. પેશતનશા પસતુએ પણ પોતાનાં ધારા શાસ્ત્રમાંથી આપણું એ જોડે વહી હીરાં-બાહએ ખીજી તકરાર એ રજુ કીધી કે, “મને સાસરાંના કે ધણીનો કંઈ આધાર મલે નહી, ત્યારે કેહેલી બાઈ બાવરીનું થાય શું? માટે જીંદગી સુધીનાં મારાં ભરણ પોશણ માટે આપની દોલત મનેજ મલવી જોઈએ, અને પડી રહેવા માટે આપનું ઘેર પણ મનેજ મલવું જોઈએ. દીકરો તો મરદની જાત છે-રહતો કમાતો પુત્ર છે-તેની કંઈ શીકર નહી !

આપની માલ મીલકતનો વારસો દીકરાને આપવાને બદલે સમુલગો દીકરીનેજ આપી દેવાની હીરાંબાહની વાત ધનબાહજીનાં ધ્યાનમાં તુરત ઊતરી. તેથી તેવણ તે વાત દોહીબાનાં મનપર ઠસાવવાની યુક્તિ પેહલે આડકતરી રીતે કરવાં લાગાં, અને તેમાં જ્યારે કંઈ વલણ નહી ત્યારે સીધી રીતે તેમ કરવાં લાગાં. તેવણની આહુ કોશિશથી અંતે એ વાત, જોકે સઘણી તો નહીજ તોપણ થોડીખી, દોહીબાનાં જુદાં બેજાંમાં ઉતરી. તેથી દોહીબાએ એવો

વીચાર કીધો કે, ખંનેને-દીકરાને તેમજ દીકરીને-સરખે ભાગે સમ્મલું વેહેંચી આપવું. કે કંકાસ મટી જાય અને વાંધાનો છેડો આવે. પણ તે જોડે તેવણને શીરોનખાઇ, નાજાં અને ખુસર હાથે ચડી આવ્યાં. તેમની તરફ તેવણનાં દીલમાં જે અતીસય પયાર છે તે આ વેલા એક દમ ઉભરી નીકલ્યો. તેથી તેવણે એવો પણ વીચાર કીધો કે, તેમનું પણ કંઈ જુદું નામ પાડવું. એ વીચાર પોતાનાં મનમાં નકી ફરીને તેવણે ધનખાઇજીને જણાવ્યો. ધનખાઇજી પેહેલે તો એ વીચારનો સામે થયાં, પણ જ્યારે દોહીખાએ નરમાસથી અને તકરારથી સમજાવ્યું ત્યારે તેવણે તે વીશે ઝાઝો વાંધો લીધો નહી. તેવણે એટલુંજ બોલીને વાતનો છેડો લાવ્યાં કે, “મારી દીકરી જીવે જાગે તયાં સુધી સુખી સુખચારી રહે, એટલો ખંદોખસત થયો તો મને જાણે બધી દુનયાનું રાજ મલયું.” દોહીખાએ ખાલિસ દીલથી જવાબ દીધો કે, હું તેમજ કરશ.

પણ એટલું છતાં આપણાં લોભી હીક્ષા બોહનો ખાતરમાં એ વાત ઉતરી નહીં. ધનખાઇજીએ જોવી તેમની આગલ એ વાત કહાડી તેવાંજ હીરાંખાઇ તેમને જાણે ખાઈ ગયાં, અને શેવટે એટલે સુધી ધમકી આપી કે, જો

સહુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૩૧

સોરાબશા કે શીરીનબાઈને કંઈખી આપવાની વાત કરશે તો હું બસ એકદમ ઝેલેર બાઈને મરી જવશ ! આથી ધનબાઈજીનું સઘલું ડાહાપણ પખારાઈ ગયું. હીરાંબાઈના કાજગરા જીવને ખાતર તેવણ દોલીબાના વીચારની વીરૂધ્ધ થયાં. તેવણે દોલીબાને સાફ કહ્યું કે, “એમ કંઈ બનશે નહીં; તમે જો બેહેશતમાં તમારાં હાડકાં ડેરવવાના હોવો તો વીલ સઘલું હીરાંબાઈને નામેજ કરી આપો.” દોલીબાએ એવું જીંધું કરીને બાઈના ગુનેહગાર થવાને ના પાડ્યું. પણ તેવણ જેમ જેમ એવું કેહેતા ગયા તેમ તેમ ધનબાઈજીનું ઝનુન અને હીરાંબાઈનું તોફાન વધતું ગયું, અને ઘરમાં નવેસરથી એક માટું રમખાણ જાગ્યું. ભરબાડતણીઓ વચે પડી. પેસતનશા પસતુ વચે નોકલી આવવા, અને સરવે જણાં એકસંપીથી હીરાંબાઈની તરફેણ થયાં. ગરીબ ખીચારા ડોસાજી ! પોતાની જાલમ બહારી અને દીકરી આગલ તેઓ કંઈ કરી શક્યા નહીં. અંતે જ્યારે તોફાન હદ બાહેર વધી પડ્યું ત્યારે તેવણે જીલમના મારયા વીલમાં સઘલું હીરાંબાઈના નામે કરવાને “હા” કહ્યું, અને શેવટે તેજ મુજબ કરવામાં પણ આવ્યું.

વાંચનારી બાનુએને આહીં ધણીજ દલ-શીરી ઊતપન થશે. તેણીએ કેહેશે કે, “મરે રે-

મરે! આ કેવું અંધેર થાય છે! ત્યારે ખીચારો હકદાર દીકરો અને હકદાર વહુ તો એમજ રહી જાય કે? ” પણ નહીં. એમ બનશે નહીં. કુદરતનાં કામ ધનસાશી છે. કુદરત કદી જીંધી વાત પસાર થવા દેતી નથી. થોડો વખત એ વું અંધેર પસાર થઈ શકે છે, પણ અંતે વાજ ખાનીજ ફૂટેલ થાય છે. તેમ આ બાબતમાં પણ બનયું. દોલીબાએ નાચારીથી ધનબાબજ અને હોરાંબાબને તાપે થઈ વીજમાં સંઘડું હોરાંબાબને નામે લખી આપયું તો ખરું, પણ તે ઝાઝા દીવસ ટકયું નહીં. એક ન ધારેલા બનાવે આ સંઘડાં ખોટારાંને ઘોષ કહાડયું. તે બનાવ શું તે હવે આપણે જોઈએ. દોલીબા પોતાના જીદા રહેલા દીકરા અને વહુને હલુસે મલતા બિટતા રહે છે તે તો આપણે જાણ્યું છે. પણ ઉપલું અઘટીત વીજ કીચા પછી દોલીબાનું અંતકરણ ડંખવા લાગ્યું, અને તેથી તેવણ પોતાના દીકરાને ઘેર જવાને, શરમ અને ગભરાટવા મારવા, અશક્ત થઈ પડ્યા. એવી રીતે પોતાનાં વહુલાં છોકરાંએને મલવા વગર તેવણે થોડાક દહાડા કહાડી નાખ્યા ખરા, પણ અંતે તેમનાથી તે ખમી શકાયું નહીં. તેવણનાં દીલમાંનો કુદરતી પયાર પાછો જોસથી જીભરવા લાગે, અને તેથી તેવણ એક દહાડે લા-

ગ જોઈને પોતાના દીકરા વહુને ધરે ગયા. ત-
યાં મલી ભેટીને વાતચીત કરતાં જ્યારે તેમને
પુછવામાં આવ્યું કે, વચે ઘણા દીવસ નહીં કે-
મ આવયા, ત્યારે તેવણની લાગણી ઊભરાઈ
આવી; તેવણની આંખમાંથી આંસુ ટપક્યાં;
અને પેલાં વીજને લગતી સમ્બંધી વાત તેવણે
પોતાના વાહલા દીકરા અને માનવંત વહુને
ખરેખરી જણાવી દીધી. તે જોડે તેવણે એમ
પણ જણાવ્યું કે, આ વીજ કરીને હું પસ્તાઈ
છું, અને કોઈની રીતે તેને રદ કરી નવું વીજ
તમારે નામનું કરવા માંગું છું.

દોહીબાની આ વાત અને એવી ક-
દંગી હાલત જોઈને સોરાખશા તથા શીરોનખા-
ઈને અતીથે લાગી આવ્યું. તેઓ જો કે દો-
હીબાના હકદાર વારસ છે, તોપણ તેઓ હી-
ક્ષાંબોઈની પેઠે હમણાંનું હમણાંજ વીજ કરાવ-
વા માંગતાં નથી, અને લોભ અદેખાઈ
તથા એકલપેટાપણે સઘણું પોતેજ લઈ મેલી
હીરાંખાઈ કે ધનખાઈજીને તદ્દન રખડતાં કર-
વાનો તેમને ખ્યાલ વટીક નથી. આર તેમનો
એવો વીચાર છે કે, દોહીબાને એવી વાતથી
કંટાળો આપીને તેમના જીદાપાના વખતમાં પ-
જવવાં નહીં; તેવણની કળ રજાએ દુનયા અને
કાયદાના સરસતા પરમાણે તેમની માલ મોલ-
કતનો ધરતો ફડચો થઈ રહેશે.

પણ દોલીયાની ઊપલી વાતથી સોરાબ-
શાને પોતાની પાછલ ઊભી થતી અરાબી દે-
ખાવા લાગી. તેઓએ જોયું કે, હવે જે તદ-
નજ ચુપ રહીશું તો બાપના હક વાજબી વા-
રસાથી તદન બાતેલ થઈશું, અને હીરાંબાઈ
પોતાની સઘલી કમળતી ઘટાં ફાવી જશે,
અને વખતે તેની દયા હેઠલ આવડું પડશે.
એવો વીચાર કરીને સોરાબશાએ આ તકનો
ઘટતો લાભ લઈ લેવાની જરૂર જોઈ. તેઓએ
પેહેલે દોલીયાને પુરતો દીનાસો આપી તેમનો
જીવ ડેરવયો, અને તે પછી તેમને દેખાડી આ
પડું કે હાલનું ગેરવાજબી વીલ રદ થઈ શકશે,
અને તેને બદલે તેઓ આહે તેડું નવું વીલ
કરી શકાશે. એવી ખાતરી થતાંજ દોલીયાને
ગોયા નવો જીવ આવ્યો. તેવણુ ખુશી ભરયાં
દીલ સાથે પોતાનાં આ બચાં છોકરાંથી છુટાં
પડયાં, અને તેમની ઇચ્છા મુજબ સોરાબશા ન-
વાં વીલની ગોઠવણમાં મંડ્યા. તેવણે પોતાના
કેટલાક લાયક મીત્રોની તેમજ વકીલની સલાહ
લીધી અને તે મુજબ નવાં વીલનો એક સરસ
ખરડો, દોલીયાની ઇચ્છા અને સુચના મુજબ,
ઘડી કાઢાડવામાં આવ્યો. તેમાં દોલીયાએ પો-
તાનાં આગલાં વીલને રદ કરેલાં જણાવયાં,
અને પોતાની તમામ માલ મીલકતના એકલા

સંજીવની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૩૫

વારેસ સોરાબશાને કીધેલા જણાવયા. હીરાંબા-
ધને કાંઈક નામની રકમ આપીને તેમને માટે તે-
માં એવું ઠેરવવું છે, તે જો બાધની સાથે સમ-
જીવી અને લાયકીથી ચાલે તો બાધએ તેને
પોતાની સાથે રાખીને તેનું ચુજ્જરાન કરવું. એ
ખરડો દોલીબાને દેખાડતાં તે તેમને એટલો
તો પસંદ આવ્યો છે, તે મુજબનું વીલ કરવા-
નો તેણે નીશચય ઠેરાવ કર્યો. પણ એ ઠેરાવ
પાર પાડતાં વધી મુજબ તેવણની સામે ધનબા-
ધ અને હીરાંબાધની લડાઈ પાછી ચાલુ થઈ,
અને તે ઘણી જોશમાં ચાલુ થઈ. પણ તે છતાં
ચોક્કસ મોભાવાલા અને લાગવગયા માણસોને
વચે નાખીને દોલીબાએ એ વીલ નકી કરી તે
ઉપર પોતાની શેવટની સહી કીધી.

અહીં વાંચનારી બાનુએને અજાયબી
એ લાગશે છે, એવું વીલ થયા છતાં હીરાંબાધ
પોતાના ઠેરાવ મુજબ કુવામાં કાં પડ્યાં નહીં !
તેવણ કુવામાં તો પડતેજ, પણ કુવામાં નહીં
પડ્યાં તેનું એક કારણ છે. તેવણને એવું લાગું
છે, કુવામાં પડીને કાજગરો જીવ ખાહવાથી
કંઈ હાથમાં આવતું નથી; તે કરતાં જીવીને
પોતાની મતલબ પાર પાડવાને તેણે આ વેલા
પસંદ કર્યું. જોમ મામાએ ખોહસ કરીને સાસરે
મોકલવાથી હીરાંબાધએ સાસરે જઈ માંદા પ-

ડીને પોતાનીજ મંમત પુરી પાડી હતી, તેમ
બાપે એવું વીલ કીધું તે વખતે પણ તેને રદ
કરવાની એક યુક્તી તેણે પોતાનાં મનમાં
આગલથી રચી રાખી હતી. તે એમ કે, દોલી
બા જરાબી માંદા પડે અથવા તેવણની કોઈ
ચોક્કસ ગેરહાજરી થાય તે વખતે કોઈ જાણે
નહી તેમ નવું વીલ તેમની કબજમાંથી કાઢાડી
લઈને ફાડી નાખવું, અને તેને બદલે પેલું જુ-
નું વીલ કબજમાં રહેવા દેવું. હીરાંબાઈની આ-
થી ખાતરી હતી કે આગલનું વીલ કાયમ રહે-
શે, અને પાછલી વાત તદ્દન નાબુદ થઈ જશે.
આમાં તેમને પોતાની સહીઓથી તથા મીત્રોથી
સલાહ મલી તેથી આ કામને મલતીજ હતી.
હીરાંબાઈ આ ધારણા રાખી હજી તો ઘણા વ-
ખત ઓટી થયાં નહી તેટલે તેમને પોતાની યુક્-
તી પાર પાડવાની તક ઘણી જલદીજ મલી. વી-
લ પોતાની મતલબને મલતું નહી થયાથી હીરાં-
બાઈએ અને ધનબાઈએ કળ્યા કંકાસનું
જે જપ્પરદસત મંડાણ કરવું હતું, તેના આહુ
બલાપો અને ગબરાટ, દોલીબાનાં બુઠાં તન
મનથી હવે ખમી શકાયો નહી. તેવણનાં હાડ
દાહાડે દાહાડે ગગડી જવા લાગ્યાં, અને અતે
તેવણ મરતતોલ માંદાં પડ્યાં.

પોતાની મરજી મુજબનું વીલ નહી થ-

યાથી હીરાંબાઈ અને ધનબાઈએ જો ચાલુ રમ્યાણ મચાવ્યું તેથી બીચારાં બુઢાં દોલીયા માંદા પડ્યાં, તે આપણે ઊપર જોયું. દોલીયાની આ માંદગી ઘણી ઘાતકી છે. તે વખત જતાં વધતીજ ગઈ, અને તેનો લાભ લઈ ધનબાઈએ અને હીરાંબાઈએ પેલું વીલ તેમની કબજામાંથી હાલુસે કહાડી લઈને બાહી નાખ્યું, અને તેની જગ્યાએ આગલું રદ થયલું વીલ મેલ્યું! એટલુંજ કરપીન કામ કરીને આ મા દીકરી ધરાયાં નહી. પોતાની મતલબને ખાતર તેઓએ વહી દોલીયાની આ માંદગીની વાત પણ તરણ ચાર દીવસ છુપાવી રાખી. પણ અંતે એ વાત ઊંધાડી પડી. લોહિા પર લોહિા દોલીયાને જોવા આવવા લાગ્યાં. દાકતર પર દાકતર આવવા લાગ્યા અને તરેહવાર દવાદ્રો આલુ થઈ, પણ કોઈ કારગત લાગી નહી. છેલ્લે દોલીયાની હાલત એવી થઈ કે, તેવણ દોઈને ઓલખી કે બોલી પણ શકે નહી. તેવણને માંડથી છેલા જો બોલો નીકલ્યા તે એ કે, “મારા સોરાબને, મારો શીરીનને, મારો નાજાંને, મારા ખુસરને લાવો!” પણ મોઢે બાયગે તેઓને તો આ નાખુશ બનાવનાં હજી સુધી ખબર બી અપાઈ નથી. પણ તે તેમને મલી, અને જેવી મલી તેવાંજ સોરાબશા અને શીરીનબાઈ જીવ

નાખતાં, પોતાનાં બંને બચ્ચાં જોડે, પોતાના મા
યાલુ અને બુજરગ બાપની શેવામાં આવી પો-
હોચ્યાં. તેઓ આવીને જેવાં હાજર થયાં, અને
“બાવાજી બાવાજી” કરતાં દોલીબાનું મોડું પ-
સવારી તેમને બોલાવવા લાગ્યાં, કે જાણે કંઈ ચ-
મતકાર થયો હોય, જાણે કંઈ નવો જીવ આવ-
યો હોય, તેમ દોલીબાના વીચાઈ ચુકેલા ડોલા
પાછા ઊંઘડી ગયા. તેવણની બંધ થયેલી જીભ
ખુલી યઈ. તેવણે પોતાનાં આ ચારે વાહલાંઓ
તરફ ઠીકી ઠીકીને જોયું. તેવણની આંખમાંથી
આંસુ નીકળી પડ્યાં. તેવણ કંઈ બોલવાની કો-
શેશ કરવા લાગ્યાં, પણ બોલી શકાયું નહીં. તો
ખી તેવણે બોલવાની કોશેશ જરૂરી રાખી. તેવણે
એક પછી એક સોરાબશા, શીરીનબાઈ, નાજાં
અને ખુસરના હાથ લઈ પોતાની આંખમાં દા
બધા અને અંતે આટલું બોલી શકયા, “મા-
રાં વહાલાં બચ્ચાંઓ, હું મરુંચ ! જે કંઈ મારું
છે તે સધલું તમારુંજ છે—મારી દોલત, મારું
ઘર અને છેલે મારી મોહોબત !”

આટલું બોલતાં દોલીબાએ પોતાનો પ-
વીતર પરાણ છોડયો. ઘરમાં રડારડ થઈ રહી.
હીરાંબાઈ અને ધનબાઈજી રડવા લાગ્યાં, પણ
તે દોલીબાની દોલતને. સોરાબશા અને શીરી-
નબાઈ રડતાં તે દોલીબાનાં અંચીંતાં મરણને

સલુકની દીકરીનું ઝરા કોઈ તો જીવે ! ૧૩૯

તેવણના પયારને, તેવણની ભલામને, અને તે-
વણની જીદામને ! અંતે રૈવાજ મુજબ દોલી
બાને અવજમંજલ પહેંચાડવામાં આવયા. પ-
ણ દોલીબાની લાશને અવજમંજલ પોંહેંચાડ-
વા લઈ જતી વેલા તેમનાં ઘરમાં એક જાણુવા
જોગ બનાવ બનયો. આપણાં હીરાંબાઈ બાપ
નાં મરણનું રડતાં કુટતાં એટલાં પછડાઈ ગયાં
કે, તેઓ ખડકીમાં બધરાંઓનાં ભરચક ચકરડાં
વચે એકદમ બેસુધ થઈ પડ્યાં ! તેથી દોલીબાનાં
મરણની વાત બાજુ રહી ગઈ અને હીરાંબાઈને
મરી જતાં બચાવવાની ધમરચકરી ચાલુ થઈ !
તેમનાંમા ધનબાઈજી જોઓ અતયાર સુધી પો
તાના મરનાર ધણી દોલીબાને રડતાં કુટતાં હતાં
તેઓ એકદમ હીરાંબાઈને રડવા કુટવા મંડી
ગયાં. જોકે હજુ હીરાંબાઈ મરી ગયાં નથી !
તોપણ તેમને જીવતાં જીવતજ મરી ગયલાં
ગણીને ધનબાઈજી અને તેમની સહી મોત-
રીઓ હીરાંબાઈને નામના ધપકરા લેવા લાગી.
ધનબાઈજી કહે—“દીકરી તુને મારતાં મરે જો !”
અને કોલાઈ ક્રુષ કહે—“હીરાંબાઈ તુને હણતાં
નરતાં ભસતે જાય જો !” વલી ધનબાઈજી તા-
હાકો કહાડી ધપકરા લઈ બોલે કે—“દીકરી
તું મનેબી તેડી લેજો જો જાહ મારી રે !” ત-
યારે આસીકાકી ઘાંટો અંચી છાતી કુટીને બો-

લે કે, “હીરાંબાઈ તું મારી મુઠ્ઠી દીકરીની બેન થઈ લામળે બે દીકરી મારી રે !” એ મુજબ હીરાંબાઈનાં મરણનું દાસતાન તેમને જીવતાં જીવત શરૂ થયું. જુદી જુદી રડનારીઓના તરેહવાર સરોદ અને ટાહાકાથી દોલોબાનું ધર ગાજી રહ્યું. અંતે કેટલીક સમજી સ્ત્રીઓ અને મરદો વચ્ચે પડ્યા, અને આ કલબલાટ નરમ પાડ્યો, અને હીરાંબાઈને કોલનવાટર બંસાંડી વગેરેથી પાછાં હુશયાર કીધાં. હોશિયાર બેવાં હોશમાં આવ્યાં તેવાંજ પોતાના પેલો કાલો પાટો જોશથી માથે બાંધ્યો, અને પોતાનાં બાપનું અધૂરું રહેલું રડણુ પુરું કરવા બેઠાં ! તે રડણુ એવું તો રસીલું અને સરસ છે કે, બહી બહી રડનારીઓએ તેને માટે હીરાંબાઈની તારીફ કીધી, અને મત આપ્યું કે બાપની એવી હેતવંતી દીકરી તે કોઈ દુનયામાં હશે નહીં. પોતાનાં રડણુમાં હીરાંબાઈએ દોલોબાની તારીફ બી કીધી અને તેમને બરમમાંની બરમમાં થોડીક ગાલો પણ દીધી. વહી પોતાનાં માની તારીફ કીધી, અને પોતાની ધરમતી માસીઓના ગુણ પણ ગાયા. એ મુજબ તારીફ અને ગુણની વાત પુરી થઈ કે ગાલો અને “પેહેરામણી” ની વારી આવી. તેમાં સૌરાખશા અને શીરીનબાઈ ઉપર હીરાંબાઈએ પેટ બરતી છુરા

સહુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૪૧

ગાલોનો વરસાદ વરસાવ્યો, અને એવું જણાવ્યું કે, દોલીયા કંઈજ નહીં પણ બેનાજ સંતાપથી મરી ગયા. તે પછી તેવણે પોતાનાં સાસરાની પુઠ પકડી, અને જોમ મોખેદો અફર ગાનમાં સઘલાંનાં જીદાં જીદાં નામો લઈને બધાં રવાનોને યાદ કરે, તેમ પોતાનાં સાસુ, સસરા, નરણુ, દેરાણી, જઠાણી, દેર, જઠ, સરવેને જીદાં જીદાં યાદ કરી તેમનું ખીલાઉપાડ કરવા લાગાં. તે પછી તેવણે પોતાનાં દુઃખાનું દાસ તાન માંડ્યું; અને શિવટે એવો એકરાર કીધો કે “કેહેતીના સુના જોવા બાપ મરી ગયા તો હવે કેહેતી પોતે પણ તેમના ગમમાં થોડા દીવસમાં મરી જવાની !” વાંચનારી બાહ્યોએ ધ્યાનમાં રાખ્યું કે, હીરાંબાઈનાં આ રડાણનું એક એક વાક્ય છાતીપર એક એક ધપકારો લેવા સાથે પુરું થયું છે !

બીજા હાથ ઉપર હવે શીરીનબાઈને જીવે. તેવણની આંખમાંથી નવ ધાર આંસુ ગલતાં દેખાય છે, પણ તેમને મોડેથી એક હરફ નીકલતો સંબલાતો નથી. પણ તે તો ત્યાં બેસવા આવેલી બાહ બાહો વચે શીરીનબાઈની એક મોઠી તકસીર થઈ પડી. હીરાંબાઈ અને તેમના વીચારને મલતી સ્ત્રીઓ બાપડાં શીરીનબાઈને ટુપી પીખી નાખવા લાગી કે, “એને શું

સસરાનું લાગે ! ગમે તે પણ એ તો પારકું લાહી ! એને લાગતું હોય તો એ રડણુ કરે કે ની ! એની છાતીમાં આગ બલતી હોય તો છાતી ફુટે કેની ! ” આ સઘલી કાણાણી કીરત અને હીરાંબાઇની સઘલી ગાલો સાંબલતાં શીરીનબાઇના કાન ફાટી જાય છે, તોપણ તેઓ કશું ન બોલતાં તે સઘલાં ઊપર છુપો તીરસકાર નાખી પોતે આમોશ રહે છે.

એવો ગડબડાટ અને રડણુકુટણ દોલીબાનાં ચેહરામ સુધી ચાલ્યાં. ચેહરામ વીઠાં જ રા સમાધાની દેખાઇ, પણ તે દશમાં સુધીજ ચાલુ રહી. હીલાંબાઇ જ્યાં દોલીબાનાં દશમાંનાં ચપટાં ખાઈને પરવાર્યાં કે, વલી એક નવું રમખાણ માંડી બેઠાં. તેવણે કશો પણ વખત ન ખોલતાં ધનબાઇજીને ઊસકેરીને ખાપનાં વીલ વારસાની વાત તાજ કીધી. વાંચનારી બાનુએએ અહીં ધયાનમાં રાખવું કે, દોલીબાના ગુજરી જવા પછી સોરાબશા પોતાનાં બચાં છોકરાં સાથે પોતાનાં ખાપનાજ ધરમાં રહેવા લાગ્યા છે. તેથી હીરાંબાઇને લાગું કે તેઓ ખાપની માલ મીલકતમાં ભાગ પડશે; અને તેમ નહીં અને તેટલા મોટે તેઓએ તરેહવાર હીલાંબાઇનાં કરીને વીલની વાત હમણાંને હમણાં તાજ કરી. સોરાબશાએ વાજબી રીતે કહ્યું કે,

બાવાની વરસી વીઝા પછી સઘલું થઈ રહેશે, પણ હીરાંબાઈ અને ધનબાઈએ તેમ કરવાને ના પાડ્યું, અને એકદમ ફડચો કરીને જે તે રસતો લાવવાનીજ હઠ પકડી. અંતે સોરાબશાને તેમ કરવાની ફરજ પડી, અને કેટલાક સમજી આસામીએ એ વાતનો ફડચો કરવા બેઠા. તેમાં હીરાંબાઈ અને ધનબાઈએ દોહીબાની સઘલી માલ મીલકત ઉપર પોતાનો જ દાવો જાહેર કીધો. તેની સામે સોરાબશા તરફથી એવું દેખાડવામાં આવ્યું કે, હું બાપનો દીકરો અને હકદાર વારસ છું, અને તે જોડે દોહીબા પોતે મરતી વખત સઘલું મને આપવા ફરમાવી ગયા છે. હીરાંબાઈ અને ધનબાઈએ એ સઘલી વાતનો ધનકાર કીધો, અને તકરાર આગલ વધતાં પોતાના ટેકામાં દોહીબાનું પેલું જીનું ૨૬ થયલું વીલ હાજર કીધું !

અહીં વાંચનારી બાઈએ ચાંકશે, અને હવે સોરાબશાને હારી બેઠેલા સમજશે; કાંકે દોહીબાનું છેલું અને અંત વીલ જે સોરાબશાના લાભમાં હતું તે તો હીરાંબાઈએ હલુસે બાલી નાખ્યું હતું. પણ નહીં. અંત વીલ બાલી નાખ્યા છતાં સોરાબશા પોતાનો વાજબી હક ખોટી બિંસશે નહીં. તેવજી જાતે ચાલાક અ-

ને દુરઅંદેશ છે; તેથી જ્યારે દોલીઆએ નવું વીલ કીધું ત્યારે તેવણુ સાહુચેતી રાખવાથી પછાત પડ્યા ન હતા. તે વેલા તેવણે વીચાર્યું હતું કે હીરાંબાઈ જીવી એક કાવાદાવાવાલી સ્ત્રી કદાચ તે વીલ ફાડી પણ નાખે. એવો વીચાર કરીને તેવણે તે વીલની એક ખાસ નકલ પોતાને માટે કરાવી હતી, અને તે ઊપર દોલીઆની સહી તથા બીજા બલા ગરહસથેાની સાખ લઈ પોતાની પાસે સંભાલી રાખી હતી. તે નકલ હમણાં તેવણને કામે લાગી! વલી ખરું વીલ તેજ છે, અને હીરાંબાઈ પાસેનું વીલ તો રદ થયલું છે એવી સાક્ષી, જોએએ આ છેલું વીલ કરાવવામાં ભાગ લીધો હતો તેઓએ આપી. આથી સોરાખશાનો દાવો સાબિત થયો. હીરાંબાઈ અને ધનબાઈના હોશકોશ ઊડી ગયા, અને પોતાની ખુરી ધારણામાં તેઓ તદ્દન ઉધાં પડ્યાં. દોલીઆનાં ઘર અને દોલતના માલિક સો રાખશા અને શીરીનબાઈ થઈ પડ્યાં, અને હોલ્લાંબોઈ તથા ધનબાઈને, પોતાની સઘલી હુશયારી, સઘલી ખટપટ, સઘલા કાવાદાવા, અને સઘલી દોડધામ છતાં, તેમને આશરે રહેવાની ફરજ પડી.

બહુ સ્ત્રીઓ એવી કીનાખોર હોય છે કે, જ્યારે પોતાની કોઈ શતર કે હરીફ સ્ત્રી પો-

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈં તો જુવો ! ૧૪૫

તાના આશરા નીચે આવેછે તયારે તેની ઊપર કીર્તી લેવાને તેઓ તેને તાના મીણાં મારેછે અને તેને હેરાન કરી પોતે મોઝાઈ અને ગરરી લેછે. તેમજ આપણાં શીરીનખાઈ પણ, પોતાનાં સાસુ અને નરણને, તેઓ પોતાને આશરે પડ્યા પછી, કરતાં હશે, એમ ઘણી વાંચનારી બાનુઓ વીચારશે. પણ નહીં. શીરીનખાઈએ એવું સાંકડું મન અને કપટી દીલ જરાએ દેખાડ્યું નહીં. એર તેવણ આગલું પાછલું સંઘલું ભુલી જઈ પોતાનાં સાસુ અને નરણ તરફ ઘણાં માન અને માયાથી વરતવા લાગ્યાં, તેમને વડપણ આપવા લાગ્યાં, અને ડાઘબી રીતે તેમનાં મનમાં જરાબી ઓછું નહીં આવે અને દોલીબાના માતનો ગમ તેઓ ભુલી જાય, એવી દરેક સંભાલ રાખવા લાગ્યાં.

વાંચનારી બાઈઓ વીચારશે કે, તયારે હવે હીરાંબાઈ પણ પોતાની નરણ સાથે સાફ દીલથી કામ લેતાં હશે. પણ નહીં હીરાંબાઈ જાતે કપટી, અદેખાં, એકલપેટાં અને ડોલઘાલુ છે; અને તેમનો તે અવાસ હજુ પણ ગયો નથી. તેવણ હજુબી પોતાના બાઈ ભાગ્યનું ખુર્જ ધણે છે; અને જ્યારે ખુબી રીતે તેમની સામે કંઈ થઈ શકતું નથી તયારે છુપી રીતે તેમને નુકસાન કરવાની કોશિશ કરેછે. આ નીચ

કોશેશ હીરાંબાઈએ બે રીતે ચલાવવા માંડી. તે-
માં એક એ કે, સોરાબશાનાં ઘરમાંથી કપડાં,
અનાજ, વાસણ વગેરેમાંથી જોડલું બની શકે
એટલું છુપી રીતે ઊડાવીને પોતાની સહીમીત-
રીઓનાં ઘરમાં ભરવું, અને તક મલતાંજ તે વ-
ડે જીવું ઘેર માંડીને રહેવું. બીજું એ કે, કોઈ
પક્ષે જાદુગર મેલવીને શીરીનબાઈ તથા સોરા-
બશાને કંઈ કરાવી મેલવું, કે જ્યાં અંતેબી
બાપનું ઘર તથા દોલત પોતાનેજ મળે. પણ તે-
મની આ ધારણા ખોટી અને પાપી છે. તેમાં તે
વણને ખોદાએ મદદ કીધી નહીં. મદદ કીધી ન-
હીતો નહીજ પણ આર તેવણને તેમનાં આ સ-
ઘલાં ખુરાં કરતુક માટે એક મોટી અને સખત
સજા કીધી.

વાંચનારી બાનુએ કદાચ વીચારશે કે
આ સજા તે હીરાંબાઈ મરી ગયાં હશે. પણ ના
તેમ નથી. હીરાંબાઈ મરી જાત તો હજી સુખી
અણાત. એવાં કરપીણ માણસો જીમ જલદી મરે
છે તેમ આંધ્રાં દુખી થાયછે. પણ ખોદાએ તેવી
મોતની સજા કરીને હીરાંબાઈને તેમનાં પાપની
સજા આ દુનીયામાં ખમવાથી બચાવયાં ન-
હી. તેણે તેવણને જીવતાં રાખીનેજ તે મોટી
સજા કીધી, અને તે સજા વલી તેમને પોતાને-
જ હાથે કરાવી. ત્યારે તે સજા શું છે, તે

આપણે જોઈએ. હીરાંબાઈએ પોતાનાં બાઈ
ભાઈને કરાવી મેલવાનો જે ઠેરાવ કર્યો તે
પાર પાડવા માટે તેવણે એક પકો બદુગર શા-
ધી કહાડ્યો. આ બદુગર એક મોટો ઠગારો
બાવો છે. તેણે હીરાંબાઈને પેહેલે તો તરેહવાર
વેહેમો આપીને અધુરાં તે પુરાં ખાલી કીધાં.
તે પછી તેણે તેમને કંઈ ધંતર મંતરથી મંતરે-
લું પડીકું આપ્યું, અને કરમાવ્યું કે, અને
સોરાબશાની આંહિમાં છુપી રીતે નાંખ્યું, અને
એ તેનાં પેટમાં જવાથી તે જનમનો ખાટલો
સેહવતો થશે. અલખતે શીરીનબાઈને માટે પ-
ણ હીરાંબાઈએ એવુંજ એક પડીકું માગ્યું. પ-
ણ તે તુરત ન આપતાં પેલા બાવાએ પાછલથી
આપવાને જણાવ્યું, અને તેનું કારણ એ કહ-
યું કે, પેહલાં પડીકાંની અસર શું થાય છે તે
જોવું જોઈયે. હવે બાવાએ આપેલું આ પ-
ડીકું એક દીને સારી તક જોઈને હીરાંબાઈએ
સોરાબશાને પીવાની આંહિમાં નાંખ્યું. તે ના-
ખ્યું તો ખરું પણ તે સોરાબશાના પીવામાં
આવ્યું નહી, કારણ તેમની કંઈ ગફલતથી તે
આંહિ સોરાબશાને બદલે તેમનાં મા ધનબાઈજી
ના પીવામાં આવી, અને ધનબાઈજીની આંહિ
સોરાબશાએ પીધી ! તેની અસર એ થઈ કે,
તરણ ચાર દીવસમાં ધનબાઈજી ખાટલે પડ્યાં.

અંહી વાંચનારી બાનુઓએ એમ સમજ્યું નહીં કે, આ પડીકામાં કંઈ જાદુઈ હતી તેથી એમ બન્યું. એ પડીકામાં જાદુઈ કસી હતી નહીં. જાદુઈ અને ધંતર મંતર જીવી ચીજ દુનીયામાં છેજ નહીં. તે છતાં એ પડીકાંથી ધનબાઈજી ખાટલે પડયાં તેનું કારણ એજ કે, તેમાં પેલા ધાતકી બાવાએ કંઈ જોહેરી અસરની અને માણસને રીખાવીને મારી નાખે તેવી દવાઈની મેલવણી કરેલી હતી તે મેલવણીની અસરથી ધનબાઈજીને ખહીના સરખું કંઈ દરદ લાગુ પડ્યું, અને સોરાબશાએ ઘણાબી ઊપાય કરયા તે છતાં તરણ ચાર માસ રીખી રીખીને કમખખત ધનબાઈજીએ પોતાનો પરાણ છોડયો. ધનબાઈજીનાં આ કમોતને માટે આપણને દલગીરી લાગે છે, તોપણ આપણે એમ કહીશું કે, એ તેમને પણ તેમનાં કાવાદાવા ભરેલાં કામની એક કુદરતી સજા થઈ તો તે જાદુ નથી.

ધનબાઈજીનાં મરણથી હીરાંબાઈનાં રાજનો, હીરાંબાઈની મચખુદીનો, અને છેલ્લે તેમની “ સવા પોહરની જીવાકી ” નો તદ્દન અંત આવ્યો. “ ચોરને પોટલે ધુલની ધુલ; ” તેમ હીરાંબાઈ બાપનો વારસો પામયાં નહીં તો નહીં; માયને હસતકની ચીજો જિંચી ની-

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૪૯

ચી કરી શક્યાં નહીં તો નહીં, પણ આ-
ર પોતાનાં માં અને બાપ બંનેને આહી ના-
ચાર નાવારેસ થઈ બેઠાં, અને બાઈ બાબ-
ઈના તાબામાં આવી પડ્યાં. બાઈ બાબઈ જા-
તે અશરારી છે, તેથી આવી પેલા “પડતાં ઉપર
પાડું” મારવા લેવું કરતાં નથી. ધનબાઈજીનાં
મરણ પછી તેઓએ હીરાંબાઈને કશી ધન
કીધી નહીં. તોબી “બલેલી સુતલી પોતાના
વલ નહીં મેલે,” તેમ હીરાંબાઈ તેમના ઉપકાર
માં રહેવાને હલકું વીચારે છે, અને હવે રહી
સહી સાસરે જવાની ટોશી કરે છે ! અને
પોતાને તેડાવા માટે સાસરે ઘેર બધામણે પો-
હચાડે છે ! પણ તેમનાં સાસુ સસરા તેમજ વર
તેમની એ માગણી ધીકાર સાથે ના પાડે છે,
અને તાના મારીને કહેવાડે છે કે, “જીવાની-
માં નહીં ને ઘરડાં થયાં ત્યારે સાસરે શાનું
આવવા નીકલ્યાં ? હવે તો નાખ કાપીને મુગાં
બંસો !” જ્યારે સાસરેથી ખાસડાં પડ્યાં ત્યા
રે હીરાંબાઈ હવે બાઈથી જીદમાં રહેવાનો વી-
ચાર કરે છે ! પણ જીદમાં રહે ક્યાંથી ? તેવણ
જદુ મંતર અને ધુતમધાતમના પેહમમાં તદ-
ન ખાલી થઈ ગયાં છે. તેવણ પાસે હવે એક
કુટી અરધી રહી નથી, એટલુંજ નહીં પણ પો-
તે આખે હાડકેનાં છે તેથી બંધો કરીને પોતાનું

ગુજરાત કરવાની પણ તેવણમાં શકતી નથી. તેથી તેવણ પોતાની સહી મીતરીઓ અને પેલી ધરમની માસીઓની મદદ માંગવાનો વીચાર કરે છે. તેવણે ધાર્યું કે, મારી સહીઓ અને માસીઓ એવી હેતવંતી અને વલી શકતી વાલી છે કે, મને પોતાના અરચથી જુદું ઘેર માંડી આપશે, અને મને ફુલની પેઠે જાચકી લેશે. પણ તેમનો એ વીચાર અને ભરસો તદ્દન ખોટો છે, એવું તેમને તુરંતજ માલુમ પડ્યું. તેવણે જીલ્લીની સહીઓ અને માસીઓ આગલ એ વાત કહાડી તે સઘલીઓ જાણે જાણતીજ નહીં હોય તેમ કાનપર હાથ મેલવા અને “અ-ખાડાની માય” કરવા લાગી. એક કહે “માય કેહેતી પાસે તો અરધી નથી!” બીજી કહે “માય હમારે તયાં તમારાં માયખાપે કંઈ થા-મલી ડાટેલી છે કે!” તરીજી કહે “માય એ તો ચડડતી પડતી દુનયા છે; વાસતે હવે હાકા-ટેકાનું પણ ભાઈ ભાજાઈનું જ ધાન ખાવો!” ચોથી કહે “માય તમે ચાકતાં ચલણમાં કંઈજ તપાસ્યું નહીં તયારે આજે હાડમાર થાયોચ-કેની!” એ પરમાણે તરેહવાર રીતે હીરાંખા-ધને ઉપરનાં ઉપરથી જીડાવવામાં આવયાં. કોઈ તેમને મીઠા ખેણીથી વાહી કાહાડતું અને કો-ઈ તો તાના ટપલા મારીને ચોર “દુખ પર

ડામ” દેતું. એમ કાં વાઈ? હીરાંબાઈની આ હેતવંતી સહીઓ અને માય તોલની માસીઓ એમ કાં કરતી હશે? વાંચનારી બાઈઓ ઇંતે જરોથી આ સવાલો પુછશે. તેનો જવાબ એટલો જ છે કે, હીરાંબાઈની હાલત હાલ પડતી છે, અને તેવણ પાસે આગલના જીવો ચીકાસ રહ્યો નથી. પણ એ કરતાંબી એક વધારે અગત્યનું કારણ છે. તે એ કે, જમ આગલ હીરાંબાઈ અને તેમનાં મા ધનબાઈજી તરફથી તેમને ટુકડા મલતા હતા તેમ હવે મલતા નથી. આગલ તેમને ઘેર હીરાંબાઈ અને તેમનાં મા સરવ્વસરે મીઠાઈના ખુમઆ મોકલતાં, મોઠી મોઠી બાળે મોકલતાં, ઈંચાં પકવાનનાં ભાણાં મોકલતાં, તેમજ કોઈવાર વલી કંઈ કપડાં ચપડાંની ભિટ પણ મોકલતા. પણ હવે તેમાંનું કશું થતું નથી. તેથી આગલ જ હીરાંબાઈના “પગ ઘોઘને પાણી પીવાને” તેણી આ તહયાર થતી, તેને મદદ કરવાની વખતે હવે તેણીઓ અપ્પાડા કરે છે. અપ્પાડા કરે છે એટલું જ નહીં પણ તેને ધીકારીને તેનેથી દુર રેહ છે. એ જોકે તેણીઓનો નીમકહરામી છે ખરી, પણ એમાં હીરાંબાઈની તકસીર ઓછી નથી. તેવણે પોતાના માયજનીયા બાઈ અને લાયકીવાલી ભાંજાઈને દુર કરીને તેમને બદલે

આવાં નીચ, હુત્રકાં અને મતલખી લોકો સા-
થ કામ પાડયું હતું, અને તે વેલા તેવણે જરા
વીચાર પણ કીધો ન હતો કે, એમ કરવું કેટલું
ખોટું અને ગુકસાનકારક છે. તેના બદલો હી-
રાંબાઇને હમણાં જરાજર મલે છે.

આપણાં હીલાખોઈ પોતાનાં મા મરી
ગયા પછી પોતાનાં સાસરાંનો તેમજ સહી
મીતરીઓ અને માસી કાકીઓનો આશરો મે-
લવવાથી કેવાં નીરાશ થયાં, અને બાઈ બો-
જાઈનો આશરો તણ જુદું ઘેર માંડવામાં
કેમ નીપફલ થયાં, તે આપણે ઉપર જો-
યું. તે પછી તેવણે શું કીધું અને શેવટે તે-
વણે કેવી હાલતમાં આવી પડ્યાં તે હવે આ
પણે જોઈએ. સઘલી તરફથી હાડમાર થયાથી
તથા સઘલી ધારણામાં નીપફલ થયાથી તેવ-
ણનાં મનમાં ભારે ખેચેની અને ખજરાઈ પે-
દા થયો. અને રાત દીવસ તેનું વમાસણ અને
હાય અફસોસ કરતાં તેવણનાં મન ઉપર ઘ-
ણીજ માઠી અસર થઈ. અંતે તેવણને “જિ-
લેદર” અથવા “હોલેદલ”નો મરજ લાગુ પ-
ડ્યો. એ મરજ ઘણો મુશ્કેલ છે. તે જોને
લાગુ પડે છે તેના જીવને જરાએ સુખ શાંતી
રેહતી નથી. એ મરજ જોમ પોચાં મનનાં
માણસોને થાય છે, તેમજ હીરાંબાઇનાં જીવાં

કંકાસી અને કાવાદાવા બરયાં માણસોને પણ
થાય છે. કમખખત હીરાંબાઈ પોતાની દોડડ
ચતુરાઈથી કંઈ સાફ ફલ તો નહીજ પામી
શક્યાં, પણ એર એવા ખુરા મરજને આધીન
થઈ પડ્યાં. પણ તેમની દોડડ ચતુરાઈને અને
તેનાં પરીણામનો છેડો અહીંજ આવયો ન-
હી. તેવણે આ મરજને દુર કરવા માટે ઘટ-
તા ઉપાયો કામ લગાડ્યા નહી. તેવણે ડાક-
ઠરગી સલાહ કે દવા લીધાં નહી. તેને બદલે
તેવણે પોતાની અસલી રીત પરમાણે ધુતાર
જેશીએ અને ડગારા બાવાએની સલાહ
અને તેમના ઉપાયો લેવાને પસંદ કર્યું. પણ
જમ પોતાનાં માનાં રાજમાં તેવણે એવા ધુ-
તારાએને ઘેર જમ ગમે તેમ અને જ્યાં ગમે
ત્યાં બટકી શકતાં હતાં, તેમ હવે બાઈ ભા-
જાઈનાં રાજમાં તેવણેથી બની શક્યું નહી. તે-
થી તેવણે એ કામ ચાંદણબાઈ ચુંચીને સોંપ-
્યું. ચાંદણબાઈ ચુંચી તેવણને ધરનો બેહશ-
તન ધનબાઈના વખતની એક ચાકરડી છે.
તે ધનબાઈના ગુજરી ગયાં તે છતાં હજી હી-
રાંબાઈને વલગી રહેલી છે. જમ હીરાંબાઈની
સઘલી સહી મીતરીએ અને ધરમની માસી-
એએ હીરાંબાઈના પડતા વખતમાં તેવણને ત-
લ દીધાં છે, તેમ આ ચાંદણબાઈ ચુંચીએ

કીધું નથી. તે હજી પણ હીરાંબાઈ પાસે આવળવ કરે છે. તેવણની સાથે હલુસેતલુસેની વાતો કરે છે, અને તેવણનાં ચોકસ કામો કરે છે. પણ તેમ કંઈ તે વગર મતલબે કરતી નથી. હીરાંબાઈ તેણીને પોતાના આપજનમનાં કંઈ જીનાં ફાટાંદુટાં કપડાં અવાર નવાર આપે છે, તેની લાલચ ઉપર આ ચાંદણબાઈ ચુંચી તેમને ઠોટે વલગી રહી છે.

હવે જ્યારે હીરાંબાઈને હેલિદેલ થયો ત્યારે તેવણે આ ચાંદણબાઈ ચુંચીની મારફતે કોઈ હુશયાર જોશીની ચીઠી મંગાવી. ચાંદણબાઈએ ભારે હીંમત અને ઉલટથી તે કામ માથે લીધું “અને બોલ બોલતાં” હીરાંબાઈને સારાં કરવાનું ખીડું ઝડપીધું. પણ ચાંદણબાઈ ચુંચી તે ચુંચીજ ! ચુંચાં, ખારાં, કાનાં અને એવાંજ ખીજાં ખોડયાલ માણસોમાં ચોકસ ખુરી ખોડ હોય છે. તેવી પુષકલ ખોડખાપણુ આ ચાંદણબાઈ ચુંચીમાં પણ છે. તેમાંની એક એવી છે કે, પટાવી કુસલાવીને અને કોહતાં કાવતરાં કરીને પછસા મેલવવા. તેમ તેણીએ હીરાંબાઈના આ દાખલામાં પણ કરવા માંડ્યું. જોશીને આપવાને બહાને તે હીરાંબાઈ પાસેથી પછસા લેયછે, પણ તે જોશી બોશીને આપતી નથી. તેને બદલે તે પછસા પોતેજ રાખે છે,

સલુકની દીકરીનું જરા કોઈ તો જીવે ! ૧૫૫

અને પોતાની તરફથી જોશીઆના જેવી ચીઠી બનાવીને હીરાંબાઇને આપેછે. આ ચીઠી જ્યાં સુધી તે સાહીએ લખતી હતી ત્યાં સુધી તો કંઈ હરખત થઈ નહી. પણ એક દહાડે ચાંદ-ણુઆઈ ચુંચીને એવોજ વીચાર આવ્યો કે, નવો જાતની ચીઠી બનાવી આપીને હીરાંબા-ઇને છક કરી નાખવાં. એવા મુરખાઈ ભરેલા વીચારથી તેણીએ રાતા સીંદુરથી લખેલી એ પાંચ જખરદસત ચીઠી હીરાંબાઇને મોટી ઊક-માઠથી આપી, હીરાંબાઇએ તુરતજ સારાં થઈ જવાની ઉલટ સાથે તે બધી ધરોધર પી લીધી, અને જેવી પી લીધી તેવુંજ તેવણનું ગલું ત-દન ખેસી ગયું !

ઘણી ખરી વાંચનારી બાઇઓ કદાચ જાણતી નહી હશે કે, સીંદુર ખાધામાં યા પી-ધામાં આવે તો તેથી શું નુકસાન થાયછે. સીં-દુરમાં જેહરી અસર હોય છે, અને તે ખાવા યા પીવામાં આવવાથી ગલું ખેસી જાયછે, અને તે પાછું સારું થવું ઘણું મુશ્કેલ હોયછે. તે હા-લતમાં આપણા દોહડ અતુર હીરાંબાઇ હવે ફસી પડ્યા. તેવણનું ગલું ખેસી ગયું, તેવણના આ-વાજ રૂધાઈ ગયો, અને તેવણ કોશિશ કરીને ખેલે તયારે એકાદ બે બોલ મહા મુશ્કેલે નીક-લવા લાગ્યા, અને તે પણ ઘણા કઠોર અને ખો-

અરા નીકલવા લાગા. તેવણથી હવે કંઈ ખો-
 લાઈ શકાવું નથી, અને કોઈ સાથ વાતચીત
 થઈ શકતી નથી. બાઈ ભોળાઈની વીરૂધ્ધ ખુર
 ખોજતાં જ્યારે તેવણ કોઈજ રીતે અટક્યાં
 નહી, ત્યારે આ ઘણા સખત ઉપાયથી કુદરતે
 તેવણને અટકાવ્યાં. તેમજ પોતાનું દુખ રડીને
 કોઈના દીલાસો લેવાથી પણ તેવણ બેનસીબ
 થઈ પડ્યાં. પણ એટલાંમાંજ તેમની માઠી હા-
 લતનો છેડો આવ્યો નહી. સીંદુર પેટમાં જ-
 ધને તેમનાં બોતરમાં માઠી અસર થઈ તેથી,
 અને તેવણનાં મનમાં નાસીપાસીનો મજબુત
 લાગણી થયાથી, તેવણ વખત જતે તવાઈ ગ-
 લાઈને ઘણું દુખલાં થઈ ગયાં. તેમનું શરીર મા
 તનાં ખોખાં સરખું થઈ ગયું, તેમનો એહરો
 ખેડોલ અને ખીડામણો થઈ ગયો. અને તેમનાં
 મોંડાંપરનું લોહી માંસ તદ્દન ઊડી ગયાથી તેનો
 દેખાવ ચુસ્યાં સરખો અને ભોળાનાં આકા-
 રને મલતો થઈ પડ્યો. એવા ખેડોલ દેખાવ
 વચે તેમનો ખોખરો અને ધુરકતો અવાજ
 મલવાથી, તેવણ દયા કરવા જોગ દેખાવાને
 બદલે ખીહીક અને રમુજ ઉપજાવે તેવાં દીસવા
 લાગાં. બરબાડુતનાં તથા મોહલાનાં છોકરાં તે-
 મના દેખાવ અને આવાજ તરફ હસવા અને
 રમુજ મેલવવા લાગાં. તેઓને મનથી હીરા-

સલુકની દીકરીનું જ્યા કોઈ તો જીવે ! ૧૫૭

બાપ મોહલાનો એક “બાહુ” થઈ પડ્યો ! જ્યારે તેમને કંઈ બીજી રમત મલતી નહી ત્યારે તેઓ હીરાંબાઈને “બાહુ” કરી સ્વીડીને રમુજ મેલવવા લાગ્યાં. પણ વાત એટલામાં જ અટકી નહી. જ્યારે મોહલામાં નાનાં બાલકો રડે ત્યારે તેમના બાપબાંડુઓ તેમને બીહીવાડે કે હીલાંબાઈને તેડું કે મુચું રેહે છે ! એક વખતનાં આપણાં ભારે જહોજલાલી ભરેલાં હીલાંબાઈ, શેવટે પોતાનાં કરતુક મુજબ એવા કેન્દ્ર પોંડે ચયાં છે !

પણ બીજા હાથ ઉપર આપણાં લાયકીવાલાં શીરીનબાઈની હાલત એથી તદ્દન જુદી જ છે. તેવણ પોતાના ભરતાર જોડે, પોતાના મરનાર સસરાનાં ઘેર અને દોહતનાં મલિક થયાં છે, તેવણ શરીરે સુખી અને મનથી નચીત છે. બાદની મેહરબાનીથી હવે તેવણને કશી પાંટીનું દુખ નથી. તેમનાં સુખ અને શાંતી વચ્ચે હીરાંબાઈ એક પીડા સરખાં ગણાય, અને હીરાંબાઈની કંગાલવત અને હાલહવાલી તેમનાં ઘેરમાં એક અપસગન બરાબર થઈ પડવી જોઈએ; પણ બલાં અને માયાલુ શીરીનબાઈ તેવો વીચાર મુદ્દલ રાખતાં નથી. તેવણ હીરાંબાઈને તદ્દન નાચાર અને પાયમાલ થયાં જોઈ તેમનો તરફ વધારે દયા અને મેહ

રખાની દેખાડે છે, અને પોતાથી બની શકે તેમ તેવણને રાજી રાખી રીજવવાની કોશિશ કરે છે. પણ કમબખ્ત હીરાંબાઇનો ખવાસ બુરેા તે બુરેાજ. એટલી બધી ભલામણ તો તેવણ સં-
તોષ પામતાં નથી, અને પોતાનાં મનમાં તેમનું બુરેાજ ધણે છે ! પણ તેથી તેવણ પોતે દુખી થવા સીવાયે શીરીનબાઇને કંઈજ કરી શકતાં નથી. એાર ભલાં શીરીનબાઈ પોતાના અ-
મીરી ખવાસથી, પોતાના વડાલા ખાવંદ અને પયારાં બચાઓ સાથે સુખ, આખાદી અને સાહેબી ભાગવે છે; અને પોતાના રૂડા દાખ-
લાની નકલ કરવાને દાતરડાંની વાંચનારી પો-
તાની સેંકડો સડીઓને નમનતાઇથી ભલામ-
ણ કરીને, તથા તેણીઓએ દેખાડેલી માયા મે-
હેરખાની માટે તેણીઓનો ઊપકાર માનીને, હવે તેમનાથી રૂખસત લેય છે !

સ મા મ.
